يېڭى قاشتېشى

2

1982

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

دۆلەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋاڭ شۇچۈەن، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىدىن يىلىڭ شۆلىگىلار ئاپتونوم رايونلۇق نۇقتىلىق مۇھاپىزەت قىلىنىش ئورنى— يوتقان خارابە ئىزىنى كۆزدىن كەچۈردى.

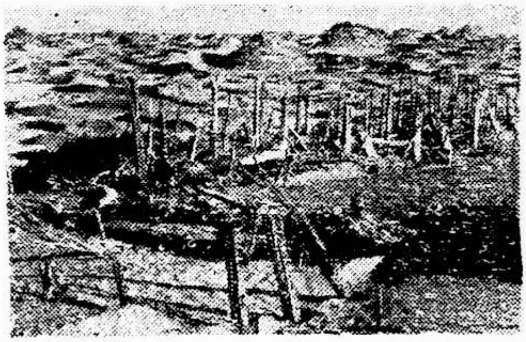

بۇ نىيا ناھىيىسىنىڭ شىمالىدىكى نىيا قەدىمىي شەھىرىنىڭ خارابە ئىزى. ئارخېئولوگلار بىرجايى ميلادىنىڭ 3-ئەسىرگىچە بولغان جىمك گوسىنىڭ ئەسلى ئورنى مۇشۇ دەپ پەرەز قىلماقتا.

نىيا خارابىسىدىن تېپىلغان ياغاچ ئىشىككە ئويۇلغان ئويما. ئويمىنىڭ يۇقىرى قىسمىدا ئادەم ۋە پىلنىڭ رەسىمى بار. تۆۋەن قىسمىغا قاناتلىق جانىۋارنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن. نەقىشلىرى كۆركەم، ئوبرازى جانلىق، بۇ— قەدىمىي ئەجدادلىرىمىزنىڭ قول-ھۈنەر ۋە گۈزەل سەنئەت ماھارىتىنى نامايەن قىلىدۇ.

خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى باشقۇرۇش ئورنى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرىي ئورگانلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە تولۇق تەييارلىق كۆرگەندىن كېيىن، مەدەنىي يادىكارلىقلار كۆرگەزمىسىنى ئاچتى.

1981-يىلى 10-ئاينىڭ 5-كۈنىدىن 1982-يىلى 4-ئايغىچە بولغان ئارىلىقتا كۆرگەزمىنى كۆرگۈچىلەرنىڭ سانى 16 580 ئادەم قېتىمغا يەتتى. كۆرگەزمىنى كۆرگەندىن كېيىن، يەرلىك ئاھالىنىڭ مەدەنىي يادىكارلىقلارنى ئاسراشقا بولغان كۆز قارىشى كۈچەيدى. ئاما ئۆزلىكىدىن تەقدىم قىلغان ياكى سېتىپ بەرگەن ھەرخىل ماددىي نەرسىلەر، ئاسارە-ئەتىقە بۇيۇملىرى نەچچە ئون خىلدىن ئېشىپ كەتتى.

يېڭى قاشتېشى

(پەسىللىك ئەدەبىي ژۇرنال)

(تۇنجى يىل نەشرى)

خوتەن مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىي-مائارىپ باشقارمىسى
«يېڭى قاشتېشى» تەھرىر ھەيئىتى تۈزدى

يېڭى قاشتېشى
(پەسىللىك ژورنال)

1982 - يىل 2 - سان
(4 - يىل نەشرى، ئومۇمى 12 - سان)

بۇ سانىدا

خەلقىمىزنىڭ بەختىگە، يۈز مىڭ ياشاڭ پارتىيە (خەلق قوشاقلىرى) 1
ئوغلاق تارتىش .... (ھېكايە) .... ئومەر ئىمىن 2
چاقىرىق مەدھىيە .... (شېئىر) .... مەمەتھاشىم قارىم 11
خىتاب .... (" ") .... داموللا ئابدۇدالى يۈسۈپ 13
ئىككى غەزەل .... (" ") .... مەتتۇرسۇن نېمەتۇللا 13
ياش دوستۇمغا .... (" ") .... ئابدۇللا ناسىر 14
ھەۋەسكارغا .... (" ") .... مەمتىمىن ئەخمەت 14
گۈل ھەققىدە لىرىكا .... (" ") .... ئەسقەر مەمتىمىن 15
رادىيو ئالدىدا .... (" ") .... ھاشىم مەخنىياز 15
روبائىيلار .... (" ") .... روزى سايىت 16
تۈيۈقلار .... (" ") .... مەمەتئىمىن ياقۇربان 21
بىكار .... (" ") .... تۇرغۇن ئوبۇلقاسىم 21
ئىككى شېئىر .... (" ") .... چاپپار بېخىم 22
يېڭى لەقەم .... (ھېكايە) .... مەمتىمىن ئابدۇدالى 23
مېھرىۋانلىقنىڭ ھېكايىسى .... (داستان) .... ئابدۇللا سۇلايمان 26
سابا كەلدى .... (شېئىر) .... ئابدۇللا مەمتىمىن 38
ئەدەبىي مىراسلىرىمىزغا تەنقىدىي ۋارىسلىق قىلايلى ... (ماقالا) ... ئابدۇلەھەت يۈسۈفى 39
جاپالىق ئىزدىنىش - مول ئىجادىي مېۋە .... (ماقالا) 46
مامۇت زايىت شېئىرلىرىدىن .... (شېئىر) 48
مەزلۇملار ئاھى .... (كىلاسسىك ئەدەبىياتتىن) .... دىلبەر دورغا 54
ئەرزنامە .... (" ") .... موللا نىياز 58
ئىككى شېئىر .... (خوتەن ھەققىدە ناخشىلار) .... ئابدىرېھىم سىدىق 60
شېئىرلار .... (" ") .... توختاش بەكرى 61
ئىككى يۇرت ئىشقى .... (" ") .... تۆمۈر ئىمىزدز... 61
يۇرتۇم .... (" ") .... ئىدرىس مەتسىيىت 62
شېئىرلار .... (شېئىر) .... مەمتىمىن بارى 63
ئۇچراشتىم .... (" ") .... ئابدىغېنى سىيىت 64
شائىرغا .... (" ") .... ئابدۇللا مەتقۇربان 65
ئولاچى .... (" ") .... تۇرسۇنمەت ھۈسەيىن 66
ئىككى شېئىر .... (" ") .... ئابدۇللا كېرەم 66
قىتئەلەر .... (" ") .... مەمتىمىن توختى 67
ئاق ئاسلان .... (ھېكايە) .... مەھەممەت روزى 68
پادىشاھى ئادىل .... (خەلق داستانى) .... ئا. ئېلىم. سايىت تەييارلىغان 71
ئىككى شېئىر .... (شېئىر) .... ھىدايەت تۇردى 88
ئوقۇغۇچىلار شېئىرلىرىدىن 89
ھاراقكەش .... (ھېكايە) .... ئەركىن مەتتۇرسۇن 90
سىرتماق .... (" ") .... غالىپجان راخمان 90
داستىخان مەيدانىدىكى جەڭ .... (خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى) .... مەتتوختى ئەخمەت 91
ئەسلەيمەن سېنى شاڭخەيلىك يولداش .... (شېئىر) .... مەھەممەتجان 95
ۋىلايىتىمىزدە مەدەنىي يادىكارلىقلار كۆرگەزمىسى داۋاملىق ئېچىلماقتا .... رەجەپ يۈسۈپ 96

خەلقىمىزنىڭ بەختىگە، يۈزمىڭ ياشاڭ پارتىيە

(خەلق قوشاقلىرى)

ھەشقى پېچەك ياماشتى،
تال باراڭلىق بوستانغا.
پارتىيەمنى كۈيلىسەك،
سىغماس كۈزمىڭ داستانغا.

سۇ كېلىدۇ يىراقتىن،
تاغ بېشىدىن - بۇلاقتىن.
كومپارتىيە قۇتقازدى،
بىزنى دەرتتىن - پىراقتىن.

ئۇ ئېتىزمۇ ئوسا ئىكەن،
بۇ ئېتىزمۇ ئوسا ئىكەن.
بەختىمىزگە پارتىيە،
بۇرۇن كەلگەن بولسا ئىكەن.

قۇشلار ئۇچار ئاسماندا،
تايىنىپ جۈپ قاناتقا.
كومپارتىيە يەتكۈزدى،
بىزنى ئارزۇ - مۇراتقا.

خوتەن دەيدۇ ئىلچىنى،
گىلەم دەيدۇ زىلچىنى.
كومپارتىيە نۇر قۇياش،
كۈندۈز قىلدى كېچىنى.

بۇغداي تولدى خامانغا،
قوناق تولدى خامانغا.
شەپقەتچىمىز پارتىيە،
دەرمان بولدى ئارمانغا.

ئارقىدىكى قوناقنى،
تۈپ قالدۇرۇپ تاقلايمىز.
كومپارتىيە مېھرىنى،
ئۇنتۇتمايمىز، ئاقلايمىز.

ھوددە ئالغان ئېتىزنى،
تۈجۈپىلەپ تېرىدۇق.
مەدەت بەرگەچ پارتىيە،
ھالال ئىشلەپ يېيىدۇق.

بۇغداي ئوخشىدى ئاي-ھاي،
قوناق ئوخشىدى ئاي-ھاي.
پارتىيە يولى بىلەن،
چامدايمىز پەقەت ھارماي.

ئاينى كۈنگە قاتلايمىز،
ئىشلەيمىز، شۈك ياتمايمىز.
پارتىيىگە ئەگەشسەك،
ھەرگىز زىيان تارتمايمىز.

ئۇماچ، زاغرا يېمەيمىز،
غەم - قايغۇنى بىلمەيمىز.
پارتىيىگە ئەگىشىپ،
يۇرتىمىزنى گۈللەيمىز.

بانكىدا بار پۇلىمىز،
ئېغىلدا بار قويىمىز.
باش سىلىغاچ پارتىيە،
بولدى مەشرەپ، تويىمىز.

بۇلاق سۈيى سۈزۈك سۇ،
مايسىلارغا جان بەرگەن.
كومپارتىيە ئەمەسمۇ،
بىزگە ئىمكان، شان بەرگەن؟

بىزنىڭ باغدا ئوخشىدى،
ئالما، ئانار ھەم بېيە.
ھەممىمىزنىڭ بەختىگە،
يۈزمىڭ ياشاڭ پارتىيە!

(ھېكايە)

ئۆمەر ئىمىن

ئوتتۇرا ياش بىر كىشى بېشى كېسىلگەن ئوغلاقنى توپلىشىپ تۇرغان ئاتلىق يىگىتلەر ئارىسىغا تاشلىشى بىلەن، ئاتلىقلار ئۇيۇر-دۇيۇر قىلىشىپ، ئۆز ئارا تارتىشىشقا باشلىدى. ئەتراپتا ۋاراڭ-چۇرۇڭ، ئىسقىرىق شاۋقۇنلىرى كۆتىرىلدى.

„ئەنە، ئالا ئاتلىق كىشى ئېلىپ قاچتى!"

تاماشىبىنلار قىزغىن چاۋاك چېلىشماقتا، ئوشاق باللار باش كىيىملىرىنى قوللىرىغا ئېلىپ جېنىنىڭ بېرىچە يۈگرەشمەكتە...

ئوغلاقچىلار ئالا ئاتلىقنى قوغلاپ چېپىشماقتا، ئالا ئاتلىق بولسا ئوغلاقنى چاتىرىغا قىسىۋېلىپ ھېچكىمگە تارتتۇرماي، پەللىگە ھەممىنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئېتىنىڭ تېزلىگى شۇنچە ئىلدامكى، گويا ئوقتەك ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ، دېسەكمۇ بولىدۇ.

مانا بۇلار پارتىيىنىڭ يېڭى يېزا سىياسەتلىرى بەركاتىدىن كۈچ-قۇدرەت تېپىپ، ھالال مېھنىتى بىلەن باي بولىۋاتقان كۆڭلى شات كىشىلەر. ئىقبال يولى ئېچىلىش بىلەن تەڭ روھى ئۇرغۇپ، ئىشتىياق بىلەن ئىشلەپ، ئۆز ھالال تەرىنىڭ ئەجرىدە ياىراپ، پارتىيىگە بولغان مىننەتدارلىق تەشەككۈرىنى ئىزھار قىلىۋاتقان، بۈگۈنىدىن كۆڭلى تىنغان، ئەرتىسىگە كۆزى يەتكەن بەختىيار دېخانلار...

ئەنە، ئۇلارمۇ يېقىنلىشىپ قالدى. كىشىلەر توپى ئىچىدە يەنە شاۋقۇن كۆتىرىلدى. ھەممىنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان ئالا ئاتلىق كىشىنىڭ ئات ئۈستىدىكى ئاجايىپ ماھىرلىقىنى دېمەيلا قوياي!

ئۇ، ئاخىرى ئوغلاقنى تارتتۇرۇۋەتمەي پەللىگە كېلىپ توختىدى. ھەممە ئۇنى قىزغىن چاۋاك ھەم خۇشاللىق ئاۋازلىرى بىلەن تەبرىكلەشمەكتە.

ئىگىز بەستلىك، ساقال بۇرۇتى چىرايلىق ياسالغان، كەڭ گەۋدىلىك، بۇغداي ئوڭ كەلگەن بۇ قامەتلىك كىشىنىڭ ئېتى بىر كىشنەش بىلەنلا ئالدى ئىككى پۇتىنى يەردىن بىراقلا ئۈزۈپ تىك بولدى. ئۇنىڭ يۈگەن تىزگىنىنى ئوڭ تەرەپكە كۈچەپ تارتىپ، خۇددى قەغەز ئۈستىدە سىركول ئايلاندۇرغاندەك ئاتنى «پىررىدە» پىقىرىتىشلىرى ھەممىنىڭ زوق-ھەۋىسىنى قوزغىدى. قالدى چەۋەندازلارمۇ ئۇنىڭ ئەتراپىنى چۆرىدىگەن ھالدا جەم بولۇشۇپ، ئۆز ئارا بىر نېمىلەرنى دېيىشكەندىن كېيىن، كەنت تەرەپكە قاراپ ئاتلىرىنى قويۇۋېتىشتى.

بۇ ماھىر ئوغلاقچى كىمكىنە؟ مەن ئۆزەمنى يول ياقىسىغا ئېلىپ، ئالا ئاتلىقنى

تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن كۆز تىكىپ تۇراتتىم. ھەش-پەش دېگىچە ئۇ مېنىڭ ئۇدۇلۇمغا كېلىپ بولدى. «ھەي، بۇ ماڭا تونۇش ئادەمغۇ!» دېگەن بىر ئوي خىيالىمدىن چاقماق تېزلىكىدە كېزىپ ئۆتتى. قولۇمنى كۆتۈرۈپ بىر نېمە دېمەكچى بولغىنىمدا، ئۈزچۈر ئات ئۆزىنى مەندىن خېلىلا يىراقلاشتۇرۇۋەتكەن ئىدى.

× ×

كېچە خېلى بىر ۋاقىتچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ كىرمىدى. ھېلىقى ئالا ئاتلىق كىشىنىڭ چىرايى خىيال ئېكرانىمدا ئاستا-ئاستا گەۋدىلىنىپ، ئۇنىڭ بۇندىن يەتتە يىللار ئىلگىرىكى ئەھۋالى كۆز ئالدىمدىن بىر-بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

...1975-يىلى، دېكابىر ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى، ھاۋا سوغۇق، قار ئۇچقۇنلىرى ھەر تەرەپكە ئۇچۇشماقتا. گىزگىشى ئۇيۇشتۇرغان «لۇشيەن تەربىيە خىزمىتى» گۇرۇپپا ئەزالىرىدىن ئون نەچچە كىشى «دوڭۋاغ» دادۈيىگە قاراپ يول ئالدۇق.

بىز «دوڭۋاغ» دادۈيىگە كېلە-كەلمەيلا دۈي كادىرلىرى ۋە ئاممىۋى كەللىرى قاتناشتۇرۇلغان يىغىندىن بىرنى چاقىردۇق. «لۇشيەن تەربىيە» خىزمەت دۈيىگە مەسئۇل بولۇپ كەلگەن ئا.جۈرېن ئىسىملىك كىشى (ئۇ بىر نەچچە ھەپتە بۇرۇن بىزنىڭ گوڭشېگە يوتكەپ كېلىنگەن-ئوستۇرۇلگەن كادىر ئىدى، بىز ئۇنىڭ ئىسمىنى بىلمەيتتۇق. شۇڭا، «ئا.جۈرېن» دەپلا چاقىراتتۇق) ھەركەتنىڭ مەقسىدى، نىزامىلىرىنى تەنتەنە بىلەن جاكالاپ ئۆتتى.

يىغىن مەيدانى خېلىلا سۈرلۈك تۈس ئالغان بولۇپ، كىشىلەر جىم-جىم ئولتۇرۇشاتتى. مەن ئىش جوزىسى ئۈستىدىكى كىرسىن چىراق نۇرىدا ھەممە يەلەنگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتىم. قاپاقلار تۈرۈك، چىرايلار سولغۇن ئىدى. گۇرۇپپا مەسئۇلىمىز: «...خۇسۇسىغا قارشى تۇرۇش، كاپىتالىزم تىرىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، دەرھال ئىش باشلاپ، قالدۇرۇق يەر، باغ، ئۆي ئورنى قاتارلىقلارنىڭ بىر قىسمىنى قايتتۇرۇۋېلىش، ئۈچىنچى «ئارتۇق چارۋىسى بارلارلارنىڭ «ئارتۇق» چارۋىسىنى يىغىۋېلىش، ھەممە ئىشەك ھارۋىلىرىنى دۈيگە شەرتسىز ئۆتكۈزۈۋېلىش» ھەققىدە ئۇزۇنلۇق-ئۇزۇنلۇق قىلىپ سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن: «كوللېكتىپ باشقۇرغان كەسىپى كارخانىلاردىن باشقا ھەرقانداق شەخسىنىڭ ئائىلە قوشۇمچە كەسىپى بىلەن شۇغۇللىنىشقا يول قويۇلمايدىغان...» لىغى ھەققىدىكى «بەلگىلىمە»، «ئىنتىزام»نى جاكالىدى. بۇ چاغدا يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن ئىدى.

توخۇ چىللىمىغان چاغ.

«ئەڭ ئالىي يوليورۇق» بىلەن باشلىنىدىغان ئىشقا چىللاش سىگنالى-قول كارنىيى توختىماي ۋاقىرىماقتا. ھېچنەرسىنى پەرق ئېتىپ بولمايدىغان كېچە قاراڭغۇلۇقى ئىچىدىن ئىرىنچەك گەۋدىلەر بىر-بىرلەپ ئاجرىلىپ چىقماقتا...

مەن ئېتىز بېشىدا تۇرۇپ، ئىشقا كېلىۋاتقان ئەزالارغا سەپ سالدىم: ئەزالار قېلىن قومغا پاتقان تۇۋىقىنى ئاران يۆتكەپ مېڭىۋاتقان ئورۇق ئاتتەك ناھايىتى ئاستا قەدەم تاشلايتتى.

بىز خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر گوڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن، ئەتىيازلىق تېرىلغۇنىڭ جىددى ۋەزىيىتىنى شەكىللەندۈرۈش ئۈچۈن، «سىنىپىي كۈرەشنى چىڭ تۇتۇپ» كاپىتالىستىك خاھىشلارغا زەربە بېرىپ، «پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسى»نىڭ كۈچ-قۇدرىتىنى راسا بىر تونۇتماقچى بولۇپ ئىشنى ئالدى بىلەن چارۋا يىغىشتىن باشلىدۇق. بۇ دادۈيدىكى سەككىز ئىشلەپچىقىرىش دۈيىنىڭ ھەممىسىدە بىرلا ۋاقىتتا باشلانغان «ئارتۇق چارۋا» يىغىۋېلىش ئىشى دادۈي «جەڭگىۋار دۈي»نىڭ كۈچ چىقىرىشى ئارقىسىدا بىر كۈن ئىچىدىلا «غەلىبىلىك» تاماملاندى. كىم بىلسۇن ھايال ئوتمەستىنلا دادۈي ئىشخانىسى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يىغا-زارە قىلىپ ئەھۋال ئېيتقۇچىلار بىلەن لىق تولۇپ كەتتى.

— جېنىم زۇجاڭ، — دېدى ئىگىز، ئورۇق، قارامتۇلغىنە بىر كىشى باشقىلارنىڭ ئالدىغىراق سىلجىپ ئۆتۈپ، — بىز دېخان خەخ مال بىلەنلا كۆكلە يىدىكەنمىز، كېيىم-كېچەك دېگەننىغۇ يامسا تۇرىدىغان نەرسىكەن، قوساقنى ياماپ قويغىلى بولمايدىكەن، چوڭلارغۇ چىدا يىدىكەنمىز، ئۇششاق باللار ئاچلىققا چىدىيالمايدىكەن...

— سەن نېمە دېمەكچى؟ — دېدى باشلىقىمىز ئۇنىڭغا كۆز قىرى بىلەن قاراپ.

— كېچىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتكەن بىر قويۇمنى ياندۇرۇتۇپ بېرىشكە ئىلتىپات قىلسىلا؟

— نېمە؟! — باشلىق ئورنىدىن تىك تۇرۇپ كەتتى-دە، قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا سالغاچ ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا يېقىنلاشتى ۋە — بۇ بىر سىياسەت، بۇنىڭغا چىش ھەڭگايتىسىڭىز ياخشى بولماس-ھە! — دېدى.

— ئاش-ئوزۇق...

— ئاش-ئوزۇق، نېمە ئاش-ئوزۇق؟ — دېدى باشلىق كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ تۇرۇپ، — ئاچ قوساق بولساڭ كەتمەننى بەكراق چاپ؛ ئىشقا سەھەر چىقىپ، كەچ قايت، مانا بۇ ئاش-ئوزۇق ھەل قىلىشنىڭ چارىسى.

— ئاڭغىچە ... دەپ سۆز قوشماقچى بولدى دەرتمەنلەردىن بىرسى، بىراق باشلىق گەپنى كەستى:

— ئاڭ-غىچە نېمىتتى؟ سىلەرنىڭ بىر غەرىزىڭلار بارغا ئوخشىمامدۇ؟!

— يوقسۇ، بىزنىڭ نېمە غەرىزىمىز بولاتتى غوجام، پۈتۈن دۈي بويىچە ئالدىمىز توت ئايلىقتىن، كەينىمىز ئىككى ئايلىقتىن نورمىنى ئالدىغا يەپ بوپتىمىز، دۆلەتتىن قەرز بېرىدىغان ئاشلىققا نەق پۇل تۆلىمىسەك تېخى بولمىسا، مېلىمىزدىن ئايرىلساق قانداق قىمۇ تىرىكچىلىك قىلارمىز؟ — دېيىشتى كۆپچىلىك ئارىسىدىكى قېرىلار.

— ئۆي ئۆگزىلەردە قالغان چارۋىنى خالىغانچە سېتىۋېرىڭلار.

— نورمىنى ئوغۇتقا، نومۇرغا چاچمىز دېيىشمىدىڭلارمۇ؟ — دەپ سوراق قويدى ئاق چاچلىق بىر ئايال. باشلىقنىڭ تەرى بىر ئاز ئۆزگۈرۈپ، تەلەتىنى رەسمىي بۇزدى:

— پىكىر-تەلەپلىرىڭ بولسا گۇڭشې ئىنقىلاۋي كومىتېتىغا بېرىش، بىزنىڭ يۇقۇرىنىڭ يولىيورۇقىنى ئىجرا قىلىش ھەققىمىز باركى، ئۇنى ئۆزگەرتىش ھوقۇقىمىز يوق!

— راست ھەل قىلغىلى بولماسمۇ؟ — يېنىشلاپ سوئال قويدى قارامتۇل كىشى، باشلىققا ئورنىداپ كەتكەن كۆزىنى نەشتەرزەدەك تىكىپ.

— بولمايدۇ، دېدىم بولمايدۇ.

جوزا ئۈستىدە قالايمىقان چېچىلىپ ياتقان قەغەز ۋاراقلىرىنى تۈزەشتۈرۈۋاتقان دادۇيىنىڭ ياش سېكرېتارى ئىساق، بىزنىڭ باشلىقنىڭ كەينىگە قوشۇق سېلىپ مۇنداق دېدى:

— ئايۇپ توكىچى، سىز يامان ئادەملەرگە ئېچىتقۇ-پاكى بولمالىغىدە! ھەرھالدا، «ئۇچۇشنى بىلىپ قوشۇشنى بىلمەي» پوشايمان يەپ قالمالىڭ يەنە!...

ئۈمىدسىزلەنگەن ئەزالار بىردىن، ئىككىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئۇيدە ئاخىرى ھېلىقى «توكىچى» لەقەملىك ئايۇپ ئاكىلا قالدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن يالاپ چۈشكەن مۇنچاقتەك ئىككى تامچە ياش مەڭزىنى بويلاپ، بۇرۇن تۆشىكى يېنىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ، تاناپتەك ئىنچىكە بېلىگە بوش كېلىپ قالغان كونا پوتىسىنى بىر ئاز چىڭىتىۋالدى-دە، ئۆز يەلكىسىنى ئۆزى باشقۇرالمىغاندەك بىر-ئىككى قەدەمنى ئارقىغا داجىپ باسقاندىن كېيىن بېشىنى ئېگىز كوتىرىپ، بىردەم تۇرۇۋالدى. كېيىن بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئىشخانا قورۇسىدىن چىقىپ كەتتى.

ئىشخانىدا ئەندى ھېلىقى سېكرېتار بىلەن
بىزنىڭ باشلىق ۋەمەنلا قالدۇق.
— ئايۇپ دىگەننىڭ گەزگىسىنى بېسىپلا
تۇرمسا ھوكۇقوپۇرىدىغان نىمە چوڭمۇ! — دىدى
ئېپاق. بىزنىڭ باشلىقنىڭ تاماكىسىغا سە-
رەڭگە يېقىپ بېرىۋېتىپ، — ھەدىسىلا كادىر-
نىڭ يېغىرىنى كولاشقا ئۇستا، بۇندا قلارنىڭ
ھاراكىتىنى تېخى بۇگۈن — ئەتە كورىسىز.
— بۇ، كاپىتالىزىم كۇچلىرىنىڭ قايتۇرما ھۇ-
جۇمى. مۇندا قلار تېخى پۇروايتارىيات دىك-
تاتۇرىسىنىڭ تەمىنى تېتىپ كورمىدى، ئاما-
بۇرنى پەيدىن — پەي قىسىمىز، — دىدى باش-
لىق ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرىنى ئاستا جەم
قىلىپ، چىڭ تۇگۇلگەن مۇشتۇمىنى سىلكىپ قوي-
دى. باشلىق بىلەن سېكرېتارنىڭ غەلىتى
ئاۋازدىكى كۇلكىسى ئىشخانىنى بىر ئالدى.

x x

بىز «ئامبۇر»نى تەدرىجى قىسىشقا باش-
لىدۇق. ئىككى كۇندىن كېيىن تاپانچ ئاك-
تىپلار يىغىنى چاقىرىپ، ئەزالارنىڭ كوكتات
يەر، ئوي، باغ ئورنىغا كۆز سېلىپ، بوش-
بىكار يەرلەردىن ئوز لەشتۇرۇپ كېڭەيتىلگەن
«ئارتۇق» يەر ۋە ئونىڭ ئۇستىدىكى جىرىم-
پىردىلىرىنى قوشۇپ كوللېكتىپقا ئوتكۇزۇۋې-
لىشنى باشلىدۇق. يېرى قايتۇرۇۋېلىنغانلار-
نىڭ بەزىلىرى يالۋۇرۇپ، پەريات كوتۇرۇپ
يىغلىسا، بەزىلىرى خۇددى يۇرىگى سۇغۇرۇ-
لۇپ كەتكەندەك لەسىدە بولۇپ، تۇرغان
يېرىدە ھاڭۋېقىپ قېتىپ قالاتتى ياكى قەغەزدەك
بوشاپ قىرېيشىدا «زوككىدە» ئولتۇرۇپ قالاتتى.
«سىنىپىي كۇرەش» تۇتۇلغانسېرى،
«كاپىتالىزىم كۇچلىرى» ۋە «كاپىتالىستىك
خاھىش»قا قارشى كۇرەش ئەۋجىگە چىققانسې-
رى دىخانلارنىڭ ئىشقا ميگىش قەدىمى تېز-
لىشىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىنچە، يىلتىزى
كېسىلگەن مايسىدەك سولىشىپ، كېسەلمەنلەر
ئاۋۇپ، ئىشقا چىققانلار مۇ كۇن ئوتكۇزۇشنىڭ
كويىدىلا بولدى. يازلىق يىغىمدا مەھسۇلاتنىڭ

ئالدىنقى يىلدىكىدىن 26 پىرسەنت كېمەي-
گەنلىكى مەلۇم بولدى.
خىزمەت دويىمىز «تەجرىبە — ساۋاقلار»-
نى يەكۇنلەپ، يازلىق مەھسۇلاتنىڭ كېمەيگەن
قىسمىنى كوزلۇك مەھسۇلاتتىن تولدۇرۇۋېلىش
ئۇچۇن بارلىق ئەمگەك كۇچلىرىنى ئېتىزغا تو-
لۇق ھازىر قىلىش، كېسەللەرنى زەمبىلدە كوتۇ-
رۇپ، قېرىلارنىڭ قولتۇغىدىن يولەپ بولسىمۇ
ئىش مەيدانىغا ئېلىپ كېلىش، يىپ ئىگىرىدىش
چاخلىرىدىن تاكى كەيىم ماشىنىسىغىچە ھەممە-
مىنى پېچەتلەشنى قارار قىلىپ، يەنە بىر قېت-
تىم جىزۋا تارقىتىدۇق.
قىزدىل يەڭ بەلگۇلىك كىشلەر «مۇقەد-
دەس» ۋەزىپىنى ئادا قىلىش ئۇچۇن، تەرەپ-
تەرەپكە، ئايىغى — ئايىغىغا تەگمەي چاپماقتا.
پېچەتلىنىدىغىنى پېچەتلىنىپ، يىغىلىدىغى-
نى يىغىلىپ بولدى. ئەندىلىكتە بولسا، «يوشۇ-
رۇن كۇچ» لارمىنبەگلار ئالدىدا ئېتىز تەرەپ-
كە ھەيدەپ كېلىنمەكتە. بۇلارنىڭ بەزىلىرى
تىنماي يوتۇلۇپ كېلىۋاتقان ئاپپاق ساقاللىق
بوۋاي ۋە قېرىلىقتا ئېڭىشىپ ماڭالمايۋاتـ
قان موماي لار، يەنە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىراق
ھاسا تايىنىۋالغان ئايۇپ ئاكىدەك ياشكە-

شىلەرمۇ بار.

بىزنىڭ باشلىق ھەممىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتكەندىن كېيىن ئايۇپ ئاكىدىن سورىدى:

— سېنىڭ قەيىرىڭ ئاغرىيدۇ؟

— يانپىشىم.

— نېمە بولغان؟

— ئۈگزىدىن يىقىلغان بانى بولغان.

— دوختۇرغا كۆرۈندىڭمۇ؟

— كۆرۈندۈم، دورى، ئوكۇل بەردى، مەنپەئەت قىلمىدى.

— ئۇنداقتا بۇ ئىدىيە كېسەللىكىدە؟!

ئايۇپ ئاكا، ئۈن چىقماي قىرغا يانپاشلاپ ياتقىنىچە تەلپىكىنى كۆزىگە چۈشكەپ قويۇپ، يان تەرەپكە قارىۋالدى.

— سەن نەچچە جان؟

— توت بالا، ئەر-خوتۇن بولۇپ جەمى ئالتە جان.

— تەمىنلىشىڭلار بارمۇ-يوق؟

— بار.

— نەچچە؟

ئازغىنا كەم ئالتە يۈز ئوتتۇز يۈەن دېگەندەك قىلىدىغۇ.

— ئالتە يۈز ئوتتۇز يۈەن؟! — باشلىق ئاغزىنى ئومچىكلىتىپ مەسخىرە قىلغاندەك كۈلۈپ قويۇپ، سۆزىنى داۋام قىلدى، — بۇنى قانداق تولەيمەن؟

— ئىشلەپ تولەيمەن.

— قاچان؟

— ئولگىچە بىرقېتىم.

بۇ سوز باشلىقنىڭ ئابرويىغا مۇخالىپ كەلدىمۇ- نېمە، تەرىنى غۇچچىدە تۈردى-دە، تەددى بىلەن ئېيتتى:

ھارامزادە، بۇرنۇڭنىڭ بېزىنى ئالىدىغان نەرسىكەنسەن — جۇمۇ! ئايۇپ ئاكا قىردىن گەۋدىسىنى لىككىدە كوتەردى-دە، يېنىدا تۇرغان ھاسا تايىقىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

— ئالىدىغاننى ئېلىپ بولدۇڭلار، ئەر-خوتۇن، كېچە-كۈندۈز پۇشتەك-موللاق ئېتىپ كوپىراتسىيىنىڭ ئېتىزىدا تەر ئاققۇزۇپ ئىشلەپتىمىز، دېخانىنىڭ ئىشى يەر تېرىماق، باغ ياسىماق ئىكەن، بىكار تۇرغان يارەندى يەرنى ئېچىپ سالغان ئۈچيۈز يەتمىش توپ قەلەمچىمىز بىر ئوبدان كوكلىگەنتى. ئۇنى قومۇرۇپ كەلدىڭلار، يومۇرەشنى ئېلىپ تىككىشنى بىلمەي، سۈيىنى قاچۇرۇپ، نورغۇن كوچەتلەرنى ئۇچاققا ئوتۇن قىلىۋەتتىڭلار، ئارقىدىن، قېينئاتامنىڭ ئىچ ئاغرىتىپ ئاز-تولا پۇل چاپلاپ بېرىشى بىلەن ئۆرە قىلغان ئىشەك ھارۋىمىزنى تارتىپ كەلدىڭلار، سىلەر لۇشيەن تەربىيىسى ئېلىپ بارغىلى كەلدۇق، دېگىنىچە ئەزالارنىڭ يۈرۈكىنى سۇغۇرىۋالغىلى كەلدۇق، دېسەڭلار بولمامدۇ!؟

ئايۇپ ئاكىنىڭ يىغلامسىراپ ئېيتىۋاتقان سۆزىنى ئاڭلىغان ياش-قېرى، ئەر-ئايال ھەممىسى ئىشنى توختۇتۇپ يېقىنلاپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە ئايۇپ ئاكىنىڭ سۆزىدىن رازىمەن بولغانلىق ئالامەتلىرى جىلۋىلىنەتتى.

— مانا قاراڭلار، كوپچۈلۈك! — دېدى باشلىغىمىز ئايۇپ ئاكىغا قولىنى چىنەپ تۇرۇپ، — ھەركەت بىلەن ئۇچچۇقتىن-ئۇچچۇق قارشىلاشقۇچى «ئەكسىلئىنقىلابچى» دىن بىرسى ھازىر ئۆزىنى ئاشكارىلىمىدى... بۈگۈندىن باشلاپ دادۇيدە مەسىلە تاپشۇرۇپ، ھېچ كىشى بىلەن ئالاقە قىلمىشمايدۇ.

شۇ كۈنى كەچتە ئايۇپ ئاكىنىڭ ئايىلى مەرەجىخان قولتۇغىدا كىگىز ۋە كورپە-كىچەك، توت، بەشتەك زاغرا ناننى چەككەن بوخچىنى كوتەرگەن ھالدا توت بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ، دادۇي دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ، قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، چوڭى سەككىز ياش، كىچىكى ئىككى ياشتىكى بۇ بالىلىرىنىڭ كوز يېشى كىر بېسىپ كەتكەن يۇمىلاق يۈزىدە ئاپپاق شور ئىزناسى قالدۇرۇپتۇ. كىيىملىرى

uyghurkitap.com

جۇل-جۇل، تىلما-تىلما بولۇپ كەتكەن ئىشتانلىرىنىڭ پۇشقاقلىرى قەدەم ئېلىشقا توسقۇنلۇق قىلىپ پۇتىغا پۇتلىشىپ تۇرىدۇ. بۇلارنىڭ ھالىنى كۆرگەن ھەر قانداق بىر پەرزەنت ئىگىسى ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتماي تۇرالمايدۇ.

مەرەمخان توت ئەتراپىغا قاراپ ئاڭگىراپ، ھاڭۋېقىپ قالدى.

— كىمنى ئىزدەيلا؟ — ئاستا سورىدىم ئۇنىڭدىن.

— باللىنىڭ دادىسىنى، — دېدى ئۇ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

— ئاۋۇ ئامبارنىڭ يېنىدىكى ئۆيدىغۇ دەيمەن —، دېدىم ئۇنىڭغا مۇلايىملىق بىلەن.

ئايۇپ ئاكا بالىلىرىنى بىر-بىرلەپ قۇچىقىغا ئېلىپ، ئېڭەكلىرىنى ئېڭەكلىرىگە يېقىپ سۆيدى. باللار دادىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپ يىغا-زارى قىلىشقا باشلىدى. ئىچىم سىرىلىپ، كۆز چاناقلىرىمدا ياشلار ئەگىشكە باشلاپ، تۇرۇشقا تاقىتىم قالمىدى. كەينىمگە ئاستا يېنىپ كەتتىم.

ھەپتىدىن كېيىن ئايۇپ ئاكا «قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش» بىلەن قويۇۋېتىلدى.

دېخانلارنىڭ تاپقان-تەرگەن ۋەجىنى يىلمۇ-يىل كەمەيگەن مەھسۇلات تۆپەيلىدىن كېلىپ چىققان ئاچارچىلىق لەھىڭى يۇتۇپ كەتتى. ئايۇپ ئاكىمۇ ئەنە شۇنداق دېخانلارنىڭ بىرى. ئۇ، كوپىراتسىيەلىشىشتىن تارتىپ تاكى كۈچ-مادارى كەتكەن كۈنلەرگە قەدەر ئېتىزدا ئەمگەك ناخشىلىرىنى توۋلاپ يەڭ تۈرۈپ ئىشلىگەن، ئۆزىنىڭ خۇشخۇي، ئەمگەكچانلىقى بىلەن مەن-مەن دېگەن قىزچوكانلارنىڭ مەيلىنى قوزغاپ، «مىڭنىڭ ئىچىدىن بىرىنى» تاللاپ، قاپقارا قاشلىق، ئۈزۈن چاچلىق، تال-تال توكۇلۇپ تۇرغان كىرپىكلىرى يۈزىگە سايە تاشلاپ، بۇلاقتەك كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان، لېكىن ئىش-ئەمگەكتە ۋاي دېمەيدىغان مەرەمخان بىلەن ئۆمۈرلۈك تۇرمۇش قۇرغان.

مانا، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئەر-خوتۇننى بىر-بىرىگە چەمبەرچەس چىتىپ تۇرىدىغان يىلتىز سۈپىتىدە ئىككى ئوغۇل، ئىككى قىز پەرزەنتلەر، ئەمدىلا سېرىق توكنى تاشلىغان كەپتەر باچكىسىدەك رەسمى ئىشتىھاغا كىرگەندە ئاش-نان ئۇلار ئۈچۈن تۇتىيا بولۇپ، كۈن بويى يېرىم تويۇنۇش بىلەن يۈرەمدۇ؟! مېھرىلىك ئاتا بىلەن ئانا ئۇلارنىڭ شۇنداق بولۇشىنى كۈتكەنمىدى؟!

مەن شۇلارنى ئويلىغىنىمدا بۇئا ئىلگىرى بولغان بىر خىل خەير-خاھلىق ھېسسىم قوزغىلاتتى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر مېنىڭ قەلبىمدە ئەڭ قەدىناس دوستلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. كېيىنكى بىر مەزگىلدە ئۇلار بىلەن بولغان قويۇق مۇناسىۋەت مەڭگۈ ئۈزۈلمەس كۆڭۈل رىشتىسىنى ھاسىل قىلغان ئىدى. خىزمەت ئاياقلىشىپ قايتىش ۋاقتىمدا يېنىمدا ئېشىنىغان بىرقانچە جىڭ ئاشلىق بېلىتى بىلەن ئازراق پۇلنى ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئالقىنىغا قويغىنىمدا، ئۇ، كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ: «پارتىيىنىڭ سىزدەك كويۇمچان، مېھرىۋان كادىرلىرىمۇ بار ئىكەندە، سىزنى مەڭگۈ ئۇنۇتمايمىز، خەير-يولداش!» دەپ ئىشىك ئالدىدا قول پۇلاڭلىتىپ ئۇزۇتۇپ قالغان ئىدى.

ئارىدىن توپ-توغرا يەتتە يىل ئۆتۈپ كەتتى. بۇجەرياندا دۆلەتنىڭ سىياسىي ھاياتى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلمىسىدا ناھايىتى زور ئۆزگىرىشلەر بولدى. خەلق تۇرمۇشى باياشات بولۇپ، تەشنا گۈل-چېچەك سۇغا قېنىپ، ئۆز رەڭگىگە قايتقاندەك، خەلقنىڭ كۆز-قارنى يەمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەككە تويدى. مالسىزلار ماللىق، ھەتتاكى ھارۋىلىق، ئاتلىق بولۇپ قالدى. بىزگە تونۇش ئايۇپ ئاكىمۇ مانا بۈگۈن ئارغىماقتەك ئالا-ئاتقا مىنىۋاپتۇ.

مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆڭلى پەرىشان چېغىمدا بىرگە بولغان، بۈگۈن شاتلانغاندا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشسەك، بۇنداق چاغدىكى خوشال-

لىقنى نىمىگە تەڭ قىلىش مۇمكىن!؟

باش توخۇنىڭ چىللىشى بىلەن خىياللىمدىن يىغىلدىم-دە، ياستۇقتىن يېرىم كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان گەۋدەمنى ئاستا ياستۇققا تاشلىدىم.

يەكشەنبە، چايدىن كېيىن ئۇزغلاق بەيگىسى مەيدانىغا ھەممىدىن بۇرۇنلا كېلىپ ئايۇپ ئاكا بىلەن كۆرۈشۈپ قالارمەن، دىگەن ئۈمىتتە ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ تۇراتتىم، دىگەندەكلا شەھەر تەرەپتىن يەتتە - سەككىز ئاتلىق چىقىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېلىۋاتقان ئالا ئاتلىق كىشى ئات ئۈستىدە مەغرۇر ئولتۇراتتى. ئۇلار سۆگەت بوستانلىققا كېلىپ توختىدى ۋە ئاتلىرىنى قاڭقايتىپ قويۇشۇپ، ئېرىق لېۋىگە كېلىپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇشتى.

مەن يېقىنلاپ كەلدىم. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئاق بادام دوپپىلىق كىشى دەل ئايۇپ ئاكىنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەن خېلىلا ئۆزگىرىپ كەتكەن: سەمرىپ قوناق سېلىپ، چىرايىدىكى قارا مەتۇللۇقنىڭ ئورنىنى قىزىللىق ئىگىلىگەن، بۇرۇنقى يىلتىزدەك بويۇنلىرىغا گوش تولۇپ، ئاپپاق دېچولىيانىڭ كوينىكىنىڭ ياقىسىغا چىقىپ-چىقىپ كەلگەن، شاپ بۇرۇتى چىرايلىق ياسالغان، ئاۋاز، تەلەپپۇزلىرىمۇ باشقىچە ئىدى.

— سىز ئايۇپ ئاكام ئەمەسمۇ؟

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ سىنچىلاپ قارىۋالغاندىن كېيىن دەس تۇردى-دە، ئېرىقنىڭ بوقىتىغا سەكرەپ ئۆتۈپ قولۇمنى ئىككى ئالقىنىدا ئامبۇردەك سىقىپ تۇرۇپ:

— ھوي، سىلە ھېلىقى ئابدىمجىت ئەمەسمۇ؟

بىز قەدىناسلارچە كۆرۈشۈپ كەتتۇق. مەن كۆلۈمسىرىگەن پېتىم «شۇنداق» دىگەن مەنىدە باش لىڭشىتتىم.

— مانا قاراڭلا! — دىدى ئۇ، ئېرىق بويىدىكىلەرگە مېنى كۆرسىتىپ، — بۇ مېنىڭ كادىر ئاغىنەم. ھەممە ئورنىدىن تۇرۇشۇپ مەن بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى؛ بىز مۇشۇ بىرقانچە يىللار ئىچىدە باشتىن كەچۈرگەنلىرىمىزنى ھەم يېقىنقى يىللاردىكى شاتلىقلىرىمىزنى، قىسقىسى ھەممىنى ئەسلەشكە، سۆزلۈشۈشكە ئۈلگۈردۇق.

ئۇزاق ئۆتمەي ئوغلاق بەيگىسى باشلاندى.

ئايۇپ ئاكا يەنە «ئوق» بولۇپ چىقتى. ئۇ قايتىش ۋاقتىدا چاپچىپ تۇرغان ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇپ، مېنىڭ ئەتىلا ئۆيىگە چىقىشىمنى قايتا-قايتا جېكىلىدى-دە، ئۇزاپ كەتتى.

x x

ماي ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا پۈتۈن يېزا مەنزىرىسى ئاجايىپ گۈزەللىشىپ كېتىدۇ. بىپايان ئېكىنزارلىقتىن گۈل-گىيالارنىڭ خۇشبۇي ھىدى دىماققا ئۇرۇلۇپ، بۈك-باراقسان باغلاردىن كېلىدىغان كاككۇك ئاۋازى، ئېرىق-ئۆستەڭلەردىكى سۇلارنىڭ شاقىراشلىرى كىشى قەلبىگە ئاجايىپ ھوزۇر بېغىشلايدۇ؛ يان يوللارنى بىر-بىرىگە تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان ئاق يىپەك لىنتىدەك ئۇزۇن-ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ ياتقان تاشيوللار، مەھەللە كوچىسىدا ئاغزىغىچە سۇ تولدۇرۇۋالغان ئۇششاق بالىلارنىڭ بىر-بىرىنى قوغلىشىپ يۈگرەشلىرى، رەت-رەت سېلىنغان ئازادە ھويلىلىق ئۆيلەر، سېمىز چارۋا، توخۇ-توشقانلار، ئېتىزلاردىن كېلىۋاتقان خۇشخۇي ئەمگەك ناخشا سادالىرى — بۈگۈنكى يېزا ھاياتىنىڭ ئەينى كۆرۈنۈشى بولۇپ، بۇ كۆرۈنۈش ھەربىر يۈرەكتە پارتىيىنىڭ يېزا سىياسىتىگە نىسبەتەن سۆيۈنۈش ھېسسىياتىنى قوزغىماي قالمايدۇ!

مەن مەھەللىگە كىرىپلا ئايۇپ ئاكا بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ، ئۆستەڭ بويىدا ئات سۇغۇرۇۋاتقان ئىكەن. مېنى كۆرۈپ ئىنتايىن مەمنۇنىيەتلىك بىلەن يەلكەمگە قولىنى تاشلىغىنىچە ئۆيىگە باشلاپ كەلدى.

ئىلگىرىكى 4 فۇتقا بەتەيدىغان قىستاق

تاملىق ئىچىدىكى كونا يانتۇق ئىككى ئېغىزلىق
ئۆي، بىر ئېغىزلىق پاسا ۋەدىكلىك ئېغىل،
بىر-ئىككى تۈپ ئۆرۈك-ئۈژمە كۆچەتىدىن باش-
قا بىساتى يوق ئايۇپ ئاكىنىڭ بۈگۈن مانا
بىر مو توت فۇڭغا يېقىن يەرنىڭ ئەتراپىغا
قېلىن چىتلىق تام سوقۇپ، چورىسىگە ئىككى
رەت قىلىپ سېلىنغان قارا تېرەك جىرىدىلىرى
كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگىدەك تەپ-تەكشى
كۆكلەپتۇ، ئاپپاق، كەڭ قوش قاناتلىق دەر-
ۋازىدىن كىرىشىم بىلەن ئۈزۈم بىدىنشىلىرى ئۆ-
راپ تۇرغان شىپاڭلىق ئۆي، تاملىرى ئاپ-
پاق ئاقارتىلىپ، دەرىزىلىرى چاچرەك سىر
بىلەن سىرلانغان، تال تۈپلىرى يېنىدىكى
ئىككى يېرىم فۇڭ چامىسىدىكى ئۈزۈنچاق ئېتىز-
غا ھەرخىل گۈللەر تېرىلغان، خىلۋەت ھويلا
كۆزۈمگە چۈشتى.

ئۆينىڭ بىرسى زىلچە-گىلەم، ئەدىيال، تاۋار
يوتقان-كۆرپە، كىيىم تىكىش ماشىنىسى قا-
تارلىق جاھازلار بىلەن لىققىدە تولدۇرۇلۇپ،
مەخسۇس ياساپ، چىنىدەك پاكىزە تازىلاپ
قويۇلغان. ئىككى كارۋات ئوتتۇرىسىغا ئەپچىل-
غىنا جايلاشتۇرۇلغان جوزا-جاۋەن ئۈستىگە
سەككىز باغلىق ئىككى چايدان، گۈللۈك پەت-
نۇس ئۈستىگە چىرايلىق ئىككى جۈپ پىيالە دۈم
كۆمتۈرۈلۈپ قويۇلغان. ئوتتۇرىدىراق بىر
لوڭقىغا ھويلىدىكى گۈللەردىن سەرخىللىرىنى
ئىلغاپ ئۈزۈپ، چىلاپ قويۇلغان، ئۇنىڭ ئار-
سىدىكى رەيھان گۈل ياپرىغى دىماققا خۇشخۇي
ھىدىنى ئۇرۇپ تۇرىدۇ...

مەرجەمخان ئاچا پىيالىلەرنى غۇچۇر-
لىتىپ يۇيۇپ سىنچاي قويدى. ئارقىدىنلا دەس-
تىخان سېلىپ مەزەگە تەكلىپ قىلىپ قويۇپ،
تاماققا تۇتۇش قىلىش ئۈچۈن سىرت-
قا چىقىپ كەتتى.

ئايۇپ ئاكا بىلەن ئىككىمىز بىر-
بىرىمىزدىن ئايرىلمىشقاندىن كېيىن-
كى سەرگۈزەشتىلىرىمىز: ھەققىدە يەنە
بىر قېتىم تەپسىلىي ھالدا قىزغىن پا-
راڭلاشتۇق. ئۇنىڭ سوزى قىزىققارلىق
ھەم كۈلكۈلۈك ئىدى:

—ھەي!—دەيتتى ئۇ بېشىنى چاي-
قاپ تۇرۇپ،—« باھار كەتكەندە بۇلبۇل
سايرىماپتۇ» دېگەندەك،
ئۇچاغلاردا كوڭۇل بىئارام، قو-
ساق ئاچ، ھەۋەس بولسىمۇ مادار يوق ئىدى.
شۇڭا كۈلكە-چاقچاق بىزدىن يىراق بولغان.
سەييالكىدىن ئەچىقىپ ساپالغا، سورەمدىن ئەچە-
قىپ خامانغا قاتقىملى ئامراق، نىمە يىدىڭ،
نىمە كەيدىڭ، ھالىڭ نىچۈك دىگىملى ئىنسان
يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەندىلا بىلىگىنى رۇس-
لىساڭ، پېيىگىنى قىرقىملى تەييار، ئىشلىگەنى-
نىڭ يۈزى يوق، ئىشلىمىگەنىنىڭ قوسىغى توق
ئاشۇ كۈنلەردە كىمنىڭمۇ ئىشلىگۈسى كەلسۇن!

گۈللۈكنىڭ ئاۋۇ يېقىندىكى كەڭ ئىككى ئېتىز-
غا بولسا، ئەنجۈر، ئالما، ئۆرۈك، نەشپۈت....
كۆچەتلىرى تىكىلگەن. دەرۋازىنىڭ ئۈستى
تەرىپىگە شاخ-پۇتاقلىرىنى ئەركىن يېيىپ
تۇرغان ياش نوتا ئۈژمىلەر پىشاي، دەپ
قاپتۇ.

تېخى، ئۆينىڭ ئىچىنى دېمەمسىز!
ئىشىكلىرى پىشايۋانغا ئېچىلىپ ئۇدۇلمۇ-
ئۇدۇل قارىشىپ تۇرغان ئىككى ئېغىزلىق

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شۇڭا، — دېدى ئۇ، قوشۇمىسىنى چىملىك تۈرۈپ، — قولۇمغا ھاسا ئالدىمدە، ئاقساق-توكۇر بولىۋالدىم.

مەندەكلەر كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىۋاتىدۇ... مانا ئەمدى بىز دېھقان خەلقىنىڭ تەلىيى ئۆچكەندەك لەيدۇ، — دېدى ئۇ، مەرجەمخان كۆتىرىپ كىرگەن لەگەندىكى گۆش بېسىلغان پولۇنى داستىخانغا قويۇۋېتىپ، — يەمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەكنىڭ ھەممىسى تەل بولۇۋاتىدۇ، قوناق، زاغرا دېگەننى مال يەيدىغان، ئاقناننى بىز يەيدىغان بولدۇق، ئىلگىرى باشلىقلارنىڭ ئاغزىدىن «شاكىچىن نوپۇس» دېگەننى كوپ ئاڭلايتتىم. مانا ھازىر بىزمۇ سىلەردەك شاكىچىن نوپۇس بولۇپ قالدۇق.

مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۆزەمنى تۇتالماي كۈلۈۋەتتىم، مەنلا ئەمەس ئايۇپ ئاكام ۋە مەرجەمخان ئاچاملارمۇ شۇقەدەر قاتتىق كۈلۈشتۇقكى، بۇ مېنىڭ ئۇلار بىلەن تونۇشقاندىن بېرىقى تۇنجى قېتىم كۈلكىسىگە ئورتاقلىشىشىم ئىدى.

ئايۇپ ئاكىلار پەقەت تېرىقچىلىق يولى بىلەنلا ئەمەس بەلكى، يەنە قوشۇمچە ھۈنەر بىلەنمۇ شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ.

مېھمانخانىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئەينەكلىك يورۇق ئۆيدە گىلەم دۇكىنى قۇرۇلغان بولۇپ، چىرايلىق رەڭدار يىپتا توقۇلۇۋاتقان كەلكۈن نۇسخىلىق گىلەم يېرىملىشاي، دەپ قاپتۇ. مەن قولۇم بىلەن تىۋىتلىرىنى ئاستا سىلاپ كۆردۈم، تىۋىتلىرى پەس قىرقىلغان، ئاقاغ-ئۆرۈشلىرى چىڭ، قاتىرى ئونبىردىن قىلىپ توقۇلغان تولۇق بەش گەز ئىكەن.

— ھۈنەرۋەن ساندىكىزمۇ-نېمە؟ — دېدىمەن، گىلەمگە زوق بىلەن قاراپ.

— ھۈنەرۋەن ئويىمىزدە ئۈزكام، — دېدى ئايۇپ ئاكا، گىلەمدىكى قىلچا قىلارنى قول ئۇچى بىلەن تېرىپ تۈرۈپ، — مەرجەمخان ئەسلى ئۇستا گىلەمچىنىڭ قىزى ئىدى. بۇنىڭغا دادىسىدىن قالغان نۇسقا مۇشۇ گىلەمچىلىك بولدى — بوغاي، مەرجەمخانمۇ توت بالىمىزغا ئۆگىتىپ، بالىلارمۇ بۇ ھۈنەرگە باشى بولۇپ كەتتى. مەكتەپتىن قايتىپ تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولۇپ ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىدە ئانىسىغا ھەمدەم بولۇپ گىلەم توقۇيدۇ.

— بۇ ھەقىقەتەن ياخشى ئىشقۇ، گىلەم، ئەتلەسچىلىك بىز خوتەن خەلقىنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىمىزدىن داۋاملىشىپ كەلگەن ھۈنەر-سەنئىتىنىڭ نەمۇنىسى، بۇنى بىزلا ئۆگىنىپ قالماي، بەلكى كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىزغىمۇ مىراس قالدۇرۇشىمىز لازىم.

بىز ئۆزىمىزارلىق چېغىر يولىدىن توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ، ئۇ، باشقۇرۇۋاتقان كۆزگى بۇغداي يېرىگە كەلدۇق. ئەمدىلا بوغۇم سۈرۈپ تەپ-تەكشى ئۆسۈۋاتقان ياپ-يېشىل مايسىلار مەيىن شامالدا ئىغاڭلىشاتتى.

— خۇدايىم بۇيرىسا، — دېدى ئۇ، بۇرۇتىنىڭ ئۇچىنى قولى بىلەن ئويناپ تۇرۇپ، — ھەر موسىمدىن يەتتە يۈز ئەللىك جىڭدىن ھوسۇل ئالارمەن، دەيدىغان ئۈمىدىم بار. شۇنداق بولغاندا ئەسلىدىكى ئۆلچەمدىن ئېشىپ ئىككى مىڭ يەتتە يۈز جىڭ بۇغداي قۇرتتەك بىزگە قېپقالىدۇ. خۇدا ئۆمرىمىزنى بەرسە قازىنىمىزمۇ ياغ، چۆمۈچىمىزمۇ ياغ بولۇپ كېتىدۇ.

ئايۇپ ئاكا ئېيتقۇسىز دەرىجىدە خوشال ئىدى. ئۇ، كوز يەتمەس كەڭرى ئېكىنزارلىققا قاراپ كوكرىكىنى ئىگىز كوتىرىپ تولدۇرۇپ نەپەس ئالاتتى...

مەن بۇقېتىم يېزىدا بولغان 6 سائەتتەك ۋاقىت ئىچىدە كوپلىگەن كىشىلەر بىلەن ئۇچراشتىم، پاراڭلاشتىم، ئۆي ئىچى ۋە ھويلا-ئاراملىرىنى كوزدىن كەچۈردۈم. ھەممە خوشال، كوزلىرىدە ئۈمىت ۋە بەخت ئۇچقۇنلىرى چاقنايدۇ.

× ×

مەن ئايۇپ ئاكىلارنىڭكىدە مېھمان بولۇپ قايتقاندا، ئۇ مېنى مەھەللىنىڭ سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. مەن كېلىدىغان ھەپتىنىڭ ئىككىنچى كۈنى بولىدىغان ئوغلاق تارتىشىشقا قاتنىشىدىغانلىقىم توغرىسىدا ئۇنىڭغا ۋەدە بېرىپ، خوشلاشقان چېغىمدا، ئاسمان چىراغلىرى پىلىلداشقا باشلىغان ئىدى...

چاقىرىق مەدھى

(ۋىلايىتىمىزدە چاقىرىلغان 2-قېتىملىق ئەدەبىي ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنىغا بېغىشلايمەن)

مەمەت هاشىم قارىم

قاتناشتىمەن ۋىلايەت يىغىنىغا بۆسە پەر،
ھەر-ھەر بەردىن يىغىلدۇق، جەمئىي سەكسەن نەپەر.
بارچە ساھە-كەسپتىن تېپىلدۇ قارىسام،
پىكرى ئەشتۇق، رەھبەرلىك بەردى دوكلات-خوشخەۋەر.
تەقدىم بولدى مۇكاپات ئەڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرگە،
ئەدىپلەرنىڭ دىل بېغى ئېچىرە توشتى غۇنچىلەر.
بىلەۋالدىم بۇ قېتىم ئىجادىيەت ئەھلىگە—
توت ئاساسى پىرىنسىپ ئىكەن مىزان، زەر، گۆھەر.
چاچ-ساقىلى ئاقارغان قېرى ئىدىم ياشاردىم،
ماڭا ھورمەت بىرىپتۇ كومپارتىيە—شۇ چەۋەر.
مەنلا ئەمەس، چېچىلغان قەلەمكەشنى جەم قىلىپ،
سىياسەتنىڭ نۇرىدا قىلدى شۇنداق موتەۋەر.
قولنى يۇدى پارتىيە، قولمۇ ئەمدى يۈز يۇغىن،
ئىلھام ئېلىپ يىغىندىن يازا يلى بىز شام-سەھەر.
مىۋىلىك بول ئى ئوغۇل شاختا مىۋەڭ ئاز ئىكەن،
قەلىمىڭنى بۇلبۇل قىل سۆيۈك تىلىدىن توك شېكەر.
قىسقا سۆزلە قارىسەن، بول ئەدىپكە مۇشتەرى،
سەۋدىيەڭ چەكلىك سېنىڭ سۆزنى ئەيلە مۇختەسەر (1).

---

(1) مۇختەسەر: — ئىخچام.

خىتاپ

داموللا ئابدۇۋېلى يۇسۇپ

تەكەببۇر بولمىغىن ھەرگىز، يوقاتقىن ئىمتىيازىڭنى،
جىمى ئەل بىرلە ئوخشاشسەن، قوي ئەمدى ھەيۋە، نازىڭنى،
بۇرادەر، ياخشى ئويلاپ باق، بارارجا يېرىڭ قارا تۇپراق،
ئۆزەڭنى كەمتەرىن تۇت، تۈزەت سەھۋە-خاتارىڭنى.
«بىلىملىكمەن» دېمە مەغرۇرلىنىپ سەن ئىلمىي زاھىرغا، (1)
كامال تاپقانىدىمۇ تەرك ئەت، ئەمەس قىلىۋ-قالىڭنى، (2)
ئەگەرچەن ئەلسىنى «داموللا»، «ھەزرەت»، «ئاخۇنۇم» دەرلەر،
يۈدۈپ يۈرمە تەمەخورلۇق بىلەن بۇ «ئىپتىخار»ىڭنى.
«پالانچى ئوغلىدۇرمەن» دەپ نەسەبكە پۈركۈنۈپ ياتما،
كىشىنىڭ بەرگىنى باشقا، ئۆزەڭ تاپ نام-ئەمالىڭنى.
ئىگىز-پەسلىك تالاشماق-تەكتىدىن غەيرى، يامان ئىللەت،
يېتىشتۈر ياخشى ئەمالدا داۋام ھۆرمەت-كامالىڭنى.
تەكەببۇرلۇق-ئاداۋەت ھەم نىزاھ پەيدا قىلار بىلگەن،
نەۋاققا ساقلىما قىچىسەن ھەسەت، جاڭجال، مۇرامىڭنى؟
چېقىش، چىشلەش، تالاشماق ئۆزئارا ھېچكىمگە نەپ بەرمەس،
ھەقىقەت كۆزلىگەن خۇپ ئوت، تۈگەت يالغان خۇمارىڭنى.
كالاچ، كەش، مەسە، تون، سەللە، ساقال-سامبۇتلىرىڭ ياخشى،
ۋە لېكىن بارچىسى سولەت، ئۇ بەرمەيدۇ مۇرادىڭنى.
جاما ئەتلەرنى گول ئەتمە (3) كىتابىڭنى قىلىپ پەردە،
ھالالدۇ، يا ھارامدۇ تويغۇزۇپ يۈرمە قوساغىڭنى.
يېتەرلىكتۇر بۇ سوز ئىخلاسى كامىل بولمىغانلارغا،
ساڭا مەنسۇپ بۇ ئەشئار ئەمدى تۇختاتتىم كالامىمنى،
پەقىر ئابدۇۋېلى داموللا يازدىڭچەن ھەقىقەتنى،
ئىشارەت ئەيلىدىڭ ئاقىلغا، يىغ ئەمدى زوۋانىڭنى.

---

(1) ئىلمىي زاھىر:- ئاشكارا ئىلىم، (باشقىلارنىڭ ئىلمىي تونۇشى)
(2) قىلىۋ-قال:- ۋەز - نەسىھەت سۆزى.
(3) گول ئەتمە:- ئالدىما، ئەخمەق قىلما.

ئىككى غەزەل

مەھەممەت تۇرسۇن نەمتۇللا

سەھەر

ئېتىدا ھەر كۈندە ئىشىنىڭ باشلىنىش پەيتى سەھەر،
ئەل ئۈچۈن پەرۋانىلەرگە يوپ-يورۇق شەمئى سەھەر.

توخۇلار چىللاش بىلەن تەڭ باشلىنار قىزغىن ھايات،
سەن بىلەن يەلپۈنگۈسىدۇر گۈل-چېچەك بەرگى سەھەر.

كائىنات سەندىن ئالار كۈچ، ئويغىنىپ نازۇ ئۇيقىدىن،
كۆزگە نۇر، دىللارغا دەرمان گۈل-باھار پەسلى سەھەر.

سەن ئېلىپ كەلگەن ئىنجا تلىق ئاپتۇ ىڭ-نۇرۇڭ بىلەن،
يەنمۇ كۈلگەي چاراقلاپ ئەل-خەلق بەختى سەھەر.

بۇ ئۇمۇر چىراغى ياشلىق، كۈن ئىشى سەندىن كېلەر،
خۇش ناۋا پەيزىڭگە ئاشىق بۇلبۇلۇڭ قەلبى سەھەر.

تاكى جان چىققۇنچە تەندىن سايرىغىن خەندان ئۇرۇپ،
نېمەتى يەتتىڭ ۋىسالىغا قىل كۆرەش، ئەجرى، سەھەر.

پۇرسەت

بۇگۈن ئەل كوڭلى شاتلىقتىن مىسالى گۈلباھار پۇرسەت،
ئىجادىڭ، توھپە-ئەجرىڭدىن جۇلالىق نۇرچاچار پۇرسەت.

زامانە ئالغا ئۇرلەشتە ئىلىم-پەن ئەھلىگە تەشنا،
ئۇرۇن يوق ئەجرى كورسەتمەس قۇرۇق سوزلەرگە تار پۇرسەت.

ئىلىم-پەن گۈل باھارىدا ئەجىر قىل، پەيتىنى مەھكەم تۇت،
ئىشىڭدا پۇختا ئىز باسساڭ ساڭا يار-ئىنتىزار پۇرسەت.

ھەممە ئاشنا بولساڭ كىتاپتەك كانى-ھېكمەتكە،
تاپارسەن موجىزە-بايلىق باھالىق ئەتىۋار پۇرسەت.

ئۈگەنسەڭ غۇنچە دەۋرىڭدىن بىلىمگە ئىشتىياق باغلاپ،
كومۇلسەڭ گورگە ئۇلمەيسەن غورور ۋە ئىپتىخار پۇرسەت.

بىلىم ئەھلى گۈيا كوكتە نۇرانە چاقنىغان يۇلتۇز،
يېگىتلىك دەۋرىسىدەك ئوتلىق لاۋىلدار بىغۇبار پۇرسەت.

ئىلىم-پەن ساقىيى تۇتقان شارابىنى نېمەتى ئىچكەن،
غورورلان! ئەلگە باغۋەنسەن، ساڭا بۇ بەختىيار پۇرسەت.

www.uyghurkitap.com

ياش دوستۇمغا

ئابدۇللا ناسىر

دوستۇم ئۇگەن، ياشلىق چېغى قىممەتلىك،
تىرىش- تىرماش ئىلىم- پەننى ئىگەللە.
«ئۆتكەن ئۆمۈر، ئاققان ئوقتۇر» ئەستە تۇت،
كۆڭۈل بەگۋاش- ئېيقىل بىلەن يۈگەنلە.

كۈتۈپ تۇرماس بۈگۈن سىنى دەۋرىمىز،
سىنايدۇ بۇ دەۋر ھەربىر ئىنساننى.
سەن قېرىدىسەن، ئەمما دەۋر قېرىماس،
غەنىمەت بىل ياشلىقتىكى ئىمكاننى.

ئويلا، دوستۇم نىمە ھايات مەنىسى،
ئاناۋەتەن كۈتەر سەندىن نىمىنى؟
يىگىت دەمدۇ خەلقچىل تەرتوكمىسەڭ،
ئاتىمىساڭ ۋەتەن، ئەلگە جېنىڭنى.

باقتى ئاناڭ ئاق سۈت بېرىپ چوڭ قىلدى،
قان- تەر تۆكۈپ قوشتى سېنى قاتارغا.
سەن باقماستىن ئاناڭ يەنە باقامدۇ،
ئايلىنامدۇ ئويۇڭدىكى چاكارغا؟

بۇجاھانغا مېھمانمۇسەن، چاقىرغان،
ئويناپ- كۈلۈپ، يەپ- ئىچىپلا ئۆتەمسەن؟
مېھمان بولغان- مېھمان قىلار جاۋابەن،
سەن بۇ يىنىڭغا قەرز چىنگىپ كېتەمسەن؟

گۈزەل غۇنچىلاپ ئېچىلىدۇ- تىزۇيىدۇ،
مايسا كوكلەپ، مىۋىلەيدۇ- قۇرۇيدۇ.
گەربىلمىسە ئىنسان ياشلىق قەدرىنى
قېرىغاندا تېرىغاننى ئورايدۇ...

ھەۋەسكارغا

مەمتىمىن ئەخمەت (خەلق قوشاقچىسى)

بولغىن يېڭى پىكىرلىك،
بول كۈرەشنىڭ ئۇچقۇنى.
ئېچىلمايدۇ قولۇپلار،
تاپالمىساڭ ئاچقۇنى.

شائىر دوستۇم، قەلىمىڭ،
تەگلەنمىسۇن ئاسمانغا.
يەنىلاسەن زېمىندە،
ھەممە پەس بول ئىنسانغا.

ماختىنىشنى دوست تۇتما،
پەيتىنى چىڭ تۇت، بوش تۇتما.

شېئىرغا ھەۋەس قىلغاندا،
ئۆزەڭنى بەزىش تۇتما.

ئاز بولسىمۇ يازغىنىڭ،
چوڭقۇر بولسۇن مەنىسى.
بولالمىساڭ ئەشۇنداق،
يازماڭ تارىخ غەزىنىسى.

زىيالىلىقنى كۈيلىگەن،
قەلەندىشىم ھەۋەسكار.
تۇت پىرىنسىپ ئۇلاچىمىلىق،
تاپ ئۇنىڭدىن كۈچ- مادار.

گۈل ھەققىدە لىرىكا

ئەسقەر مەمتىمەن

-1-

گۈل ھەققىدە لىرىكا يازسام،
گۈل خۇمارى دىمەڭلار مېنى.
ھايات بېغى ئۇتـە رەناسىز،
شۇ ھاياتنىڭ قىممىتى قېنى؟

شۇڭا گۈلنى سۆيىمەن دىلدىن،
باغۋەننى بەك سۆيىمەن گۈلدىن.
مەن بىر غۇنچە، ئۇستازىم باغۋەن—
مېھرى بىلەن بال بىرەر تىلدىن.

بۇلبۇلى مەن بېغىم گۈلچىمەن،
گۈلگە ئاشىق قەلبىم، كۆيچىمەن.

ئىجات گۈلۈم چاچسا خۇشپۇراق،
كۈلەر ئارزۇ، خۇشال شۇنچىمەن.

-2-

گۈزەل مەۋسۇم پەسلى باھار چاغ،
يارىم بىلەن ئارىلىدۇق باغ.
ئاسمان سۈزۈك خۇددى ئەينەكتەك،
(كۆرۈنمەيتتى پارچە بۇلۇت-داغ)

گۈلۈم-سىرەپ كورسىتىپ—ئەنە-
دىدى يارىم — قارىغىن گۈلگە.
مەن دىدىم: سەن تۇرساڭ قېشىمدا،
نىمە قىلاي قاراپمەن گۈلگە.؟

رادىيو ئالدىدا

ھاشىم مەڭنىياز

ھەر كۈنى ئىشتىن سىرت (چىققىلا پۇرسەت)
رادىيو تىڭشىماق بوپقالدى ئادەت.
شۇڭىمۇ ئىچىلىپ كوڭلۇم بولەكچە،
رايىمدا قالمىدى باشقىغا ھاجەت.

ئادىتىم ئەپكىلىپ بۈگۈنمۇ يەنە،
رادىيو قېشىغا بولغانىتىم ھازىر.
ياڭرىدى بىر جۇشقۇن ئاھاڭ دۇتتاردا،
سازاندە كىم دەمسىز، داۋۇتجان ناسىر.

دىم ئۇتمەي دىلىمدا ئىشتىياق قوزغاپ،
بۇلبۇلدەك سايرىدى پاشاخان ئىشـان.
ناخشىسى ئەۋجىدىن يۈز ئاچتى شۇچاغ،
ھور «ئازات زامان»، پاھ، ئەتە — گۈلدەۋران.

بەزمىگە قوشۇلۇپ كويلىدى يەنە،
باھارىم شەنىنى رابى مۇھەممەت.

زەن قويۇپ تىڭشىدىم، ناخشا پەيزىدىن-
دىلىمغا تۇتاشتى ئۇتلۇق مۇھەببەت.

مۇقەددەس ھىكمەتلىك «راك» مۇقامىغا،
ھۆسەنجان چالدى شوخ بىر پەردە تەمبۇر.
سەزدىمەن ئۇزەمنى گۈلشەندە شۇ چاغ،
ھاياجان ئىلكىگە چومۇلدۇم چوڭقۇر.

بۇ سەپكە قېتىلدى تۇرسۇن قادىرى،
جەنۇپنىڭ خۇشناۋا بۇلبۇلى بولۇپ.
نۇرىگۈل، سالامەت، پاتەم قۇربانىنىڭ—
كۈيىدىن زوق ئالدىم، ئىلھامغا تولۇپ...

ئاڭلىتىش تۈگىدى، دېدىم: «سايراڭلار،
كويلەڭلەر دەۋرىنىڭ باھار-يازىنى.
مەن ئەمەس، مىليونلار ئېيتىدۇ ئاپىرىن،
تىڭشىسا دىل سۆيگەن ناخشا سازىنى!...»

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

روبائىيلار

روزى سايىت

(1)

كىم شۇئارچى بولسا شېئىردا پىر ئەمەس،
بۇ ئومۇم بىلگەن ھەقىقەت، سىر ئەمەس.
شېئىردا ئوبرازلىق تەپەككۇر بولمىسا،
قاپىيىلەر تىزمىسى ئۇ، شېئىر ئەمەس.

×

ئەدىبلىك بۇرچىڭدۇر ئىجات ئەيلىمەك،
ئۇ يېڭى-يېڭىنى يارىتىش دېمەك.
تەپەككۇر دېڭىزى غەۋۋاسقا (1) مۇھتاج،
بۇنىڭسىز قىممەتلىك بۇلۇر لەيلىمەك.

×

زوق، ھەۋەس قوزغىسۇن يازغىنىڭ شائىر،
يازمىڭدا چىنلىقنى ئەيلىگىن زاھىر (2).
«دىلدا بار تىلدا يوق» پىكىرنى كۆتەر،
بولمىغىن ئۆزگىنى دوراشقا ماھىر.

×

ھەيىيامدىن بۇدۇنيا ئالغانتى سىناش،
ئەڭ قىيىن سوئالغا بەردى ئۇ چىداش.
«مىلىڭ يىلنى قېرىتار نىمە؟...» دەپ ئىدى.
ئۇدىدى: «مەن يازغان روبائىي، ئاداش!».

×

سورىغاندا تەگرىدىن مۇسا،
دەپتىكەنمىش «نان، ئۈزۈم بولسا؟ ...»
نانۇ-ئۈزۈم يارىلار تەردە،
قېنى ياران، ئىشلەيلى راسا.

×

بەزىلەر تۇرمۇشتىن بىكار دا تىلايدۇ،
ئوچ كۆرۈپ ئۇنىڭغا مۇرام ساقلايدۇ.
ئەي ياران، سىناپ باق كۆڭلۈڭنى بېرىپ،
دىل بەرگەن كىشىنى ئۇھەم ياقلايدۇ.

×

ئومرۇمنىڭ دەرىخى يەقملار ھامان،
تەن سېزىپ، سوڭگىكىم چىرىپ تۈگەر ئان (3).
چىرىندام ئۈستىدە گۈل ئۈنىمىغۇ خوپ،
قاقاسقا ئايلانسا؟... بۇنىسى يامان.

×

ئولگەندە جەسەدىم بولىدۇ تۇپراق،
ئۇنىڭدا گۈل ئۈنۈپ ئايرىيدۇ ياپراق.
شۇ گۈلنى قولاققا قىسىدۇ قىزلار،
مەن ئۇچاغ كۈلمەن شات، پاراق-پاراق...

×

قەپەزنى تەندىسەك كەكلىكنى بىرجان،
«كەكلۇك...» دەيدۇ ئۇسا يېرىغان ھامان.
«كەكلىك» سىز «قەپەز» نىڭ كېرىكى نىمە،
ئاخىغىچە ھۇشۇگنى تاپساڭچۇ ئىنسان؟!...

×

كىم كوردى تۇغۇلۇپ ئۇلمىگەنلىنى،
«ياغاچ ئات» ئېپكەتتى گۈل بەدەنلىنى.
«ئولۇش» تىن قورققانلارقالدۇرسۇن مىراس،
ئۇنتۇيدۇ ئەل بۇنى بىلمىگەنلىنى.

×

پاھ، ياشلىق ناخشىسى — ئاجايىپ غەزەل،
ئوقۇشنى بىلسە ئۇيېقىملىق، گۈزەل.
بۇرچىنى چۈشەنگەن توقۇيدۇ ئۇنى،
ئەكسىچە، ئومۇرگە تولەيدۇ بەدەل.

×

ياشلىقنىڭ قىسسىسى پۈتسە ئوقۇلۇپ،
كېتىدۇ ئومۇردىن بىرباپ يوقۇلۇپ.
شامالغا ئۇچمىسۇن بەتلىرىم دېسەڭ،
پەيتنى تۇت، گۈل ئاچقىن خۇشھۇراق بولۇپ.

---

(1) غەۋۋاس: سۇئاستىغا شۇڭغۇغۇچىلار. (2) زاھىر: ئاشكارىلاش. (3) ئان: ئاندىن (ئۇنىڭدىن) كېيىن.

×

بەختىڭنى بەرپا قىل ھالال تەر بىلەن،
پۈتمەيدۇ ئىنسانىنىڭ رىسقى «بەر» بىلەن.
ئەقلىنى ئىشلەتكىن ، زېھنىڭنى يۈگەرت،
«جەننەت»مۇ يارىلار ئىشچان ئەر بىلەن.

×

ئىنسانىنىڭ ئەقلىنى ئۆلچىمەيدۇ ياش.
ئەقىل-ئۇ، تىرىشچانكىشىگە بولداش.
ياشلىقتا ئۈگەنگىن، ئۇ قالار ئەستە،
مىسالى تاشقا موھۇر باسقانغا ئوخشاش.

×

تاڭئاتار، كۈن ئۈتەر ئۆزرېتى بىلەن،
كەلگەنلەر كېتىدۇ نۆۋىتى بىلەن.
ۋەلېكىن ئۆلمەيدۇ ئىمبات، كەشپىيات،
ياشايدۇمەڭگۈلۈك ھورمىتى بىلەن.

(2)

بىزجاھانىنىڭ باغ-گۈلزارىدۇرمىز،
مەۋجۇداتنىڭ تاج-تۇمارىدۇرمىز.
ھايات تاجىنىڭ دىغى تەمەننا،
ئۇنىڭدىن كۈرمىڭ بىزارىدۇرمىز!.

×

چىچەك تۈزدى چىقارماي تىۋىش،
قالدۇردى ئۇ بەرگىدە يىمىش.
مىۋەبوپتۇ چىچەك توھپىسى،
مەنچۇ-ئىنسان، قىلدىم نىمە ئىش؟

×

مۇكچىيىپ بەل ئىگىلىپ تىزىم،
تەن بى قۇۋۋەت خۇراپتۇ سىزدىم.
«كەينىڭگە باق؟» دىۋىدى ھايات،
باقسام، كۈلىمىز ئىكەن يول-ئىزدىم.

×

قېرىپتىمەن ساقلىمىدا ئاق،
بىسات-مۈلكۈم بىرھاساتاياق.
ئۆمرۈم: «توھپەڭ قانچە؟» دىۋىدى،
تەمتىرەتتى مېنى بۇسوراق...

×

يوگەپ غۇزەك قۇرت ئۈلدى جىم-جىم،
بۇھالەتتىن سىرىلدى ئىچىم.

ئۆز-ئۆزەمگە دىدىم «پىلە-قۇرت-
جۇر ئىتمگە يېتەرمۇ كۈچۈم؟؟!......»

×

شامئاستىلاپ كويىمە كتە ئىرىپ،
ھىساۋىغا يورۇقلۇق بىرىپ.
بولالىسام ئەشۇشامچىلىك،
شاتتىم ياتسام قەۋرەمگە كىرىپ...

×

يولنى بوۋاڭ ئاچسا باش بولۇپ،
يېپىتىلسا ئاتاڭ تاش بولۇپ.
سەن نەۋاقىچا يۈرىسەن دوستۇم-
تەييارىغا شەيخ-شاش بولۇپ؟

×

يولھەرقانچە بولسىمۇ يىراق،
بىرپەللىسى بولىدۇ، بىراق-
سەنشۇيولدىن قانچىلىك ماڭدىڭ،
قويىدىغىمكىن ئۆزەڭگە سوراق؟

×

كىرگەن كىشى بارمۇمىڭ ياشقا،
ياشنى بولماس تۇتۇپ قاماشقا.
پۈرسەتنى تۇت، ئۆمرۈنى ئۈزارت،
تىرىشدوستۇم ئۈزاق ياشاشقا.

×

كېتەر كۈندە بىر كۈنلۈك ھايات،
يىللار باشلاپ كېلۇر «ياغاچ ئات».
قەدىرلىگىن مىنۇتنى ھەتتا،
ئۈزاق ياشاي-ئۆلمەي دىسەڭ پات.

×

تۇشقان توگۈپ دەيدىكەن: «ئاھۋاي،
ئەتەچوقۇم سالىمەن ساراي...»
ئەشۇتۇشقان مۈجەزى بىلەن،
بوشقاكەتتى پۈرسىتىم تالاي.

×

(3)

دىمىگىن «ئۆزنى بىل، ئۆزگىلەرنى قوي»
ئەل بىلەن تەڭكۈرگەن جاپانى بىل توي.
بوۋىلار ئېيتقانىكەن شۇنداق بىرسۆزنى:
«بورەيەر توپىدىن ئايرىلغاندا قوي».

www.uyghurkitap.com

×

قۇم يىغىلسا تاغ بولىدۇ، ئەل يىغىلسا باغ،
ئەل چېچىلسا نىم بولىدۇ- يۈرەكلىرى داغ.
بەش بارماقنى جەم قىلىسا بولالايدۇ مۇش،
ئىككى قوچقار ئۇسسۇشكە نەكۆلەر بورە، زاغ.

×

ياخشىلىق قىل، بولىمىغا ھەرگىز ئىش بۇزار،
بىر ياخشىلىق مىڭ بالادىن قۇتقۇزار.
ياخشىلىقنى ئەل ئىشىدىن ئايىساڭ،
ئۇ پۇشايمان ئوغىسىنى يۇتقۇزار.

×

زېمىن ئۈستىگە قۇرۇلار مۇنار،
يىلتىزى بىلەن كۆكلەيدۇ چىنار.
نىمە تېرىسا شۇدۇر ئالىمىشى،
ھەرقانداق «ئۇتنە» ئوزىگە يانار.

×

يۈز قىزارماق نومۇسنىڭ ئىشى،
بىلەرئۇنى نومۇسچان كىشى.
ئەدەپ-ئەخلاق چۈشمەيدۇ كۆكتىن،
ئۇ ھەركىمنىڭ ۋىجدانى ئىشى.

×

ئادەم ئەتسە تازىم ئەت،
تازىمنىمۇ لازىم ئەت.
قىيا كۆزدە باقىمىغىن،
كۆرمىگەنگە تەكىدىمەت.

×

سالام بەرمەك ھۆرمەت ۋەجىدىن،
ئىلىمك ئالىماق-ساۋاپ ھەجىدىن.
ئويلىمىغىن سالامنى تازىم،
رىسىق سەندىن ئەمەس، پەنجىدىن!

×

ياغىمىغان يامغۇرغا چەكمەن يېپىنما،
ھاكاۋۇر، بەدخۇيغا باقما، بېقىنما.
ئىنسانىنىڭ ھۆرمىتى- غۇرۇرى بىلەن،
غۇرۇرسىز كىشىدە بولماس ئېقىلما!

(4)

دوستلۇرۇڭ دوست بولسۇن ھىساۋىڭ دۇرۇس،
ھىساپتىن بەك بولسۇن ئىنساۋىڭ دۇرۇس.
ئىنساپسىز دوستلۇقنىڭ ھىساۋى غەلەت،
ئۇستىنى سۈندۇرار پاراسۇ-پۇرۇس.

×

راستلىقى ئازكىشىنىڭ دوستلىقى ئاز،
دوستلىرى ئازكىشىنىڭ خوشلۇقى ئاز.
جاھانسازلىق قىلسا كىمكى يالغان سېتىپ،
كۆڭلىدە غەم، پۇت-قولىنىڭ بوشلۇقى ئاز.

×

ھەسەتخورنىڭ كۆڭلى خوش بولماس،
«جۇپ چوكا»دىن قولى بوش بولماس.
ئۇنداقلارنىڭ ھالى زەبۇنلۇق،
قانچە قىلسۇن نېنى قوش بولماس.

×

يالىڭاچ نەرسىنى كۆرەلەيدۇ كۆز،
بۇھالدا ئايانىدۇر «ئەگرى» بىلەن «تۈز»،
نىقابلىق ئەگرىنى كۆرەلەيدۇكىم،
سىز ئويلاڭ، مەن دىمەي ئىككىنچى بىر سۆز...

×

بار ئىچ تارلىق كۆلگە تىكەندە،
ھوشيارلىقا غەپلەت كۈشەندە.
تۇرغىن ئەي دوست غەپلەتتىن بىدار،
بولسا ئەل-يۇرت سۆيگۈسى سەندە.

×

تۈگە ئېيتتى: «ئەي يانتاق ئاداش،
كەل ئۈستۈمگە بولىۋال ھاپاش...»
«بىخۇتلۇغۇم...» دەپ قالدى يانتاق،
بولغىنىدا تۈگە پەيلى پاش.

×

بىخۇتلۇقنىڭ ئاخىرى بىر دەرت،
ئۇنىڭدىن كىم كۆرمەپتۇ زەخمەت.
بەس، شۇنچىلىك بولغىنى يېتەر،
تۇغۇلدۇقمۇ ئۇخلاشچۇن پەقەت؟!.

×

پالتۇ: «لازىم، - دېگەنتى، - بىر ساپ؟»
غول، پۇتاقنى كۆردى ئاڭا باپ.
ھايال ئۆتمەي كېسىلدى ئۆزى،
قويغان ئۈچۈن پالتىنى ساپلاپ.

×

«بىر قېتىم كەسمەكچۈن ئۆلچىگىن يەتتە»
بۇنى سەن مىزان ئەت سۆزدە، ھەركەتتە.
ئەقىلنىڭ دۈشمىنى — ئالدىراڭغۇلۇق،
ئالدىراپ ئىش قىلساڭ قالىسەن دەرتتە.

×

قۇمۇشنى قىيا تۇتما — قولنى كېسەن،
خاتاغا پۇت قويما — يولنى كېسەن،
ئويلىماي سۆزلىدىڭ، ئاغرىماي ئۆلدۈڭ،
شاتلىقىڭ گۈلىدىن غولنى كېسەن.

×

كىم بەرسە ئەقلىنى ئاچچىققا پەتە،
ئەقلىنى يوقىتىپ بولىدۇ مەتە.
كېيىنكى پۇشايمان ئۆزەڭگە دۈشمەن،
سەۋرلىك غورىدىن ھالۋا يەر ئەتە.

×

«شەھەردە كوز كېرەك، جاڭگالدا قۇلاق»
بولمىسا، قەدەمدە تىگەرشا پىلاق.
ھۇشيارلىق-بەختىيار ھايات مەنبەئى،
بىغەملىك — بۇرنۇڭدىن ئاققۇزار بۇلاق.

×

دوستۇڭدىن دۈشمىنىڭ مەككار، ئەي زېرەك،
خۇشامەت كۆلكىسى شۇنىڭدىن دېرەك.
غاپىللىق ياستۇقى — ئەجەل سىرتمىقى،
«زېرەك» تىن زېرەكرەك بولمىقىڭ كېرەك!.

×

ئەگەر سەن ئۆزەڭنى ئويلىساڭ ئاز-پاز،
نەپسىڭنىڭ تىزگىنىنى ئەقىلغا تۇتقاز.
«يۈز نەدىن كېتىدۇ، گالدىن» ئەمەسمۇ،
بۇ بىزگە ئەڭ ياخشى ئىبرەتلىك مەجاز (1)

×

كەلدى نەدىن باشقا چۈشكەن كۆلپىتىڭ؟
نەسەۋەپتىن كەتتى ئىززەت-ھۆرمىتىڭ؟
باپ جاۋاپ تاپتىم ماقالدىن مەن ئاڭا:
«يېيىشىڭ پوق، قاغا بولغاچ ئۆلپىتىڭ».

×

بولسا ماڭا ھېكمەت (2) لىك نەسىپ،
تۈزەر ئىدىم شۇنداق بىر رېتسىپ:
«كىبىرلىك جان ياشىماس ئۇزاق،
ئاقىۋەتى تۈگەشمەك سېپسىپ».

×

ياپراق دەرەخ غولىغا قاراپ،
كىبىر ئەيلەپ ئۇرار ئىدى لاپ.
غولدىن ئاجراپ شامالغا ئۇچۇپ،
قىلدى پۇشايمان بولغاندا خاراپ...

×

بىر زاماندا چۈمۈلە خانى،
يېڭىپتىكەن كىبىرلىك شاھنى.
چۈمۈلىدەك ھىممىتىڭ بولسۇن،
كەمتەر ياشا، قوي تەمەننانى.

×

دىمەكلار ھەر ئىشنى «تەقدىر-ئىرادە»
ئىنساننىڭ ئىدىراكى ئاندىن زىيادە.
تەقدىرگە باش ئەگسە ئېيتىدۇ ئىشەك،
ئادەمچۇ، ئىشەكتىن ياسار شاھزادە.(3)

توخۇ تامغا چىققار پالاقشىپ،
لاچىن ئۇچار داۋاندىن ئېشىپ.
ئىجاتكارغا مۇھتاجدۇر زامان،
پالاقشىملا سانالماس كەشىپ.

×

كوممۇنىزىم-ئىمارەت دېسەك،
پۈتمەيدۇ ئۇ بولمىسا كەسەك،
«كەسەك روھى» ئورمايدىكەن جۇش،
قوپمايدۇ تام قىلما بوڭا شەك.

×

چىقمىسىمۇ پەگادىن تۆرگە،
شۇنچە يېقىن قولغا سۇپۇرگە.

---

(1) مەجاز — قىلمىقلاندۇرۇش، ئوخشىتىش. (2) ھېكمەت — تەۋسىپ. (3) «خوجا نەسىردىن ھەققىدە قىسسە» دىگەن كىتاپتا، نەسىردىن ئەپەندى ئۆزىنىڭ ئەقىل-ئىدىراكى بىلەن ئىش كۆرۈپ، سۈر ئىشەكنى «مىسىرنىڭ ۋارىس شاھزادىسى» دەك كىيىندۇرگەن، دىيىلىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بولسام ئىدى، قالمايتتى ئارمان،
سۈيۈرگىدەك خىسلەتكە ئىگە.

×

ھاياۋاننىڭ ھاياۋانچە كۈچى بولىدۇ.
ئىنساننىڭ ئىنسانچە بۆرچى بولىدۇ.
ئىنسانلىق بۆرچىنى ئادا قىلغۇچى،
ھەم كۈچلۈك ھەم زىرەك، نوچىسى بولىدۇ!

(5)

ئاتىلىق بۆرچى خاس پەرزەنت تېپىشمۇ،
ۋە ياكى تەربىيەت قىلىپ بېقىشمۇ.
ئەي خوشنام، بالىڭىز «خالتا كوچا» دا،
بۇ قانداق بولغىنى، مۇشۇ-ۋۇ ئىشمۇ؟.

×

ئانامغا تاپشۇردۇم ئۇچرىغانتى پۇل،
ئۇ دېدى: «ۋاي رەھمەت كويۇمچان ئوغۇل.
يەنە تاپ، ماڭا بەر؟...» سېنىڭ شۇلەۋزىڭ،
قىلماسمۇ ئانجان مېنى ئەگرۇقول؟...

×

ئەۋرىشىم مىسالى بالىلىق ھايات،
مەيلىڭگە باقىدۇ سوزغىن ياكى تارت.
بۇ پەيتتە ئاتا ھەم ئانىنىڭ بۆرچى،
ساقلىماق غۇباردىن، بەرمەكلىك قانات.

×

ئونگە زىمۇز قاتمايدۇ بىر كۈندە ھەرگىز،
تاغلار مۇ بىر دەمدە بولمايدۇ ئىگىز.
سەن قانداق مۇقامغا دەسسەيدىكەنسەن،
پەرزەنتىڭ ئەشۇنداق باسار قەدەم-ئىز.

×

«قېرىساق قولقانات بولار بالىمىز»
دېمىسە باقامتى ئاتا-ئانىمىز.
مۇشتۇمچە تۇغۇلدۇق، ھالا بۈگۈندە-
ئارزۇغا جاۋابەن شۇمۇ ھالىمىز؟.

×

زاكىدىن يولقۇنۇپ تەلپۈندى بوۋاق،
ئاڭلىماي «پە-پە» لەپ بەردى سۈت-تاماق.
بۇ ھالنى كورگەندە ئەسلەندى ئانام،
ئۇ ماڭا سۈت بەرگەن مەن قىلدىم قانداق؟

×

«ئاتامنىڭ ئەزىزىنى بەردىم ئۆزگىچە»
شۇ سوزنى بىر سىمىدىن ئاڭلىدىم كېچە.
ھەي ئەخمەق، ئاتاڭنىڭ ھاياتچىغىدا،
باقساڭ چۈشۈپ پۇلدا، ئەزىز قىلغىنچە.

×

قاپىغىڭ ئىششىپتۇ، باغلىۋاپسەن ئاق،
ماتەمدار ھالەتتە يوتكەيسەن ئاياق.
ئوغۇللۇق بۆرچۈڭنى ئويلىساڭ دوستۇم،
ئولگەندە ئاز يىغلاپ، تىرىكىدە باق.

×

يۈرمۇدۇم چۈشۈمدە ئاسمانغا چىقىپ،
ئوكۈمدا كوردۇم مەن زېمىنگە بېقىپ:
دوزاقمۇ، جەننەتمۇ بار ئىكەن ئەنە
پاھ، بۇندا ئەركىنلىك، ئاھ، ئۇندا تەقىپ...

×

گەر شۇنداق كۈن كەلسە: ئاسمان دۈم بولسا،
يۇلتۇزلار ئۈزۈلۈپ، زېمىن گۇم بولسا.
شۇندىمۇ ھېچ خەتەر يەتمەيدۇ بىزگە،
(«خەتەر» نىڭ ھالى بوش خەلق ئۈم بولسا!)

×

ياتقىچە زاماننىڭ يولىنى توساپ،
قوپ ئىشلە ئىقبالغا قاراپ يول ياساپ.
بىلىپ قوي ئەل قۇدۇق قازماقتا، بىراق
ياتقىنى، ساڭا يوق، كەتسەڭمۇ ئۇسساپ.

×

راھەتنىڭ قولۇبىن ئاچىدۇ مېھنەت،
ئېچىلسا شۇقۇلۇپ، قاچىدۇ مېھنەت.
ئىلكىڭگە ئوتكەندە زەپەر ئولكىسى،
ھەممەمنى ئۇنۇتما، قىلمىغىن مىننەت.

×

ھەر ئىشنىڭ باشلىنىش-دەسلىۋى قىيىن،
جاپاسى ئالدىدا راھىتى كېيىن.
كىمىكى كورسەتمەي چىدام ئىجتىھاد،
تەلپۈنسە راھەتكە ئىشى بىرتېيىن!.

×

قاراڭلار، ئوتمەكتە ئومۇر كارۋىنى،
يىللارنىڭ كەينىگە چېتىپ ھارۋىنى.
مۇنداقلا كەتمەيلى پۇرسەت غېنىمەت،
بىزدىنمۇ قالسۇنچۇ بىرەر نەپ، قېنى!

×

(7)

خۇشلۇقتىن ئىچتۇق بىز، رەنجىسە كىمزھەم،
ئەشۇنداق ئىچتىق بىز تىنماي دەممۇ-دەم.
ئىچسەكمۇ مەيلىدى ئەقلىمىز بىلەن،
ئېقىلنى رومكىغا تىگەشتۇق ھەردەم...

×

كەل، نىگار، مىنىڭدەك ئۇلپەت بىلەن ئىچ،
ھايانى مىزان ئەت-ئىپپەت بىلەن ئىچ،
«ئاز-ئاز ئىچ، گاھ-گاھ ئىچ ھەم يىشۇرۇن ئىچ»
ھەييامنىڭ سۆزى شۇ دىققەت بىلەن ئىچ.

×

كەل ياران بەدەشقان قىزرۇپ راۋىرۇس،
ئىچەيلى مىزانغا كەلتۈرۈپ دۇرۇس.
دەۋرىنىڭ سازىنى چالايلى ياڭراق،
ئۇسۇلغا جۇر بولسۇن ھەتتا تام-تۇرۇس.

×

ئەي دەۋر ساقىسى قۇيغىن ماڭا مەي،
ئەي مۇرات دىلبىرى كۈلگىن، تەڭ كۈلەي.
ئەي زەپەر سازچىسى راۋا بىگىنى چال،
شادلىقتىن ئىچەي ھەم ئويناي، ناخشا دەي...

×

ئاتتى تاڭ، چىقتى كۈن نۇرلىرى تاراپ،
ئويغاندۇق دىماقلار گۈل ھىدى پۇراپ.
بەختىمىڭ مەيدىن ئوتلايلىچۇ، كەل،
تېخىمۇ ئۇز زامان-ئەتىگە قاراپ.

×

بولمىسىدى گەر «رۇبائىيات»
قالماس ئىدى ھەييامۇ ھايات.
ھىساپلانسا دوراشمۇ ھۈنەر،
مەنمۇ «ھەييام»، ئۆلۈم ماڭا يات!

1976—1981-يىللار، خوتەن.

تۇيۇقلار

مەممەتئەيسا قۇربان

بولدۇمەن بەيگە-گە ئاتلانغان بىر ئات،
ئەيخەلقىم ئۈزەڭگە ئېغىر يۈكنى ئات.
ۋەتەننىڭ بەختىگە ئەجرى تەر توكەي،
قويۇلسۇن شەرەپتىن ماڭا يېڭى ئات.

×

قوساقنى ئىسىدۇقالسا تاماق خام،
كۈچ بەرمەس تالانسا شوينا، ئارقان خام.
كىتاپخان قەلبىگە بىرەلمەس ھوزۇر،
شائىرنىڭ قولىدىن چىقسا شېئىر خام.

×

ئەگۈزنى سۇ دىمەئاقسا «شېئىر» قىلىپ،
پىستىنى كورسەتمە باتۇرشېئىر قىلىپ.
ئۇندەشىنىڭ ئۇچىغا مىنگەن شوئارنى،
خەلققە كورسەتمە «لىرىك شېئىر» قىلىپ.

بىكار

تۇرغۇن ئوبۇلقاسىم

چۈك نىشانىنى بويلىماي بىر ئىزدىلا «چاپقان» بىكار،
ھەم غۇلاچ ئاتماي سودا لەيلەپ، چوكۈپ ئاققان بىكار.

ئۇۋغا چىققان ئوۋچى بولسا بورە، ئاجۇ، تۈلكىنى-
قارىغا ئالماي، كىرچىنى ئالدىراپ تارتقان بىكار،

«ياقسا تۇتقايمۇ، ئۇچاققا كىرسە پىشقايمۇ...» بىلەن—
«ئۈزمە پىش، ئاغزىمغا چۈش» دەپ سايىدا ياتقان بىكار.

www.uyghurkitap.com

ۋەسلى جانانغا يېتەلمەس كىم قارارى بولمىسا،
نەق، ئەمەلدە ئىشلىمەي لاپتىن قوشاق قاتقان بىكار.

مەن بۇدەم ئاز گەپ قىلىپ كوپ ئىشلىمەك بولدۇم ياران،
سەنمۇ كەل بۇ سەپكە، پەيت كەتكۈزمە، بول چاققان، بىكار.

ئىككى شېئىر

جاپپار رەھىم

رۇبائىلار

تىرىش ھارماي بىلىم ئالغىن قۇرۇق سوز قىلمىغىن ئىزھار،
جامائەت ئالدىدا «مەن» دەپ تەمەننا ئەيلىمەز دىنھار.
بىلىم-زەر تاج، بىلىم-ئۇنۋان، بىراق ئۇ كېبىردىن بىزار،
خونۇكسەن، «تاجۇ-ئۇنۋان»سىز بويۇنغا باغلىماسلىك زۇننار.

× ×

خەلق سايلاپ ھوقۇق بەردى، ئېغىشماس ياخشى كادىر بول،
خەلقچۇن ئىشلىمەك پۇتمەس شەرەپ، خىزمەتكە ھازىر بول.
خەلقنىڭ غەمگۇزارى سەن جاپا - مۇشكۇلگە تەييار تۇر،
كوتەرمەككە ئېغىر يۇكنى پولات مۇسكۇل باھادىر بول.

× ×

تۇيۇقلار

ئىزدىمەك يازماقنى سەن سوزكانىدىن دۇردانەتەر،
قاينا تۇرمۇش قاينىمىدا ئاققۇزۇپ ساپ ئۇنچەتەر.
شۇندىلا يار- دوستلىرىڭ ئەجرىڭگە تەھسىن ئەيلىگەي،
ئىش-ئىجادىڭ بېغىغا ئەڭ ئىسىل گۇللەرنى تەر.

× ×

دەۋرىمىز قىلدى نىدا: «تۇرگىن كۇرەشكە يەڭ» دىدى،
«ئىشلىگىن غەيرەت بىلەن مۇشكۇل- جاپانى يەڭ»-، دىدى
«ئىشلىگەن چىشلەيدۇ» غان ئادىل پىرىنسىپ ھىكمىتى،
«تەگلىمەي تەييارغا قول، ئىشلەپ ھالالدىن يەڭ» دىدى.

× ×

دوستلىرىڭ دىسە: «يۇزۇڭدە بار قارا»
دىسىگەن: «يوق مەندە ئۇ، كەتتىم قارا»
داغنى يوق قىلماقچى بولساڭ ئەۋۋەلەن،
رەنجىمەي مەردانە ئەينەككە قارا...

(ھىكايە)

مەمتىمىن ئابدۇۋېلى

يېقىندا ئىدارىمىزدىكى ھاشىم ئاخۇننىڭ ئەسلىدىكى لەقىمىگە يەنە «تەخسە»دىگەن لەقەم قوشۇلدى. بۇ لەقەمنى قوشۇپ قويغان ئىشچىلارنىڭ ئىزاھاتىدا مۇنداق گەپلەر بار ئىدى: «يولداشلار، تەخسىكەشلىكنى ئاددى چاغلىماڭلار، ھەرقانداق ئادەم ئۇنى قاملاشتۇرۇپ قىلالمايدۇ، قاملاشتۇرۇپ قىلالايدىغانلار بولسا ئىنتايىن ئاز. شۇنداق بولمىشغا قارىماي بۇھونەرنى پەقەت بىزنىڭ ھاشىم ئاخۇنلا تەرەققى قىلدۇرۇشتا كامالەتكە يەتتى».

ئۇ «تەخسىكەش» دەرىجىسىگە كۆتىرىلگەن ئىكەن، «شان-شەرىپى» كومۇلۇپ قالسا، ئۇۋالمىققا قالىدىغۇ، دەپ ئويلاپ بۇھىكايىنى يېزىشقا كىرىشتىم.

قىبيىشقاندەك، گەپنى دەل ئۇنىڭ ئەڭ ئۇچ نەرسىسىدىن باشلاشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. نىمە ئامال؟ ئۇنىڭمۇ ئۆزئالدىغا ئادىتى بولغاندەك، مېنىڭمۇ ئۆزئالدىمغا ئادىتىم بار-دە.

ھاشىم ئاخۇن ئادەتتە، ھاراققا بەك ئۇچ ئىدى. چۈنكى ئۇ، ئاللاتائالاغا ۋە ئۇنىڭ ئىمانلىرىغا بەك ئىخلاس قىلاتتى. ھاراق توغرىسىدا گەپ بولسىلا، گازىردەك كۆزلىرى چەكچەيگەن، كاپكازلىقنىڭكىدەك ئۇزۇن قايرىما بۇرۇتلىرى تىترىگەنھالدا:

— ھاراق دىگەن شەيتان سۈيدۈكى، ئۇدۇنيادىكى ئەڭ پاسىق نەرسە، كىمىكى ئۇنى ئىچسە 72 پۇشتى بىلەن قوشۇلۇپ ئەھلىدەۋزەخى بولىدۇ! — دەيتتى. ھەرپەيشەنبە ئاخشىمى ئىدارىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى 3-كورپۇس ئائىلىلىكلەر بىناسىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى ئۆيىدىن سوزۇپ ئېيتىلغان قىرائەت ئاۋازى ئاڭلىناتتى. بۇ ئۆي — ئۇنىڭ ئۆيى ئىدى. ئەمما، ئەجەپلىنەرلىكى — يېقىنىنىڭياغى، پات-پات يەنە تەڭ كېچىلەرگىچە ئەشۇ ئۆيىدىن تەخسەۋە ھاراق رومكىلىرىنىڭ جاراڭ-جۇرۇڭلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولدى. غىلجىڭلاپ ئېيتىلغان بەت-بەشىرە ناخشىلار، ھايىسىزكۈلكىلەر، بەت قىلىقلارنىڭ ئۇپۇر-دۇپۇرلىرى كېچىنىڭ سۈزۈلۈشىغا ئەگىشىپ، بارغانسىرى ئەزۋەيلەپ، جىمجىت تۈن قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ، خېلى يىراقلارغىچە بېرىپ توختايتتى. شۇچاغدا، بۇ يات ئاۋازلاردىن ئۇيقۇسى قاچقان خوشنىلار:

— نەدىن پەيدا بولۇپ قالدى بۇ ئېپلاسلار، خۇدا قاچانمۇ كوزدىن يوقتۇرەركىن؟... دەيتتى.

ئۇنداقتا، ھاشىماخۇن بەتخەج ئوخشىمامدۇ؟ ياق! ئۇ، تۇرمۇشتا بەك تېجەشلىك ئىدى. ئۇ، يازكۈنلىرى ئالابولغان غورا سېلىپ ئەتكەن سۇيۇقئاشقا ئامراق بولۇپ، ھەركۈنى 10 پۇڭغا

40 تال غورا ئېلىپ، خوتۇنىغا سۇيىقاش ئەتتۈرۈپ ئىچەتتى. ئاڭلاشلاردىن قارىغاندا، غورا ئالا بولۇشقا باشلاپ، تاكى ئۈرۈك پىشىپ بولغىچە ھەر كۈنى 40 تال غورا سېتىۋالسىمۇ، لېكىن، يانچۇقىدىن چىققىم بولغان پۇل— دەسلەپتە چىقارغان 10 فوڭلا ئىكەن. ئۇ مۇشۇ 10 فوڭنى دەسمايە قىلىپ، ئەتىدە سېلەپ ئالغان 40 تال غورىنى ئاش پىشقاندىن كېيىن، ئىككى بالا، ئەر-خوتۇن ئۈزقا چىلىرىغا ساناپ ئۆسۈيدىكەن-دە، ئۆكچىسىنى ساناپ تاپشۇرۇۋالىدىكەن. بۇنى تاپشۇرۇۋېلىشقا ئەلبەتتە، ھاشىم ئاخۇن ئۆزى مەسئۇل بولىدىكەن. ئەگەر بىرەر بالىسى دۆۋەگىلىك قىلىپ بىرەر تال ئۆكچىنى چېقىپ يەۋالسىمۇ، ئۇنىڭ كوزلىرى دەھشەتلىك ئالىيىپ:

—ھۇ، جاھاننى دەم تارتىدىغان ئەژدىرىھا شۈمتەك!— دەيدىكەن-دە، كۆل تارتقۇچ بىلەن گۆدەك بالىنىڭ تىتىرەپ تۇرغان قولىغا قاس قويىدىكەن. شۇنداق قىلىپ قازانغانچە غورا كىرگەن بولسا، شۇنچە ئۆكچە چېقىپ، ھاشىم ئاخۇننىڭ نازارىتى ئاستىدا چېقىلىدىكەن. ئاندىن بالىلىرى تەرىپىدىن يەنە 10 فوڭغا سېتىلىدىكەن. ئەمما، ئۇنىڭ ئۆيىدە ئېيىغا بىرقوي ئۆلتۈرۈلۈپ كاۋاپ سېلىناتتى. شۇنداق كۈنلەردە ئۇ ھەر نېمە قىلىپ، ئىدارىنىڭ مەسئۇللىرىنى ئۆيىگە چاقىراتتى-دە، چوڭ-چوڭ بېقىۋاتقان مېھمانلارغا ئارقا-ئارقىدىن:

—ئالسىلا، ئالسىلا، ھەي، نائۈستىلىق، خام بولۇپ قالغانىمكىن؟... ھەي خوتۇن، چاي دەملەڭلار،... ياق، يەنە، يەنە بىر ئاز باقىلى، گارا خىشتىپ قويسا قېتىق بار، قېنى، قېتىقنى ئاچىقىڭلار،... باقىلى، باقىلى، ئازراق،...—دەيتتى. بۇنداق چاغلاردا يوتقاندىن ئىككى بالىسىنىڭ كاۋاپنىڭ مىزدىلىك پۇرىغىدا تامىغى غىدىقلىنىپ، ئۇخلىيالماي يۇۋاتقان ئەسنەك ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرۇشى ئۈز-ئۈزىدىن بەلۇم، ئەلۋەتتە.

ئىدارىنىڭ سالپا قولاق، چېقىر كوزمۇئاۋىن باشلىقى ئۆيىدىن «توخۇ سۈتى»دىن ئۆزگىسى تېپىلىدىغان، چىرايلىق، بوغما خوتۇنى بار بۇ ئادەمگە ھەممىدىن ئامراق ئىدى.

مۇئاۋىن باشلىق ھەر ھەپتىنىڭ 3 ئاخشىمىدا ئۇنىڭ ئۆيىدە بولاتتى. ھاراق ئىچىش، كاۋاپ يېيىشتىن باشقا، نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى، نېمە توغرۇلۇق پاراڭلىشىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولماتتى. ئەتىسى ھاشىم ئاخۇن باشقىچە بىر تەكەببۇرانە غەيرەت بىلەن ئورنىدىن تۇراتتى-دە، ئۇنى-بۇنى بانا قىلىپ، ئۇچرىغاننى تالايتتى. كەلسە-كەلمەس ئىشلارغا بۇيرۇيتتى. (چۈنكى، ئۇمۇ يېقىندىن بۇيان كىچىك بىر باشلىق بولىۋالدى) ئاندىن پۈتۈن ئىدارىنىڭ بولۇڭ-پۇشقاقلىرىغىچە ئايلىنىپ، ھەممە يەرنى چالا قويماي ئالاپ، قولىغا چىققانچىسىنى ئۆيىگە توشۇيتتى. ئۇنىڭ 360 كۈن قىلىدىغان ئىشىنىڭ تەگدىن يېرىمى دىگىدەك ئەنە شۇنداق ئىشلار ئىدى.

بىر كۈنى بۇنىڭدىن قوسىغى كۆپكەن ئىشچىلار دات ئېيتىپ، ھېلىقى باشلىقنىڭ ئالدىغا باردى.

—نېمە غەۋغا؟— دىدى باشلىق ۋاقىراپ، —جەمئىيەت ئەمدىلا تېچلىنىۋاتسا، يەنە تەشكىلاتنىڭ ھولىنى كولاشىمۇ؟ ئىسيان كوتىرىدىغان دەۋر ئۆتۈپ كەتتى!...

باشلىق يەنە بىر قانچە قېتىملىق يىغىندا، ئىشچىلارغا تەشكىل بىلەن ھەپىلەشمەسلىك توغرىسىدا ۋەزنى خېلى ئېغىر سوزلەر بىلەن ئاگاھ بەردى. «تەشكىل»نىڭ، «قانۇن»نىڭ نوپۇزىنى قوغداش يۈزىسىدىن ھاشىم ئاخۇننى تازا كوتىرىپ، ئىشچىلارنىڭ داۋاسىنى قانا ئەتلىنەرالىك دەرىجىدە بېسىپ قويدى. ئىشچىلار بىر داۋلىنى چۈشىنىۋالدى: ھاشىم ئاخۇن— ئەسلىدە بىر ئادەملا ئەمەس بەلكى، تەشكىلاتمۇ ئىكەن. راست، ھازىر، تەشكىلاتنىڭ ئۈستىدە غەۋغا كوتىرىپ، ئىلگىرىكى ئاپەتلىك يىللارنى دورىشىقا بولماتتى.

www.uyghurkitap.com

شۇندىن كېيىن، ئىشچىلار بۇ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىنىڭ ئالدىغا بېرىشمىدى. لېكىن، ئۆز ئالدىغا ئاچچىق غۇل-غۇلا قىلىشاتتى.

— مۇئاۋىن باشلىق «ھاشىم تەخسە» گە نېمە ئۈچۈن شۇنچە يان باسىدىغاندۇ؟

— ھەي، نېمىسىنى دەيسىلەر؟ شۇڭا ھاشىمنىڭ لەقىمى تەخسە ئەمەسمۇ؟ ھە پېتىمىگە 7—8 بوتۇلكا پىچە تىلىمەك ھارىغى، سوغۇماي تۇرىدىغان كاۋىپى بار-دە!

— ياق، دېدى ئوتتۇزلار ياشلىق بىر ئىشچى، — ھاراق دېگەن ھەممە يەلەننىڭ ئۆيىدىن تېپىلمىدىغۇ؟ ھەرقايسىمىزنىڭ ئۆيىگە كىرسىمۇ، بىر-ئىككى رومكا ھاراقنى ئاياپ ئولتۇرامتۇق؟ مېنىڭچە، گەپ باشقا يەردە،

— ھە، قېنى ئاڭلايلى.

— كېپىڭنىڭ ئايىغىنى دەۋەتمەمسە؟

— ھوش!... جىم! — بىرسىنىڭ ئىسقىرتىشى بىلەن تەك ئۇلار توختىشىپ قالدى. ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ھاشىم ئاخۇن كېلىۋاتاتتى.

ئىشچىلار دەرھال تارقىلىپ كېتىشتى...

× ×.

ئۇزۇن ئوتمەي مۇنداق بىر ئىش بولۇپ ئوتتى: بىر كۈنى كەچتە ھاشىم ئاخۇننىڭ ئۆيىدە يەنە ئولتۇرۇش بولدى. بۇ قېتىمقىسى بەك مەخپىي بولدىمۇ، ئانچە كوپ ئادەم سېزەلمەي قالدى. ئىدارىنىڭ بىر ئىشچىسى مۇھىم بىر ئىش بىلەن باشلىقنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالمىدى، ئەمما، تاپالمىدى. بىر ئاز گۇمان قىلىۋاراق ھاشىم ئاخۇننىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىك تۈۋىگە كېلىۋىدى، باشلىقنىڭ ئوزىنى توختۇتالماي كۈلۈۋاتقان خىقىراق ئاۋازى ئېنىق ئاڭلاندى. ئۇنداق سورۇنغا بىر ئاددى ئىشچىنىڭ ئۇسۇپلا كىرىشى ئەدەپسىزلىك بولىغانلىقتىن، ئىشىك تۈۋىدە بىر ئاز ساقلاپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى... ئولتۇرۇش خېلى ئۇزۇن داۋام قىلدى. تەخمىنەن بىر-ئىككى سائەتلەردىن كېيىن، قىزغىن تەكەللۇپسوزلىرى ئىچىدە ئولتۇرۇش ئاياقلاشتى بولغاي، بىرسىنىڭ تاشقىرىغا ماڭغان ئاياق تاۋۇشى ئاڭلاندى. ھېلىقى ئىشچى، باشلىق چىقسا ئىشىك تۈۋىدە ماراپ تۇرغاندەك ھېس قىلىپ قالمىسۇن، دەپ كەينىگە يېنىپ، 5- 6 قەدەم يىراقلىقتا بېرىپ تۇردى ۋە

«— خۇدايا شۈكرى، — دېدى ئۇ ئىچىدە، تېلىپ ئاغرىپ كەتكەن پۇتلىرىنى سىلاپ، — ھەر نېمە بولسا چىقتىمۇ؟»

باشلىق كوپ ئىچكەنلىكتىن تەڭشىلىپ قالغان بولسا كېرەك، تەرتىپسىز دەسسەپ، نېمىلەرنىدۇ سوزلىگەن ھالدا ھويلا ئىشىكتىن چىقىپ كەلدى. ھاشىم ئاخۇن قولىدىكى ئېغىر بوخچىنى باشلىققا تەڭلىگەچ، مەن... مەن ئاپىرىپ بېرىپ كېلەيمىكىن ...دېدى-دە، بىر نەچچە قەدەم نېرىدا تۇرغان ئادەمنى كورۇپ، قويرۇغىنى تىكىۋەتتى. ھېلىقى ئىشچى باشلىقنىڭ بۇ ئىشىنى كورسىمۇ كورمەسلىككە سېلىپ، ئاستا ياندىشىپ ماڭغاچ چاقىردى:

— باشلىق...

باشلىق چوچۇغان ھالدا ئىشچىغا بۇرۇلدى ۋە مەڭدەپ كېتىپ قولىدىكى بوخچىسىنى چۇشۇرۇۋەتتى. ئاي يورۇقىدا قېتى ئېچىلغان گىلەم كوزگە چېلىقتى. باشلىق ئۇپۇل-توپۇل گىلەمنى يىغىشتۇردى ۋە بەدىنىنى سوغۇق تەر باستى. ئۇ ساراسىم ئىچىدە ياسىما مۇلايىملىقى بىلەن:

— ھە سەنمىدىڭ ئۇكا، بۇ كېچىدە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟

— زورۇر بىر ئىش بىلەن ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم.

— ئەتىمۇ خۇدايىمنىڭ كۈنىغۇ، — دېدى باشلىق، تەئەددى بىلەن

ئىشچى بۇ ئەھۋالدا گەپ قىلىشنىڭ

(ئاخىرى 52-بەتتە)

مېھرىۋانلىق ھېكايىسى

(داستان)

ئابدۇللا سۇلايمان

مۇقەددىمە

سىنتەبىرنىڭ گۈزەل ئاخشىمى،
تېنىق كۆكتە ئۈزەر تولۇن ئاي.
يەردە سانسىز چاقنىغان يۇلتۇز،
ئايغا قاراپ كۈلەر توختىماي.

تېنچ شەھەر، ئاۋات رەستىلەر
گۈپۈلدەيدۇ گۈللەر پۇرىغى.
كورۈنىدۇ كۈمۈش بەلۋاغدەك،
ئىككى ياندا كىچىك ئېرىغى.

مەن بارىمەن ئەشۇ يول بىلەن،
ئۆي-خىيالنىڭ ئېتىغا مىنىپ.
نەمخۇش ھاۋا دىماققا مېھمان،
سۈمۈرىمەن- تويماي مەن قېنىپ.

ياناپ ئۆتتى شۇچاغ يېنىمدىن،
قىزىل كرېستلىق ماشىنا ئوقتەك.
(بىلىنەتتى ئۇنىڭ يۈرۈشى،
چوڭ كوچىدا ھېچكىمسى يوقتەك.)

ئەنسىز سىگنال ئاۋازى شوتاپ،
قوغلىغاندەك ئىدى خەتەرنى.
بىر پەستىلا مۇنداق بىر خەۋەر،
ئۆز ئىلكىگە ئالدى شەھەرنى:

—مېھرىۋانغا پىچاق تىقىپتۇ...
—شۇ ئىكەندە ئۆلۈپ ماڭغىنى؟...
—ياق، ھېلىلا كۆرگەنتىم ئۇنى،...
—راست! بۇ ئىشنىڭ يوقتۇر يالغىنى!...

مىنىپمەنمۇ خىيال ئېتىغا،
چاپتۇردۇم قىز تەقدىرىن ئويلاپ.
ئۇچتى تولپار ئەپسۇس، ئېچىنىش،
لەنەت، تەھسىن يولىنى بويلاپ...

ئەي سۆيۈملۈك كىتابخانلىرىم،
باشلاي ئەندى بۇ ھەقتە قىسسە.
يېشىلىدۇ سوئال- جاۋابى،
بۇ ھېكايەم يېزىلىپ پۈتسە.

1-باپ

خەت ۋە چۈش

خىلۋەت، كەڭرى زاۋۇتنىڭ يولى،
ئىككى ياندا گۈللەر ئېچىلغان.
ئۇزۇن كەتكەن توقۇش سېخىغا،
كېچە- كۈندۈز نۇرلار چېچىلغان.

ئايلانغانىدا چاقلار رېتىملىق،
پىقىرايدۇ ئۇرچۇقلار تەكشى.
ئىشلەر بۇندا قىزلار ئالدىراش،
چېھرىسىدە خوشاللىق ئەكسى.

پەرۋانىدەك ئايلىنىپ ئۇلار،
يىپ ئۇلايدۇ قىربۇپ ئىخلاس- زەن.
سېپتا، رەڭدار رەخلەرگە قاراپ،
شات ناخشىلار ئېيتىدۇ بەزەن.

توقۇمىچى قىز مېھرىۋان بۇندا،
ئۈچ باھارنى ئۆزاتتى تولۇق..
بىخ سۈرمەكتە ئۇنىڭ قەلبىدە،
ئازات مېھنەت چاچقان دان-ئۇرۇق.

شاگىرتلىقنىڭ ئۆتكەللىرىنى،
شۇنچە تېزلا بېسىپ ئۆتتى ئۇ.
چىن ئېقىدە، باغلاپ كەسىپكە،
نۇرغۇن ئەجىر-تەرلەر توكتى ئۇ.

بۈگۈن كەچمۇ ئادەت بويىچە،
كېيىن قايتتى ئىسمىنا ئالمىشىپ.
ياتاقتىكى قىزلار بىرھازا،
قىلدى چاقچاق ئۇنى داڭلىشىپ.

— پىلانىڭنى ئاشۇردىڭىز كوپ،
— كۆتكەن توينى قاچان ئوينايمىز؟
— ھېلىقىنى رەت قىلىڭ ھەدە،
— كەلسە ئەمدى بىزمۇ قوغلايمىز.

شۇتەرىقە قىزدىق چاقچاقتىن،
مېھرىۋانگۈل كەتتى ئويلاپ.
ئىشىقىدۇر كوز يېشى ئاستا،
مەڭزى بويلاپ ئاقتى قويۇلۇپ.

بەزىلىگەندە ئۇنى دوستلىرى،
يېشىن سۈرتۈپ كۈلدى باشقىدىن.
ئۇخلاش ئۈچۈن ياتقاندا ھەممە،
ئالدى بىرخەت ياستۇق ئاستىدىن.

تىككەندە ئۇ قۇرلار ئاراكوز،
ئايان بولدى شۇتونۇش چىراي.

خەت شۇقەدەر قىسقا يېزىلغان،
ئىدى چوڭقۇر مەزمۇنلارغا باي:

«سالام سىزگە قەدىرلىك مېھرى،
ئالقىشلايمەن يېڭى ئۇتۇقنى.
ئوتتۇپ شاگىرت ئۆتكەللىدىن تېز،
باشقۇرۇپسىز تالاي ئۇرچۇقنى.

سىز باسقان بۇتۇنجى قەدەمنى،
ئوزقەدىرىمگە تەڭگەش بىلمەيمەن.
چىڭ باغلانغان سويگىمىز ئۈچۈن،
ئۇنى دائىم ئۇرنەك قىلىمەن.

مەنمۇ سىزدىپ پۈتكەزدىم تولۇق،
يېڭىسايمان خەرىتىسىنى.
ئاچا يىلى تەك تىرىشىپ بىللە،
ئېلىم-پەننىڭ غەزىنىسىنى...»

مەھكەم بېسىپ باغرىغا خەتنى،
كەتتى ئۇزاق خىيال-سۇرۇپ ئۇ.
تۇرتوقۇلدى خىيال يىپىدىن،
ياتقان چاغدا كوزنى يۇمۇپ ئۇ؛

كەڭرى كەتكەن گۈلزار ئىچىدە،
كۈلۈمسىرەپ تۇرارمىش ئانا.
ئىككىيلەننىڭ قولىنى تۇتۇپ،
شىرىن سوھبەت قۇرارمىش ئانا:

دەيمىش؛ ئىدى ئارزۇم، بالىلىرىم،
بېشىڭلارنى بىرقىلىپ قويۇش.
ئانىلىقنىڭ پەرز-بۇرچىدىن،
قەلبىڭلەرگە گۈل-نەقىش ئويۇش.

قىلالماستىن بۇرچۇمنى ئادا،
ئارمان بىلەن كەتتىم، بالىلىرىم.
بولدى روھىم سىلەرگە ھەمرا،
دائىما ياد ئەتتىم، بالىلىرىم.

قىزىم مېھرى رازىدۇر ئاناڭ،
ئىبىراھىمنى ھورمەتلەپ ئوتسەڭ.
قولىغا قول، ئۇچۇشقا قانات،
بولۇپ ئۇنىڭ ھالىغا يەتسەڭ.

ئۆز بالامسەن، ئوغلۇم ئىبراھىم،
مېھرىۋاننى تاپشۇردۇم ساڭا.
ئۇنىڭ قەلبى شۇقەدەر پاكىز،
ھەر بىر خۇيى ئوخشايدۇ ماڭا...»

ئىشقا چىللاپ زاۋۇت گۇدۇكى،
ياڭرىغاندا كوكنى تىترىتىپ.
ئۇيقىسىدىن ئويغاندى مېھرى،
چۈشىنىڭ پەيزى، تەمىنى تېتىپ.

ئۇنىڭ ئائىلىسى

— ئاتا مېنى زورلىماڭ مۇنچە،
سىزگە ئىشلار بەش قولدەك ئايان.
— ھۆرمەتسىزلىك ئەمەسمۇ ماڭا،
قىلمىغىن رەت سوزنى مېھرىۋان!؟

— ئېيتتىم ئاتا سىزگە مەن تالاي،
ئەمەسقۇ بۇ بىردەملىك ئويۇن.
— قىلالمايمەن ئەمدى ھېچ تاقەت،
پەشنى قېقىپ تولغۇماڭ بويۇن!؟

زەردى بىلەن سوزلەيدۇ تاھىر،
مېھرىبانىنىڭ نوقۇپ كوزىگە.
قارىيالمايدۇ تىكىلىپ قىزچاق،
خىجىللىقتىن ئاتا يۈزىگە.

بولۇپ نەچچە قېتىم بۇ تالاش،
نەسىھەتنىڭ جامى يېرىلغان.
قول سىلكىسە ئاچچىغلاپ تاھىر،
قىزنىڭ قەلبى دەرتتىن سىرىلغان.

ۋەدە بەرگەن ئەمەسمۇ تاھىر،
ئاخشام تېخى باشلىق رۇسۇلغا.
بېراق، قىزى مېھرىبان يەنە،
دەسسەر ئۆزى بىلگەن ئۇسۇلغا.

قېنى ئۇنىڭ باشلىق ئالدىدا،
مەيدە قېقىپ سوزلىگەنلىرى؟

قېنى ئۇنىڭ شىرىن ئىستىكى،
نەگە ئۇچتى كوزلىگەنلىرى...

يېنىپ ئاستا پەيلىدىن تاھىر،
مېھرىبانىغا قىلدى سىلىق سوز.
— قىزىم، ئويلا ئۆزەڭ ھەممىنى،
ئەتراپىڭغا باققىن تىكىپ كوز.

بىلمىسەڭ بۇ باشلىقنى ئوبدان،
رەت قىلغۇدەك ئەمەسقۇ ئوغلى.
ئۇنىڭ ھوقۇق، ئابرويى چوڭ،
يېتەر سوزسا قاياققا قولى.

يېتىم قوزا ئىبراھىم دېگەن،
ئۇنى كورەر كوزۇم يوق مېنىڭ.
ھەيرانمەنكى، ياخشى-يامانىنى،
ئايرىغۇدەك، ئەقلىڭ يوق سېنىڭ؟!

«يېتىم قوزا؟...»، تاڭ قالدى مېھرى،
ئاتىسىنىڭ مۇشۇ سوزىدىن.
«يېتىم» لىكنى ئۆزگىگە ئارتماي،
ئىزلەپ باقسا قانداق ئىزىدىن.

«يېتىم قوزا» — بۇ سوز-ھاقارەت،
قىز قەلبىگە تەگدى مۇش بولۇپ.
ئاتىسىنىڭ ئەيتىپ بەرگىنى،
ئەسكە چۈشۈپ، ئۇچتى قۇش بولۇپ:

ئەسلىمە

ئازاتلىقنىڭ ئۈچىنچى يىلى،
يەر ئىسلاھات يايغاندا قانات؛
جاپاكەشلەر روسلاپ قەددىنى،
قىزىتتى ھەر يېزا توي-پارات.

تاھىر ئۈچاغ ئىدى ئون بەش ياش،
قەد كوتەرگەن دېخان بالىسى.
خېلى بۇرۇن (تاڭغا ئۇلاشماي،)
قازا تاپقان ئاتا-ئانىسى.

تەگتۈشلىرى ئىچىرە تاھىرنىڭ،
ھەر بىر ئىشتا پەمى بار ئىدى.
كىچىك تۇرۇپ قىلغان سوزىنىڭ،
خېلى شېرىن تەمى بار ئىدى.

كادىرلاردىن سوراپ دايىما،
بىر يىل ئوتمەي چىقاردى ساۋات.
چىقتى گويا باچكۇ ئۇگىدىن،
ئۇچۇش ئۈچۈن راسلاپ پەي-قانات.

كۆڭلەر ياساپ ھەپتە، ئايلارنى،
ئوتكەن چېغى ئاردىن بەش يىل؛
مۇھەببەتنىڭ ئۇچقۇنلىرىنى،
لاۋۇلداتتى سويگۈ تولغان دىل.

تۇققانلىرى تاپقان لايىقنى،
ئەپكورمىدى، ئوزىگە تاھىر.
ئايان بولدى ئۇزاق ئوتمەي يىلا،
ئۇزۇقلىمىدە يوشۇرغان بىر سىر؛

خوشنا يېزا قىزى ئايشەمگە،
خېلىدىن ئۈزكۈ يۈپ يۈرگەنتى.
ئەرتە-ئاخشام ئۇچرۇشۇپ، ياشلىق—
دولقۇندا بىللە ئۈزگەنتى.

ھەر بىر قېتىم كورۇشسە ئۇلار،
تۈگىمەيتتى شېرىن گەپلىرى.
ئالمىشاتتى ھەپتە ئوتمەستىن،
بىر-بىرىگە يازغان خەتلىرى.

ئوز ئوغلىنىڭ رايىغا بېقىپ،
توي سورۇنى راسلىدى يېزا.
ئىگە بولغاچ ياخشى كېلىنگە،
يۇرت-مەھەللە خوش بولدى تازا.

بولدى تاھىر دولەت كادىرى،
تويلاشقاننىڭ ياندۇرقى يىلى.
ئەر تىرىشچان، ئايالى ئىشچان،
ئويدە بىسات قويالدى خېلى...

ماڭسا ھەر خىزمەتكە تاھىر،
ئايشەم ئاق يول تىلەپ قالاتتى.
كەلسە ئويگە يېنىپ كەچتە ئۇ،
تاماق راسلاپ قارشى ئالاتتى.

ئىككىسىنىڭ ئارزۇسى ئورتاق،
كورسەك دەيتتى پەرزەنت يۈزىنى.
ئانا بولۇش ئۈمىدى بىلەن،
شاتسېزەتتى ئايشەم ئوزىنى.

ئاتمىش تورتكە تولغان چاغدا يىل،
قوزچىتى تاھىر ئويىنى شاتلىق.
باسسا ئايشەم باغرىغا قىزنى،
كولدى پەرزەنت ئانىغا تاتلىق.

«مېھرىۋان» دەپ قويدى قىزغا ئات،
يېڭى زامان مېھرىگە لايىق.
ئوتكۈزۈلدى شەرىپىگە توي،
تەبرىكلەشتى ئەل يۇرت، خالايىق.

ھايات بەكمۇ مۇرەككەپ جەريان،
مىسالى ئۇ پايانسىز دېڭىز؛
ئۇندا گاھى بوران، گاھ دولقۇن،
ئاقار لەرزان، گاھىدا بەك تېز.

مېھرىۋاننىڭ چىقىپ ئايىغى،
تەم-تۇم ئېتىپ ماڭغان چېغىدا؛
كەلدى شاتلىق، قايغۇ ئۇلىشىپ،
پەسىل ئاتلاپ تۇرمۇش بېغىدا.

شاتلىغى شۇ: تاھىر خىزمىتى،
يوتكەلگەنتى ناھىيە شەھىرىگە.
قايغۇسى شۇ: «ھەركەت» باشلىنىپ،
يولۇقتى ئەل ئۇنىڭ قەھرىگە.

تارتتى ئانا كېسەل ئازاۋى،
ئالتە ياشقا تولغاندا قىزچاق.
خىرەلەشكەن ئىدى كۈنسېرى،
ئوي تۈۋىدە يانغان شام-چىراق.

دەرت-ۋەھشەتتىن دىلى مۇجۇلۇپ،
ئايشەم ئاخىر يۇمدى كوزىنى.
رەڭگى سۇنغان مېھرىۋان گويا،
قاناتسىزدەك سەزدى ئوزىنى.

www.uyghurkitap.com

ئانىسىزلىق غەملىرى ئۆتنى،
شوخلۇغىدىن قالدۇردى ئاستا.
پەقەت، غۇۋا قەلبىگە مەكتەپ،
پەنچىرىگە ياندۇردى ئاستا.

ئۆز يېشىغا مۇناسىپ ھەر يىل،
ئۆرلىدى ئۇ باداقمۇ-باداق.
تاماملىدى ئوتتۇرا مەكتەپنى،
ئوقۇپ بەزى، چېلىپ گاھ دۇمباق.

ئانا تۇتقان ئۇيگە تارتتىمۇ،
ماڭدى «قايتا تەربىيە»گە ئۇ.
يۇمران قولنى تاۋلىدى كەتمەن،
كونۇپ كەتتى جاپا-تەرگە ئۇ.

ئەسلىدى ئۇ ئانىشەمنى دائىم،
كەڭ دالىدا كوتىرىلسە كۈن.
يۇلتۇزلارغا باقتى خىيالچان،
قوياش پېتىپ باشلانغاندا تۈن.

بۇنداق چاغلار ئۇنىڭ يېنىغا،
ئىبراھىممۇ پەيدا بولاتتى.
سوھبەتلەردە سىنىپداشلارنىڭ،
دىللىرىغا ئۈممەت تولاتتى.

ئۈممەت بېغى كەڭرى توپراقتا،
يىللار سېھرى تارتتى كەڭ يىلتىز.
تۇنجى سۆيگۈ قەدەملىرىگە،
گۇۋا بولدى تەر توككەن ئېتىز.

ئالتە قېتىم چېچەكلەپ ئۆرۈك،
كۆز ئالدىدا ئالماشتى پەسىل.
بىرگە بارغان دوستلىرى قايتتى،
شەھەر، زاۋۇت، مەكتەپكە ھەر يىل.

دەيتتى ئۇلار: «چىنىقىپ بۇندا،
ئىككىمىزلا قالساقمۇ مەيلى.
كەڭ دالىدا بىر دىمىز بۇلبۇل،
بولساق، رازى بىر دىمىز لەيلى...

دېخانلارغا بولدى ياردەمچى،
قىلىپ ئۇلار سۆزىگە ئەمەل.
سەھەر تۇرۇپ چۈشسە مېھنەتكە،
ئىشتىن قايتتى كۈن پاتقان مەھەل،

بۇزۇلغاندا ساپان، سىيالغا،
ئوڭشاپ بەردى ئىبراھىم ئۇنى.
ئىككىسى تەڭ ئايدىڭ كېچىدە،
باشلاپ كەلدى ئېتىزغا سۇنى...

يەتمىش سەككىز قېتىم جاڭ ئۇرۇپ،
يىل سائىتى ئايلانغان چاغدا.
سەپەر ئۈچۈن راسلانغان كارۋان،
يۈرۈشلەرگە ئاتلانغان چاغدا:

مېھرىۋانغا ئېلىپ بىر خەۋەر،
كەلدى تاھىر ئەترەتكە خۇشخۇي.
دېدى: «ئىشچى بولدۇڭ زاۋۇتقا»،
بولغىنىدەك گويا كاتتا توي.

ئالدىرىتىپ بولغا چىقىشقا،
— تېز ماڭا يېلى قىزىم، دېدى ئۇ.
قانچە قېتىم پالاقلاپ يۈرۈپ،
بۇ ئىشنى ھەل قىلدىم، دېدى ئۇ.

كوپ يىل ئاش-تۇز بەرگەن يېزىدىن،
كېچەلەمدۇ مېھرى بىر دەمدە.
كەتسە ئۇچۇپ يىراققا بۇلبۇل،
قالامدۇ گۈل ھىجرانلىق-غەمدە؟

باغلىغاندەك كورۇنمەس بىر يىپ،
تەسلىكتە ئۇ ماڭدى سەپەرگە.
دېدى ھەممە: «يوقلاپ تۇر بىزنى،
تولسۇن ھەر بىر ئىشىڭ زەپەرگە».

خوشلاشتى ئۇ ئىبراھىم بىلەن،
قەلبىدىكى سوزىنى ئېيتىپ.
تەقدىم قىلدى كەشتە ياغلىقنى،
كەشتە بىلەن سۆيگۈنى قېتىپ.

ھەر بىر قېتىم ئالماشقان خەتتىن،
چىقىپ باردى ئۈممەت، ئىرادە.
(مۇھەببەتنىڭ دەرىخى چۇڭكى —
سۇغۇرۇلغان ئەمەسمۇ تەردە.)

چاقىرىق كېلىپ ئىبراھىمغىمۇ،
ئالتە ئايلىق كۇرسقا ماڭدى.
پەن-تەتقىقات ئورنىدا تۈنجى،
ئېغىر يۈكنى ئۈستىگە ئالدى.

بىر شەھەرگە جەم بولدى ئۇلار،
ھەپتىلەردە تۈزدى كورۈشۈپ.
كوردى بىللە كىنو، تىياتىر،
سەيلى قىلدى گاھى كۈلۈشۈپ.

قۇش مىغىزدەك ئۆتكەن ھاياتقا،
نېچۈن ئەمدى تېگەر سوغ شامال.
مۇھەببەتنىڭ ئەركىن قۇشىنى،
قىلار نېچۈن تار قەپەز قامال؟!

ياش ئىدىغۇ تاھىرمۇ بىرچاغ،
ئايشەم بىلەن كورۈشكەن شۇنداق.
ئۆزى خالاپ كۆڭۈل تېپىشىپ،
بەخت بىلەن سۆيۈشكەن شۇنداق.

ئۆزى بېسىپ ئۆتكەن جەريانىنى،
نېمە ئۈچۈن ئۇنۇتار ئاتا؟!
مۇھەببەتنىڭ ئالدىدا نېچۈن،
زورلۇق كۈچىنى تونۇتار ئاتا؟!

رۇسۇل باشلىق قىلغان «شەپقەت»كە،
نېچۈن ئۇنى قىلماقچى بەدەل.
تېگىپ گويا تاشنى تاياققا،
تاپار قانداق شەرەپ ۋە ئەمەل....

قىز ئەسلىدى شۇلارنى ئۇزاق،
ئەسلىمىلەر خۇددى بىر كارۋان.
ماڭسا كارۋان باراقسان يولدىن،
ئاشتى بەزەن خەتەرلىك داۋان.

چىقتى ئۆيدىن مېھرىۋان ئاستا،
زاۋۇدىغا كەتمەكچى بولۇپ.
يىراقلارغا تىكتى ئۆيچان كوز،
ئاپتوۋۇزدا غەمكىن ئولتۇرۇپ....

2- باپ

ياش ئىجاتكار

كەچكى، يورۇق كورگەزمە زالى،
ئىشكاپلاردا نازۇك ئەۋرىشكە.
يېڭى سايمان تىزىلغان قاتار،
ئوخشار بۇ زال خۇددى بېھىشكە.

ئۆزۈلمەيدۇ مېھمان ئايىغى،
توختاپ ئوتەر پۈكەي قېشىدىن.
چۈشەندۈرەر قىزلار چاڭىلداپ،
باشلاپ ھەر بىر رەتنى بېشىدىن.

مېھمانلارنىڭ تارتتى زوقىنى،
كوكۈش سىرلىق بىر يېڭى سايمان.
قۇرۇلمىسى ئاددى ھەم پۇختا،
بولغاچ ئىشلەش سۈرئىتى چاپسان.

چۈشەندۈردى دىكتور قىز خۇشخۇي،
تاياق بىلەن كورسىتىپ ئۇنى.
دېدى: قايتا-قايتا ئىزدىنىپ،
ياساپ چىقتى ئىبراھىم بۇنى.

كېۋەز تېرىش، ئاسراش، يىغىشتا،
ئىشلىتىشكە ئەپلىك بۇ سايمان.
ئەمگەك كۈچىنى قىلىدۇ ئازات،
ھاجەت ئەمەس سورەشكە ھايۋان....

باش لىڭشىتىپ بولۇشتى قايىل،
كورگەزمىنى كورۇپ مېھمانلار.
(ياش ئىجاتكار ئىختىراسىدىن،
تۇرالامدۇ سۆيۈنمەي جانلار؟)

كەلگەن ئىدى مېھمانلار بىلەن،
مېھرىۋانمۇ بۇنى كورگىلى.
يارى قوچقان شاننى تەبرىكلەپ،
ھوزۇرىدا بىللە كۈلگىلى.

توپ ئىچىدىن چىقتى ئۇ ئاستا،
ئىبراھىمنى ئىزدىمەك بولۇپ.
كورۈنگەندە ياتاق بىناسى،
يۈرىكىدە شاتلىق جوش ئۇرۇپ؛

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئىشىك چېكىپ ئۆيىگە كىردى ئۇ،
ئولتۇرغاننى ئىبراھىم يېزىپ.
باشكوتەردى قىزىيوپ قەلەمنى،
مېھرىۋانگۈل كەلگەننى سىزىپ.

— ياخشىمۇ سىز، قۇتلاي ئەڭ دەسلەپ،
غەلىبىڭىزگە بولسۇن مۇبارەك.
— ھارمىغايسىز، ئورتاق زەپەر بۇ،
بولغاچقا سىز ماڭا يار-يۆلەك.

ھاياجاندا بېقىشتى جۈپ كۆز،
جىلۋە قىلدى يۈزلەردە كۈلكە.
ئولتۇرغاندا ئۇلار يانمۇ-يان،
ئوخشاپ كەتتى قوشماق-جۈپ گۈلگە.

قىلىپ شىرىن سوھبەت بۈگۈنمۇ،
كەچ كىرگەننى بىلمەي قېلىشتى.
مۇھەببەتتىن بىرى پەرۋانە،
بىرى ئاتەش بولۇپ يېنىشتى...

مېھرىۋانگۈل قايتتى خوشلۇشۇپ.
ماڭدى ھەمرا بولۇپ ئىبراھىم،
(بۇنداق قىسقا ئۈزۈتۈش پەيتى.
تەكرارلىنىپ تۇراتتى دائىم.)

× ×

دېگەر ۋاقتى، ئاسفالت يولدا،
شالاڭلاشقان يولۇچى ئىزى.
بەسلەشكەندەك سىمچىراق بىلەن،
نۇر تۆكەتتى بەرگە كۆكقىزى.

قايرىلغاندا دوقمۇشقا ئۇلار،
چىقتى ئىككى ئادەم يول توراپ.

ئىبراھىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ،
ھەيۋە قىلدى سوئاللار سوراپ:

— يول قاياقتا ئاشىق-مەشۇقلار،
يۈرۈشۈڭلار پىنھانىغۇ بۈگۈن.
— يىتتىم ئوغلاق كەلگىنىدىغۇسەن،
ئەجەپ تېخى يۈرىگىڭ پۈتۈن.

— ۋالاقلىما كىم قويىدى ساڭا،
يولنى توسۇپ جىدەل قىلىشنى.
دىدى غەزەپ بىلەن مېھرىۋان،
سوكۇپ بۇنداق غەيرى قىلىمىشنى.

— تەلۋىمنى قىلغان ئىدىڭ رەت،
شۇئىمكەندە سۆيگەن ئادىمىڭ.
كەملىگىمنى تونۇپ قوي ئوبدان،
قاچالمايسەن قولۇمدىن جېنىڭ!

شۇ سۆزلەرنى دىگەچ ئۇ كىشى،
مېھرىۋانغا كەلدى يېقىنلاپ.
— تارتقولۇڭنى، دىيمىشىگە ئۇرغۇل،
ئۈستى بىرسى ئۇنى بېقىنلاپ.

تۇنجى زەربە بولدى گويا كى،
مايچاچقاندەك غەزەپ ئوتىغا.
ئىبراھىمدىن يېدى كۆپ پەشۋا،
ئۇ ئىككىسى گەجگە، پۇتىغا...

قاچتى ئۇلار، قىستى مېھرىۋان،
ئىبراھىمنىڭ ئىسسىق قولىنى.
ئەسلەتتى جۈپ ياشنىڭ تۇرقى،
گويا ھەشقىپىچەك گۈلىنى...

يىتىمنىڭ سەرگۈزەشتىسى

شۇ يول بىلەن قايتتى ئىبراھىم،
ئۆز يارىنى ئۈزۈتۈپ يالغۇز.
خىيال بىلەن باسقان ئىزىغا،
كۆلۈمسىرەپ باقاتتى يۇلتۇز.

يولۇچىنىڭ ئېيتقان ناخشىسى،
ئاڭلىناتتى يىراقتىن ئاستا.

ئوھ، دىدى ئۇ ئېغىر خورسىنىپ،
بولغان كەبى پىراقتىن جۇدا.

ئۇڭا ئايان، ۋىسال پەيتىنىڭ
ئاز قالغىنى ۋاقتى-سائىتى.
ئۈچرىماقتا ئىدى تەھدىتكە،
بىراق، ئۇنىڭ بەختى-ئامىتى.

ھېلى بولۇپ ئۆتكەن شۇۋاقە،
پەقەت بۇنىڭ ئاددى مىسالى.
بەزى پىنھان، بەزى ئاشكارە،
كۈچە يىگەنتى ئۇلار قامالى...

ئاتا-ئانا بوقلىغى ئۇنى،
قالدۇرامدۇ سويگۇدىن مەھرۇم.
نە ئۈچۈن ئۇ قىلماقچى زورلۇق،
نىمىشقا ئۇ بولماقچى مەھكۇم ؟!

شۇنداق، باشلىق ئوغلى ئېيتقاندەك،
يوق ئۇنىڭكى ئاتا-ئانىسى.
تولغاندا ئۈچ ئەمدى ئىككىگە،
مۈڭغا تولغان ئىدى خانىسى.

قانالماي ئۇ ئانا مېھرىگە،
ئالدى ئاتا قويىنىدا نەپەس.
كوپ ئۇتمەيلا يۇتتى ئاتىنى،
بىيۋاخ كەلگەن «ئەجەل» نامىلىق نەس.

تام خوشنىسى ئايشەمگۈل شۇندا،
خەۋەر ئېلىپ ئۇنىڭ ھالىدىن؛
ئانا بولۇپ ئاسرىغان ئىدى،
يازئا پىتمۇى، قىشنىڭ قارىدىن.

مېھرىۋانىنىڭ تۇتۇپ قولىنى،
مەكتەپكە ئۇ باراتتى بىللە.
گويا ئوسمۇر غېرىپ - سەنەمدەك،
ئۆگىنەتتى، يازاتتى بىللە.

(ئوزاق ئوتمەي ئايشەم ئانىمۇ،
كېسەللىكتىن تاپقاچقا قازا؛
مېھرىۋانغا قوشۇلۇپ يىغلاپ،
ئاچقان ھازا ئوستىگە ھازا.)

موشۇ ياشقا كەلگىچە ئۇنىڭ،
تارتقان ئەلەم-دەرتلىرى ئازمۇ؟
ئىنتىزارلىق ئىچىدە كۆز تۇتۇپ،
ئوتەسىلىكتە ئېرىشكەن يازمۇ!

مانا، ئوۋەت بىخى بوي تارتىپ،
تەگدى «يېتىم ئېغىزى ئاشقا».
ئەمدى نىچۈن ئۇنىڭ بېشىنى،
ئوستۇرمەكچى بولدۇ تاشقا!؟

ئەشۇ كەچمىش گويا مارجاندەك،
تىزىلغاندا كوڭۇل يىپىغا؛
قەدىمىنى تېزلەتتى ئوغۇل،
قامچا ئۇرۇپ خىيال ئېتىغا.

ئالماشتى سىزىس تەبەسسۇم بىلەن،
شۇ تاپ ئۇنىڭ تۇرۇلگەن چىھرى.
ئوز-ئوزىگە ئېيتتى پىچىرلاپ:
«ئومىدىم زور سېنىڭدىن مېھرى؛

بولدۇڭ ئېغىر كۈنلەردە ھەمرا،
بولدۇم ئورتاق دەرتلىرىڭگە مەن.
ئادەت كۈچى، زورلۇق ئوستىدىن،
غالىپ كېلەر سويگۇمىز جەزمەن...»

3- باپ

شوپۇرنىڭ ئاتىسى

رۇسول باشلىق ئورتا بويكىشى،
يىل قىرروسى قونغان چېچىغا.
ئاتمىشلەرگە كىردى تېخىچە،
پەرۋا سىزراق مەسئۇل ئىشىغا.

سالاھىيەت، ئىش تەجرىبىسى،
قوشىمۇ گەر نامىغا ئابروي؛
نە ئۈچۈندۇر ئائىلىدە ئۇ،
بولۇپقالغان گويا «ياۋاش قوي».

شۇۋەجىدىن خوتۇنى ئايىم،
يىتىملەيدۇ بۇرۇندىن بەزەن.
پايدىلىنىدۇ ئەپچىللىك بىلەن،
ئۇنىڭ ھوقوقى، ئورنىدىن بەزەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئوغلى مۇرات ئىشىدىمۇ ئۇ،
خوتۇنىنىڭ باردى رايىغا.
شوپۇر قىلدى كالۇندا دەسلەپ،
بارغۇزماستىن ئەسلى جايىغا.

ئەكە-نا يىناق ئوسكەن ياش يىگىت،
كەتتى بۇچاغ بەكمۇ كېيىردىلىپ.
ئاي ئوتمەيلا ياماشتى رولغا،
ئۇگە نىمىدى دىلدىن بېرىلىپ.

ئۇزۇن، قىسقا يوللار يۇرگەندە،
چىقىراتتى گاھىدا چاتاق.
خوشى تۇتسا ئىشلەپ يېرىم كۇن،
كەچكىرىسىلا ئىزدەيتتى قاۋاق.

پەيتىنى تاپسا راسلاپ سورۇننى،
كېتەتتى ئۇ ئوينىپ - بەلتولغاپ.
مەيدىسىگە مۇشلايتتى دائىم،
ئاتىسىنىڭ نامىنى بۇلغاپ.

كوز-كوز قىلىپ دوستلىرىغا ئۇ،
يۇرمەكتىدى گۇزەل قىز تاللاپ.

دەيتتى: مەن كىم، ئوينىشقا ھەقلىق،
بىرنى ئالداپ، بىرىنى تاشلاپ.

بەردى رۇسۇل ئۇڭا كوپ تەنبىھ،
(ئوزمە يىلىگە قويسىمۇ ئايىم.)
سەل كېچىككەچ بۇئىشقا ئاتا،
بەيتتى گاھى ئوزىچە ۋايىم.

چۇنكى، ئوتتى ئۇنىڭ كوپ يىلى،
«ھېساپ بېرىش» بىلەن بىھۇدە.
«7-ماي» مەكتىۋىنى ئۇ،
پۇتتۇرمەيلا ياتتى تۇرمىدە.

تەربىيىدىن ئايرىلغان مۇرات،
قالدى ئۇچاغ ئايىم قولىدا.
قىلغىنى يولغا ماڭدى ئاستىلاپ،
لايىغەزەللىك، ئويۇن كۇيىدا.

قايتقان چېغى ئەسلى ئورنىغا،
ئېغىر دەرتتىن قۇتۇلۇپ رۇسۇل؛
ھوقۇق، شوھرەت بىللە كەلدى دەپ،
ئانا - بالا ئوينىشقان ئۇسۇل...

تەگسىز خىياللار

تاغ كەينىگە مۇكتى ئالدىراپ،
يىغىپ كەچكى قۇياش نۇرىنى.
ئەنە مېھرى ئويىدە يالغۇز،
توقسىماقتا ئىدى تۇرىنى.

نىمىشقىدۇ ماھىر قولىدا،
چىگىلەتتى يىپلىرى پات-پات.
سېزەتتى ئۇ ئالدىدا تۇردەك،
تۇرغىنىنى توساقلار قات-قات.

ئاتا بۇگۇن ئەتىگەن يەنە،
قىلدى ئۇڭا خېلى قاتتىق گەپ.
دەشنام بەردى ئۇگەي ئانىمۇ،
ئاتىسىغا قوشۇلۇپ ھەدەپ.

مېھرىۋانىنىڭ قەلبىنى شۇتاپ،
كېزەر ئىدى دەھشەت ئوي-پىكىر.

ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى ئويلاش،
كېلەر ئىدى قىز ئۇچۇن ئېغىر.

ئون گۇلىنىڭ بىرى ئېچىلماي،
خوشلىشامدۇ ھايات بىلەن ئۇ،
ئىبرا ھىمنى قالدۇرۇپ دەرتتە،
سىردىشامدۇ مامات بىلەن ئۇ.

كوز-كوز قىلار نىچۇن بەزىلەر،
خەلق بەرگەن ئەمەل، ھوقۇقنى!؟
ئوزغەرزىگە يېتىش كويىدا،
بىلمەس نىچۇن ئارنى-نۇمۇسنى ! ؟

خوشامەتكە ئامراق بەزىلەر،
تازىم قىلار باشلىققا نىچۇن!؟
ئېچىنمايدۇ مۇراتتەك ياشلار،
بىكار ئوتكەن ياشلىققا نىچۇن! ؟

ئويغانغاندەك ئۇيقۇسىدىن ئۇ،
تورنى تاشلاپ ئالدىغا لەمنى.
ئىبراھىمغا يازدى سالام خەت،
توكۈپ دىلدىن ھىجران-پەلەمنى—

«...قەدىرلىگىم ئايانغۇسىزگە،
ئېيتقان ئىدىم سۆزۈمنى تەكرار.
بىراق، ئۇلار ئەلچى ئەۋەرتىپ،
قىلدى مېنى شۇنچىلىك بىزار.

ئاتام، ھەتتا ئۆگەي ئانامۇ،
توي كۈنىنى رەسمى پۈتۈشتى.
ئىككى كۈندىن بىرى ئالدىراش-
ئۇلار بۇئىش ئۈچۈن تۇتۇشتى.

ئەلچىلەرنىڭ ئېيتقان گېپىچە،
ئالغان ئىمىش نىكاھ خېتىمنى.
توختىماپتۇ بۇنىسى تەسكە،
بىلگەچ ئۇلار ئىشنىڭ ئېپىنى.

چۈنكى رۇسۇل خېلى چوڭ باشلىق،
ئۇيەردىمۇ «قوۋرۇغى» باركەن.
«نىكاھ خېتى كىسىپ بېرىڭلار»،
دىگەن مەخپى بۇيرۇغى باركەن.

ئەھۋال ئېيتىپ بارغانىمۇ بولدۇم،
خوتۇن-قىزلار بىرلەشمىسىگە.
جۇرىڭ بولغاچ رۇسۇل ئايالى،
خېتىم تەگدى شۇنىڭ ئۆزىگە.

ئۇ دوق قىلىپ دىدى: «قىز دىگەن،
ئەرزىلامدۇ ئاتا ئۈستىدىن»
پەرزەنت ئىشى— ئىتائەت بىلسەڭ،
نىكاھ دىگەن غايىپ ئەسلىدىن.

ئىززىتىڭنى بىلگىنىڭ تۈزۈك،
قارشىلاشساڭ ئۆزەڭگە قىيىن...»
باردىم ئۆگەي ئانام قېشىغا،
ئۇلار قورغان توساقتىن كېيىن.

ئويلاپتىمەن «ئۇ ھەم ئايالغۇ،
چۈشىنىدۇ يۈرۈگۈمنى» دەپ.
نەدىكىنى، رايىمغا باقماي،
كورسەتتى ئۇ غەلىتە سەۋەپ:

«رۇسۇل باشلىق سېنى شەھەرگە،
يوتكەش ئۈچۈن بىر ئۇزاق چاپقان.
دادارڭ تاھىر شۇئىش ۋەجىدىن.
كىچىككىنە مەنسەپمۇ تاپقان.

مەن جېنىمدا نوپۇسنى يوتكەپ،
كىلمۇۋالدىم يېزىدىن-چەتتىن.
ئويلاپ كورگىن ھالا بۇكۈندە،
يۈز ئورۇشكە بولامدۇ خەقتىن؟

بىلىپ قويغىن ئاقمايدۇ ئەسلا،
نەگە ئەرزىڭ، قانچىلىك يىلىن.
ئۇخلاپ چۈشۈڭ بويىۇن تولغۇشۇڭ،
رۇسۇللارغا بولمىسەن كېلىن!...

شۇنچە قىيىن ھالدا تۇرسامۇ،
ئۈزۈلگەن يوق ئۈمىت تومۇرى.
يانار سويگۇ ئوتى دىلىمدا،
كويگەن ئوخشاش قىشنىڭ كومۇرى.

كورسىتىمەن شۇڭا قارشىلىق،
غۇرۇرۇمنى قوغداش يولىدا.
رازىمەنكى ھەتتا ئولۇشكە،
قوچاق بولماي ئۇلارقولىدا...»

4-باپ

ئاقىۋەت

كېرىدىلوغا تاشلاپ ئۆزىنى،
پىكىر-خىيال سۈرمەكتە رۇسۇل.
نىمىنىدۇر ئېسىگە ئېلىپ،
چىرايىنى تۈرمەكتە رۇسۇل.

تاماكۇنى چېكىدۇ ئۆزمەي،
تولغان ئۆيىنىڭ ئىچى تۈتۈنگە.
ئويلايدۇ ئۇ خىيال يىپىنى،
ئۆزى چەككەن چوڭ بىر تۈگۈنگە.

شىرەدىكى تاماقمۇ سوۋۇپ،
تۇرار ئۇنىڭ يېنىدا ئەنە.
ئاڭلانغانىدەك بولدى قۇلاققا،
تەكرارلىنىپ شۇ سۆزلەر يەنە:

«ئەمەل قىلماي قانۇن-نىزامغا،
«ئارقا ئىشىك» قىلدىڭىز نېچۈن؟
باشقىلارنىڭ خۇشامىتىنى،
ھەقلىق ئىش دەپ بىلدىڭىز نېچۈن؟

قىز-يىگىتنىڭ مۇھەببىتىگە،
نېمە ئۈچۈن قىلىسىز زورلۇق.
پىرىنسىپنى بۇزدىڭىز نېچۈن،
بىر رەھبىرى كادىر تۇرۇغلۇق...»

بۇ سۆزلەرنى ئېيتقانىدى ئاكا،
پارتكومدىن باشلىقلار كېلىپ.
خىجىللىقتىن قىزارغان ئىدى،
بېشىنى ئۇ تۆۋەنگە سېلىپ.

كەچتىن بىرى يالغۇز ئولتۇرۇپ،
ئويلىنىشنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ.
مانا ئىشىك ئېچىلغانىدىمۇ،
ئولتۇراتتى شۇ پېتىچە ئۇ.

كېرىپ ئۆيگە خوتۇنى ئايىم،
كۆپ زورلىدى ئۇنى تاماققا.
دېدى ھەمدە: توي ئىشى پۈتتى
تۈتۈش قىلساق ئەرتە باغاققا...

— بولدى بەس قىل، سۆزلىمە ئارتۇق،
نېمە كويدا يۈرۈسەن ھازىر.
ھەدىسىلا ئالدىمدا چاپتىڭ،
ئاقىۋەتى نېم بولدى ئاخىر؟

رەھبەرلىكتىن ئېيتتى، ئاڭلاپ قوي،
خاتالىقنى يېزىپ چىقىمىشنى.
مۇشۇ توينى چورىدەپ ئەندى،
تەكشۈرمەكچى چوڭ-كىچىك ئىشنى...

رۇسۇلنىڭ بۇ قىلغان سۆزىدىن،
سەزدى ئامەت قاچقانىنى ئايىم.
ئەسكە ئالدى بولغۇسى تويغا،
شۇنچىلىك كۆپ چاپقانىنى ئايىم.

رۇسۇل ئېلىپ قەغەز-قەلەمنى،
كەلدى ئاستا شىرە ئالدىغا.
بىر قۇر يېزىپ ئۆچەردى يەنە،
نېمىنىدۇر ئېلىپ يادىغا.

تاڭ ئاتقۇچە تۇردى يېنىغلىق،
ئىچكەركى ئۆي ئىچىدە چىراق.
يازدى رۇسۇل تەكشۈرۈش خېتى،
ۋىجدانىغا قويۇپ مىڭ سوراق...

يولدا

ئىسسىنىدىن ئالمىشىپ مېھرى،
قايتتى ئۆيگە شەنبە ئاخشىمى.
باشلانغانىدى بۇ چاغ تىياتىر،
ئاڭلار ئىدى شەھەر ناخشىنى.

ئاپتوۋۇزدىن چۈشۈپ، ئۇدۇللا،
ماڭدى كوچا مەركىزى بويلاپ.
قەدىمىنى ئىتتىكلەتتى ئۇ،
تونۇگۈنكى ئىشىنى ئويلاپ:

ئەھۋالىدىن تەپسىلات يېزىپ،
كىرگىنىدە پارتكومغا قىز.
مەسئۇل كىشى دېگەنىدى: قورقما،
ساڭا كېپىل تەشكىل، يەنى بىز.

تەكشۈرەيمىز ئىشنى، كېتىپ تۇر،
شۇ سۆز بىلەن يانغان ئىدى ئۇ.
ھىمدالىقا ئېرىشىپ، غەمدىن-
خالاس بولۇپ تىنغان ئىدى ئۇ.

تۈنۈگۈندىن بۇيان قەلبىمدە،
يېڭى ئۈمىت پارلىدى رۇشەن.
مانا، مەزمۇت باسماقتا قەدەم،
زىلۋا، نازۇك بەدىنى تېمەن.

قايىرىلىپ ئۇ ئاسپالىت يولدىن،
ماڭدى ئويى تەرەپكە ئۈزدۈل.
سالقىن ئاخشام شامالىرىدا،
تال-تېرەكلەر ئوينايتتى ئۇسسۇل.

تۇيۇقسىزلا دەرەخزارلىقتىن،
بىرسى چىقىپ توردى يولنى.
توردى-دە، ئالچاڭلاپ كېلىپ،
تىز ئۇزاتتى ئۇنىڭغا قولنى.

كەلمىگىنى قىلغىچە پەرق،
سوز باشلىدى لەيلەپ، دۇدۇقلاپ:
—ئىشقىڭىزدا بولدۇم بىگانە،
قالدىم كۈندىن كۈنگە ئورۇقلاپ.

شۇڭا ئالدىم قاتمۇ-قات تويلۇق،
تەق قىلىندى گىلەم، تېلېۋىزور...
قىلالمىدىم تويغىچە تاقەت،
ھازىر بىرپەس سۆرسەكچۇ ھۇزۇر؟..

تىكەنلەشتى قىزنىڭ بەدىنى،
مۇراتنى بۇ ھالەتتە كورۇپ.
غەزەپ بىلەن دېدى: يول توسما،
ئوغرى ئىتتەك كەينىمدىن يۇرۇپ!

مال ئەمەس مەن ئالماشتۇرغىلى؛
تەڭ قىممەتنىڭ بولۇپ قۇربانى.
ئۇخلاپ چۈشۈڭ توي قىلىش دىـگەن
بولغانىمايدۇ سويگۈ ۋىژدانى!

—خىلۋەت جايدا ئۇچراشتۇق مېھرى،
رەت قىلىپلا قۇتۇلاي دەمسەن؟!
خەۋىرىم بار يازغان ئەرزىڭدىن،
ھۇشۇڭنى تاپ ھازىرلا سەن-سەن!!

باشقىسىغا بەرگىچە تاشلاپ،
قاندۇردىمەن ياشلىق ھەۋەسنى...
نىمە قىلسام ئىختىيارلىقىم،
بوش قويمايمەن سەن تىگى پەسنى!!

توختىغاندا سوزىدىن مۇرات،
تىترەپ كەتكەن ئىدى غەزەپتىن.
كاسىلدايتتى چىشى كىرىشىپ،
دىلدا يانغان ئوچلۇك- ھەسەتتىن.

قىستاپ كېلىپ قىزنىڭ ئالدىغا،
«كاپ» قىلىپلا تۇتتى قاماللاپ.
قارشىلاشتى مېھرى كۈچ بىلەن،
قۇتۇلماقنى ئىزدەپ- ئامالاپ.

«قۇتقۇزۇڭلار!» دىگەن پەرياتنىڭ،
قايتتى ئەكىس ساداسى ئۇزاق.
«قۇتقۇزۇڭلار!» دىدى تال تېرەك،
«قۇتقۇزۇڭلار!» دىدى كۆل، بۇلاق...

تىنىيا تىردىن يانغان ئادەملەر،
كېچىكمەستىن كېلىشتى يېتىپ.
مەخسىدىگە يېتەلمەي مۇرات،
سالدى قىزغا پىچاقنى ئېلىپ....

نەخ مەيداندىن تۇتۇلۇپ قاتىل،
ئېلىپ ماڭدى ساقچىلار يالاپ.
ئۈچتى قىزدىل كىرىدىست ماشىنا،
دوختۇرخانا تەرەپكە قاراپ...

خاتىمە

كىتاپخانلار، قىزنىڭ تەقدىرى—
تېغىرىسىدا بىلگۈڭلار كەلەر.
كېيىنكى ئىشلار ھەل بولدى قانداق،
دىل-كوڭلۇڭلار بۇڭا ئىنتىلەر.

گەپنى ئەۋۋەل مېھرىدىن ئاڭلاڭ،
ئۇ ئىككى ئاي دوختۇردا ياتتى.
بۇ ئارلىقتا قانۇن ئورگىنى،
زىنددىيە تنى— توگۇننى تاپتى،

ئىش تاقالدى بىردىن رۇسۇلغا،
ئۇ ئۇستىگە ئالدى بارىنى.
كوردى يۇقىرى رەھبەرلىك ئۇنىڭ،—
قىلمىشىغا لايىق چارىنى.

قاتىل، مۇرات نامىغا بىردەك
لەنەت — نەپرەت ياغدۇردى خەلق.
كونا — يېڭى جىنايەت ئاخىر،
ئاقتى سۇ بىر، بۇرنىدىن پىلىق.

يېڭى يىلدا زاۋۇت بويىچە،
ئوتكۈزۈلدى تويى جۈپ ياشنىڭ.
ۋىسالىغا قاندى ئىبراھىم،
مېھرىۋانگۈل — ئۆز قەلەمقاشنىڭ.

مەنىۋ ئەشۇ تويغا قاتنىشىپ،
تەبرىكلىدىم ئۇلار بەختىنى.
زوقتا تولدۇم، ئاشۇرغاچ ئىشقا
باشتا قىلغان سۆيگۈ ئەھدىنى.

تاھىر بىلەن قالدىم كۆرۈشۈپ،
ئۇخىجىللىق ئىلكىدە ئىدى.

— بىمەكتىمەن ئەپسۇس، پۇشايمان،
ئۆتكەن تالاي ئىشىمغا، — دېدى.

قايتقاندا مەن سورۇندىن خوشال،
چوككەن ئىدى شەھەر ئۇيقۇغا.
قوۋناق، گۈزەل ھايات زوقىدا،
چۆمدۈم مۇنداق پىكىر — تۇيغۇغا:

مۇھەببەت ئۇ زورلۇق ئالدىدا،
يېڭىلمەس بىر كۈچلۈك ئىقىمدە.
مۇھەببەتكى ياشنايدۇ مەڭگۈ،
چىن ۋاپالىق قەلب ئىچىدە.

بىزنىڭ قانۇن — نىزاملىرىمىز،
ئۇنىڭ كۈچلۈك ھىمات — قالقىنى.
شۇڭا ھەرگىز تاپالماس بازار،
ناچار ئىستىل، ئىشنىڭ ياغىنى.

قىلساق جارى ياخشى خىسلەتنى،
پىشقەدەملەر ياشلارنى باشلاپ؛
باسالايمىز ئۇتۇقلۇق سەپەر،
ئىقبال تامان كەڭ قەدەم تاشلاپ.

1981 — يىل دىكابىر، خوتەن.

سابا كەلدى

ئابدۇللا مەمتىمىن

سەھەر باغ ئىچرە ئولتۇرسام چېچەك پۈركۈپ سابا كەلدى،
كۆڭۈل بوستانىنى يەلپۈپ چىمەن — ھىندى شىپا كەلدى.

شۇدەم يۈزئاچتى يار ۋەسلى، كورۇندى لالىرەڭ ئەتلەس،
باھاردەك جىلۋە — ناز ئەيلەپ باھار بويلۇق زىبا كەلدى.

سىياھ دەيمە نىمۇ قاشىنى، مىسالى ئوت قاراشىنى،
يۈزىدە نۇر تەبەسسۇمدىن تۈتۈپ گۈل، دىلرەبا كەلدى.

قىياس قىلدىمكى قەددىنى سۇمۇرمەك بىر قەدەھ بىرلە،
مىسالى سۆيگۈجامىدا تولۇق مېھرۇ-ۋاپا كەلدى.

قېنىشاد مان غەنىمەت دەم شىرىن سوھبەتكە ئەشيان قۇر،
ۋىسال تاڭىغا ئېرىشتىڭ، ئەجەپ پەيزى سابا كەلدى.

ئەدەبىي مىراسلىرىمىزغا تەنقىدىي ۋارىسلىق قىلىپ، كونىلىرىدىن يېڭىلىرىنى يارىتىپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى بايلىق بەرپا قىلايلى

ئابدۇلھەمىت يۈسۈفى

دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىي مەنبەلىرىنى تەتقىق قىلغۇچى چەتئەل تارىخشۇناسلىرىنىڭ ئىسپات قىلىشىغا قارىغاندا، «قەدىمقى يۇنانلىقلار، ئىرانلىقلار، ھىندىلار، شۇنىڭدەك قەدىمقى شەرق بىلەن غەربنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئىشلىرىدا ۋاستىچىلىق رول ئوينىغان مەركىزىي ئاسىيادا ياشىغۇچى ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى دۇنيا مەدەنىيىتى ۋە ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىي يىلتىزىغا قوشقان تۆھپىلىرى كۈندىن-كۈنگە ئېچىلىپ چىقماقتا.»

تارىخنىڭ ئۇزۇن مۇددەت داۋام قىلغان سىياسىي-ئىجتىمائىي بوران-چاپقۇنلىرىدا يوقۇلۇپ كەتكەن ياكى كۆمۈلۈپ قالغان تالاي مەدەنىي-ئەدەبىي بايلىقلىرىمىزدىن باشقا، ھازىرغىچە تاسادىپەن ساقلىنىپ قالغان (گەرچە بۇلار دېڭىزدىن تامچە ھېساۋىدا بولسىمۇ) نادىر گۆھەرلىرىمىز — «تۈركىي تىللار دىۋانى»، «قۇدادغۇبىلىك»، «ئەتەبەتۇلھەقايىق» ئەنە شۇ كۆز قاراشلارنى ئىسپاتلىغۇچى قىسمەن ئاساسلاردۇر.

ئېقىللىق ئاتا-بوۋىلىرىمىز زور ئىجتىھادى ۋە شىجائىتى بىلەن مېڭە سەرپ قىلىپ يازغان ياكى ياراتقان ئەدەبىي بايلىقى، يازما يادىكارلىقلىرىنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن ئىكەن، ئۇنداقتا، بىز ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ قىممەتلىك مەدەنىي مىراسلىرىغا ۋارىسلىق قىلىش، ئۇنى تەتقىق قىلىش ئاساسىدا، بۇرۇنقىلارنىڭ تارىخىي سەرگۈزەشتىلىرىنى، ئۇلارنىڭ ناھايىتى يىراق ۋە يېقىن ئۆتمۈشتىكى مەدەنىيەت، ھۈنەر-سەنئەت، ئىلمىي ئىجادىيەتلىرى ئارقىلىق ئىنسانىيەت ئۈچۈن تۆھپە قىلغان تارىخىي خىزمەتلىرىنى، ئىسىل ئەنئەنىۋى ئەخلاق-پەزىلەتلىرىنى ۋە مىللىي غۇرۇرلىرىنىڭ روھىي ماھىيىتىنى ئۆگىنىشىمىز لازىمكى، بۇ بىزنىڭ ۋىجدان بۇرچىمىزدۇر.

بۇ مەقسەتكە، پەقەت، توغرا ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، كىلاسسىك مەدەنىي مىراسلارنى ئۆگىنىش ئارقىلىقلا يەتكىلى بولىدۇ.

كىلاسسىك مەدەنىي مىراسلارنى ئۆگىنىش ئىشى — بىزنىڭ بۈگۈندىن كېيىنكى ئىلمىي، ئەدەبىي، ئىجادىي پائالىيىتىمىزنىڭ تېخىمۇ كامالەت تېپىشى ئۈچۈن كۈچلۈك مەنىۋى تۈرتكىدۇر؛ ئۆزىمىزنى، ياش ئەۋلادلارنى ئەدەپ ۋە ئەخلاق، ئەقىل ۋە تەپەككۇر جەھەتلەردە تەربىيىلەش ئۈچۈن، نۇرلۇق ئەينەكتۇر؛

«قەدىمقىنى ھازىرقى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش» پرىنسىپى بويىچە مىراسلار ئىچىدە تەربىيىۋى قىممىتى كۈچلۈك بولغانلىرىدىن روھى ئوزۇق ئېلىپ، جەمئىيىتىمىزنىڭ مەدەنىي-مەنىۋى تەرەققىياتى ئۈچۈن، خەلقىمىزنىڭ روھى، ئەدەبىي ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش، جۈملىدىن سوزبايلىغىمىزنى كوپەيتىش ئۈچۈن يۈرۈش قىلىشتىكى قېزىپ تۈگىتىپ بولالماس خازىنىدۇر.

شۇنىمۇ تەكرارقەيت قىلغۇلۇقكى، كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ ۋەكىللىرىدىن بولغان ناۋايى، فۇزۇلى، خۇجا ھاپىز شىرازى، لۇتپى، سەككاكى، ئاتايى، زەلىلى، نىزارى، نوبىتى، تەجەللى... قاتارلىق جاھانشۇمۇل يازغۇچى، شائىرلىرىمىزنىڭ نەسرى ياكى نەزمى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش— ئىنسان تەبىئىتىدىكى ئەدەبىي ھەسساسلىق (   )ۋە روھى تەسىرلىتىش زوقلىنىش خۇسۇسىيىتىمىزنى ئۇستۇرۇشكە، ئوتكۇرلەشتۇرۇشكە پايدىلىق. بۇئۆگىنىش— ئىنسان روھىدىكى شېئىرىيەت دۇنياسىغا خاس بولغان بەدىي زوق، خىيال ۋەتەسەۋۋۇر قىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتىدۇ. قىسقەن مەنىدىن ئېيتقاندا، ئەدەبىي ئىجادىيەت سالاھىيىتىنىڭ ئوسۇشى ۋە ئەدەبىي سوزبايلىغىمىزنىڭ كوپىيىشىنى مەيدانغا كەلتۇرىدۇ.

دۇنياغا داڭقى تارالغان ئالىملار، ئەدىپلەر، پەيلاسوپلار ئوزىدىن بۇرۇن ئوتكەن ۋە ياكى زامانداش بولغان باشقا ئالىم، ئەدىپ ۋە پەيلاسوپلارنىڭ ئىجادىي مېھنىتىنى كورۇپ، ئۆگىنىپ، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىق - ئوزگىچىلىكلىرىنى قوبۇل قىلىش بىلەن بىرگە ئىجادىيەتتىكى كامالەتنى ئاشۇرغان؛ ئۇنى تەپەككۇرانە ھەزىم قىلىش ئاساسىدا، ئوز تەبىي خۇسۇسىيەتلىرىدە مۇۋاپىق يېڭى مەۋجۇدىيەت ۋە مەلىكە پەيدا قىلىش ئارقىلىق ئەنە شۇنداق يۇقۇرى سەۋىيىگە يېتىشكەن.

بۇدىگەنلىك— ھەرگىزمۇ داڭلىق كىشىلەر (مەيلى كىلاسسىكلىرىمىز ياكى ھازىرقىلار بولسۇن) گە قاراپ قەلەم تەۋرىتىش- پىكىر يۈرگۈزۈش دىگەن مەنانى بەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

بىزنىڭ تەشەببۇس قىلىدىغىنىمىز، بۇرۇنقىلارغا تەنقىدى، ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا، ئوزىنىڭ ئەقلى ۋە تەپەككۇر كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، يېڭىدىن-يېڭى سەمەرىلىك مەھسۇلاتلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشتىن ئىبارەت.

كىلاسسىك ئەدەبى ئەسەرلەرنى كوپرەك تەھسىل قىلغانلارنىڭ، ئۇنى ئوزىنىڭ ئىجادىي مېھنىتى بىلەن بىرلەشتۇرەلىگەنلەرنىڭ ئىجات مىۋىسى ئۇنداق قىلمىغانلارغا قارىغاندا كوپرەك، تەملىكراق بولۇشى تەبىئىدۇر.

50- يىللىرى بىرۇتتا ئوتكۇزۇلگەن دۇنيا ئەدەبىياتچىلىرى ۋە پەيلاسوفلار يىغىنىدا شۇنداق بىر سوز ئوتتۇرىغا قويۇلغان: «...ھازىرقى دۇنيا پەن-تېخنىكا، ھونەر- سانائەت... قاتارلىق ماددى تەرەققىياتتا بۇرۇنقىلاردىن كوپ ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما، مەنىۋى ۋە ئەدەبى تەرەققىياتتا بۇرۇنقىلاردىن كېيىن قالماقتا. ئىنسانىيەت تارىخىنى زىننەتلىگەن سوقرات، ئەپلاتون، ئەرەستۇتىل، كوڭزى، فارابى، ئىبنى روشدى قاتارلىق پەيلاسوفلار؛ رومى، شىرازى، ناۋايى، فۇزۇلى قاتارلىقلاردەك ئەدىپلەر تېخى يېتىشكىنى يوق...» (بۇسوز 1957- يىلى چېخوسلوۋاكىيىدە ئەرەپ تىلىدا نەشر قىلىنغان «تۇللا-

بىلمىلەم» (دۇنيا ئوقۇغۇچىلىرى) دېگەن ژۇرنالدىن ئېلىندى.)

شۇنداق ئېكەن، بىزنىڭ كىلاسسىكلىرىمىزنىڭ ئەدەبىي مىراسلىرىغا مىراسخورلۇق قىلىشىمىز، ئۆگىنىشىمىز، تەتقىق ۋە تەدبىق قىلىشىمىزنىڭ زورۇرلىكى توغرىسىداكۆپ ئىزاھات بېرىش زورۇرىيىتى قالمايدۇ.

ئۆگىنىشنىڭ ئۆگىنىمىز، ئەمما، قانداق ئۆگىنىمىز، ئۇنىڭ مەزمۇنىغا قانداق چۈشۈنىمىز؟. مانا بۇ — مۇھىم مەسىلە.

بىزنىڭ ئالدىمىزغا دۇچ كېلىۋاتقىنى، ئالدى بىلەن، يېزىقنى تونۇيالماسلىق ياكى ئوقۇيالماسلىق مەسىلىسىدۇر. كىلاسسىك ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئەرەپ-ھەرپى ئاساسىدىكى چاغاتاي يېزىقى (تىلى) بىلەن يېزىلغان بولغاچقا، ئۇنىڭ تىلى، مەزمۇنى، ئەدەبىي جەھەتتىكى ئىپادىلەش (يېزىقتا) ئۇسلۇبى، بەدىئى جەھەتتىكى كىنايە، تەشبىھ (ئوخشىتىش) ئىستىمارىلىرىگە ھازىرقىلار، بولۇپمۇ ياشلارنىڭ چۈشىنىشى تەس. بۆكتاپلاردا بىرمۇنچە ئىستىمالدىن قالغان تۈركى سۆزلەرۋە بىزگە ئۆزلەشكەن ئەرەپچە، پارىسچە سۆز-جۈملىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ لوغەت ۋەكۆچمە ئىستىمال مەنالىرىنى بىلىۋېلىشمۇ ئاسان ئەمەس. مۇشۇ تۇپەيلىدىن بىرمۇنچىلىرىمىز ئوقۇيالماسلىقتىن ئىبارەت «ساۋاتسىزلىق» نىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىساق، يەنە بىرمۇنچىلىرىمىز چۈشۈنەلمەسلىكتىن ئىبارەت «قىيىنچىلىق» نىڭ توسالغۇسىغا دۇچ كېلىۋاتىمىز. يەنە ئايرىم ئەدىپلىرىمىز (بولۇپمۇ شېئىرىيەت بولغا يېڭىدىن قەدەم باسقان ياشلىرىمىز) ئۆزى چۈشەنمىگەن، مەناسىنى بىلمەيدىغان ئەرەپ ۋە پارىس سۆزلۈكلىرىنى (قاپىيە ياكى ۋەزىن ئېھتىياجىدىن بولسىمۇ) قالايمىقان، كەلسە-كەلمەس ئىشلىتىپ قويۇپ، نەتىجىدە بەزى خاتالىقلارنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەپ بولۇۋاتىدۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ناھايىتى ئازبىر قىسىم يولداشلار: «بىر پارچە شېئىرى ئەسەردە چوقۇم بىرنەچچە ئەرەپ، پارىس سۆزلىرىنى ئىشلەتمىسە گۈزەللىككە تەسىر يېتىدۇ. ئۇزەممۇ خۇمارىدىن چىقمايدىمەن...» دېيىشىدىكەن.

ئۆزى بىلمەي تۇرۇپ غەيرى تىللاردىن «ئۆتنە» ئېلىنغان سۆزلەرنىڭ جايىدا ئىشلىتىلمىگەنلىكىنى، بۇۋەجىدىن ئەكسى مەنا كېلىپ چىققانلىقىنى دېمەي تۇرۇپ، پەقەت «بىر پارچە شېئىرى ئەسەردە بىر نەچچە ئەرەپ، پارىس سۆزلۈكلىرىنى ئىشلەتمىسە، تىلىنىڭ گۈزەللىكىگە، ئەسەرنىڭ گۈزەللىكىگە نوقسان يېتىدۇ» غانلىقى غىلا قاراپ باقايلى:

بىزنىڭ تىلىمىز (تۈركى تىلى) جاھاندىكى ئەڭ گۈزەل، لوغەت سوستاۋى ئەڭ باي، ئېيتىشقا ئەڭ يۇمشاق، تەلەپپۇز قىلىشقا ئەڭ ئاسان ۋە يېقىملىق ئاڭلىنىدىغان بىر تىلكى — ئۇز، ھەرقانداق غەيرى تىللارنىڭ شۇ جەھەتتىكى تەرەپلىرىدىن ھەرگىزمۇ كېيىن قالمايدۇ. شېئىرىيەت (يېزىق) نوقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ قاپىيىگە ئەڭ-ئەڭ باي بىر تىلدۇر.

ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ قەدىمقى زامان، ئوتتۇرا زامان ۋە كېيىنكى زامانلاردىكى ئۆزگىرىش ۋە

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تەرەققىياتى تارىخىدىن قارايدىغان بولساق، ئەسلى تىلىمىزنىڭ فونېتىكا (تەجۋىد)، تەلەپپۇز ياكى دىئالېكت (شېۋە)، تەسرىپ (مورفولوگىيە) ۋە يېزىق ئۆزگىرىشلىرى ناھايىتى ئۇزۇن داۋام قىلغان 3 دەۋرنى بېشىدىن كەچۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما، سۆز يىلتىزى، فونېتىكا ۋە گىرامماتىكىلىق ئالاھىدىلىكلىرى ھەتتا مەنالىرى ھېلىھەم ئەسلى تۇمۇرىنى يوقاتماي ساقلاپ كەلمەكتە.

6-، 7-ئەسىرلەردىن قېپقالغان مەدەنىي يادىكارلىقلاردىكى تاش تام، تاشتىن ياسالغان مۇنارىلار ۋە يەر ئاستىدىن قېزىۋېلىنغان ئارخېئولوگىيەلىك ماتېرىياللارغا قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقى (تىلى) بىلەن پۈتۈلگەن ئويما خەتلەرنىڭ ئىسپاتلىشىچە، گەرچە تىل-يېزىقنىڭ خېلىلا تەرەققىي قىلغان، ئەدەبىيلەشكەنلىكىنى بىلەلىسەكمۇ، ئەمما ئۇنىڭ گىرامماتىكىلىق تۈزۈلۈشىنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى گىرامماتىكىسىغا ئاساسەن ئوخشايدىغانلىقىنى ھېس قىلىمىز.

7-، 8-ئەسىرلەردە ئۆتكەن ئۇيغۇر خاقانلىرىدىن كۆل تېگىن، بىلگە قاغانلارنىڭ ئورخۇن دەرياسى بويىدا بىنا قىلغان چوڭ مۇنارىدىكى قەدىمىي خاتىرىلەر ۋە «ئالتۇن يارۇق» نىڭ تىل قۇرۇلمىسى، 11-، 12-ئەسىرلەردىكى «خاقانىيە تىلى» بىلەن يېزىلغان «تۈركىي تىللار دىۋانى»، «ئەتەبەتۇلھەقايىق»، «قۇتادغۇبىلىك»... قاتارلىق گىنال ئەسەرلىرىمىزدىكى تىل — ئانا بۇلار ئۇيغۇر تىلىنىڭ تەئرىپتە-نەمۇئارتۇق خاسلىقى، گۈزەللىكىنى ئىسپاتلاپ بەرمەمدۇ؟

بىر زامانلاردا ئاسىيا قىتئەسىدىكى تۈركىي مىللەت تىللىرىنىڭ ئەدەبىياتى، ئۇنىڭ قۇرۇلمىسى، شۇ زامانلاردا ھوكۇمران ئورۇندا تۇرغان ئەرەپ، پارس تىللىرىنىڭ ئاسسىمىلاتسىيىسى ياكى ئىشغال قىلىپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلدى. ئەمما ئاتايى، لۇتپى، سەككاكى، ناۋايى، فۇزۇلى قاتارلىق ۋەتەنپەرۋەر، غورورلۇق ئەدىب ۋە تىلشۇناسلىرىمىز تۈركىي تىلىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قېلىش ۋە تۈركىي تىلىنىڭ باشقا ھەرقانداق تىللاردىن تۆۋەن ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، مەردانىلىق ۋە ئىسيانكارلىق بىلەن مەيدانغا چىقىپ، بۇجەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. «شېرىيەت تىلىنىڭ گۈلتاجىسى» دېيىلگەن پارس تىلى ياكى ئەرەپ تىللىرىنىڭ نۇخسانلىرىنى تۈركىي تىلىدا يېزىلغان ئەسەرلىرى بىلەن ئېچىپ كۆرسەتتى. بۇخۇسۇستا ناۋايىنىڭ مۇنۇ بىر پارچە غەزىلىنى ئىسپات قىلىش كۇپايە بىدۇر:

كەل ئەي مەھبۇبى مەتلۇبىم سېنىڭ ياشىڭ ھازار(1) بولسۇن.
نىقاپ ئاچقىن كورەي دىدار-جامالىڭ بەرقارار (2) بولسۇن.
گۈل ئاچمىش ھۆسنى بازارىڭ كېچە-كۈندۈز سېنىڭ يادىڭ،
شۇجەننەت ھورلىرى دايىم قېشىڭدا شەرمىسار(3) بولسۇن.
ئەرەپچە سوزلىسەم «قەددەك»، بۇسۆز پارسچىدا «قەددەت»
تۈركچە مەنىسى «بويۇڭ» —چىمەندە سەبزىزار بولسۇن.
ئەرەپچە سوزلىسەم «ھاجىپ»، بۇسۆز پارسچىدا «ئەبرۇ»،
تۈركچە مەنىسى «قاشىڭ»—كامانى ھەلقىۋار بولسۇن.

(1) ھازار—مىڭ (سان). (2) بەرقارار—ئۆزگەرمەس. (3) شەرمىسار—خىجىللىق.

ئەرەبچە سۆزلىسەم «ئەينەك»، بۇسۆز پارسچىدا «چەشمەت»؛
تۈركچە مەنىسى «كۆزۈك»— سەھەرلەردە خۇمار بولسۇن.
ئەرەبچە سۆزلىسەم «زىھكەك» بۇسۆز پارسچىدا «خەندەت»،
تۈركچە مەنىسى «كۆلكەڭ»— بۇئالەم مىشكىبار بولسۇن.
ئەرەبچە سۆزلىسەم «ۋەجھەك»، بۇسۆز پارسچىدا «رۇيەت»،
تۈركچە مەنىسى «يۈزۈڭ»— خالايىق مىننەتىزار بولسۇن.
ئەرەبچە سۆزلىسەم «سەدرەك»، بۇ سۆز پارسچىدا «سىنەت»،
تۈركچە مەنىسى «كۆكسۈڭ»— قىزىل ئالما، ئانار بولسۇن.
ئەرەبچە سۆزلىسەم «يەددەك»، بۇسۆز پارسچىدا «دەستەت»،
تۈركچە مەنىسى «قولۇڭ»— ئازادە كارى-بار بولسۇن.
ئەرەبچە سۆزلىسەم «رىجلەك»، بۇسۆز پارسچىدا «پايەت»،
تۈركچە مەنىسى «پۇتۇڭ»— ناۋايى بىقارار بولسۇن.

(ئەسكەرتىش: بۇغەزەل قىسمەن ھازىرقى زامان تىلىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇلدى— تەھرىر)

مەشھۇر سۆز ئۇستىسى ناۋايى بۇشېئىر ئارقىلىق ئەرەب، پارس، تۈرك تىللىرىنى بىر-بىرىگە سېلىشتۇرما قىلىش بىلەن، تىلىمىزنىڭ باشقا ھەرقانداق تىللاردىن كەم ئەمەسلىكىنى، بەلكى پەۋقۇلئاددە ئارتۇقچىلىقىنى نامايىش قىلغان.

بۈگۈنكىلەر ئانا تىلىنىڭ ساپلىقىنى جان تىكىپ قوغدىغان ياكى شۇنداق قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى بىلەلىگەن يەردە، بىز- بۈگۈنكىلەر نېمىشقا قىلالمايمىز؟. «سەدرەك» (ئەرەبچە)، «سىنەت» (پارسچە)، «كۆكسۈڭ» (تۈركچە) مانا بۇ 3 خىل تىلدىكى سۆزدە بوغۇم، تاۋۇش ۋە مەنا جەھەتتىن ھېچقانداق پەرق يوق، ئەمما مەھبۇبىنىڭ كۆكسىنى قىزىل ئالما ۋە ئانارغا ئوخشىتىش ئارقىلىق تۈركچە سۆزلەرنىڭ سالاھىيىتىنى ئىسپاتلاش-ئۆزمىللىتىمىزنىڭ ئىپادىلەش ئالاھىدىلىگىدۇر.

خوش، يۇقۇرىدا بىز كىلاسسىك نەمۇنىلىرىمىزغا ئىجادى ۋارىسلىق قىلىش-ئۆگىنىش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئانا تىلىمىزنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ قېلىش- بۇجەھەتتە يەنىلا كىلاسسىكلىرىمىزدىن ئۆگىنىش مەسىلىسى توغرىسىدا؛ يەنە بىر تەرەپتىن، غەيرى تىللاردىن كىرگەن ئايرىم ئىبارىلەرنىڭ ئەسلى مەناسىنى چۈشىنىۋېلىش-غەلەت ياكى خاتا ئۆزلەشتۈرۈۋالماسلىق ھەققىدە توختالدۇق.

ئەمدى ئىجادى ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئانا تىلىمىزنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئاساسىدىكى ئۆگىنىشنى ئالدىنقى شەرت قىلغانھالدا كىلاسسىك ئەسەرلەر يېزىقىنى، يەنى چاغاتاي يېزىقىنى ئۆگىنىش مەسىلىسى توغرىسىدا ئازراق توختىلىمىز.

چاغاتاي يېزىقى قانداق يېزىق؟ بۇيېزىق بىلەن ئىپادىلەنگەن تىلنىڭ قانۇنىيەتلىرى

www.uyghurkitap.com

ئىمەلەردىن ئىبارەت؟ بۇسوئاللارنى يېشىش ئۈچۈن تەپسىلى بىر ئىزاھات بولماي بولمايدۇ. ۋاقىت ئىھتىۋارى بىلەن ئازراقلا توختىلايلى.

چاغاتاي تىلىنىڭ ئەسلى ئاساسىي يەنىلا ئۇيغۇر تىلى. چاغاتاي يېزىقىمۇ، ئوخشاشلا، ئەرەپ ئېلىپبەسى ئاساسىدا، ئوز تىلىمىزنىڭ ئېھتىياجى ياكى تەلەپپۇز ئالاھىدىلىكىگە لايىقلاشتۇرۇپ ئىسلاھ قىلىپ يارىتىلغان ئۇيغۇر يېزىقى. بۇ يېزىقنىڭ «چاغـا تاي يېزىقـى» دەپ ئاتىلىپ كېلىشىدىكى مۇھىم بىر سەۋەپ—13-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئوتتۇرا ئاسىياغا ھوكۈمرانلىق قىلغان چاغاتاي خان (چىڭگىز- تەمۇچىن خاننىڭ 2-ئوغلى) خاندانلىغى ياكى ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ 15-ئەسىرلەردە تۈركلەشكەن ۋە ئىسلاملاشقان بىر دەۋردە پەيدا بولغانلىغىدىندۇر.

«چاغاتاي تىلى» دېيىشىمىزدىكى سەۋەپ—14-، 15-ئەسىرلەردە ھـوكۈمرانلىق ئورۇنـىدا تۇرغان ئەرەپ، پارس تىللىرىنىڭ (يېزىق تىلىنىڭ) بىزنىڭ ئىستىمال ۋەئەدەبـى يېزىق تىلىمىزغا كورسەتكەن تەسىرى نەتىجىسىدە پەيدا بولغان ئارىلاشما (تۈرك تىلىنىگە ۋە قىلغان ئەرەپ، پارس ۋە باشقا تىللار سىڭىپ كىرگەن) تىل شەكلى ئىكەنلىگى ئۈچۈندۇر.

چاغاتاي تىلى ئۇيغۇر ئەدەبى تىلىنىڭ فونتىكىلىق ۋەگىرامماتىك خۇسۇسىيەتلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا شەكىللەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ يېزىقنىڭ ئىملا قائىدىلىرى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى قائىدىلىرىگە ئوخشىمىغانلىغـى ئۈچۈن، ئۇنى ئوقۇش ۋە يېزىشتا مەلۇم قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلمەي قالمايمىز. مەسىلەن: چىغتاي يېزىغىدا قىسقا سوزۇق تاۋۇشلارنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئەرەپ ئىملا قائىدىسى بويىچە فەتھى (زەبەر)، كەسرى (زىر)، زەممە (فەش) دەيدىغان بەلگىلەر قويۇلىدۇ. گەرچە بۇنداق بەلگىلەر كېيىنچە چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما، ئۇنىڭ شەكلى يەنىلا ئوز ئەينى بويىچە يېزىلىپ كەلدى....

شۇنى ئېيتىش كېرەككى، ئۇيغۇر خەلقى ئەرەپ ھەرپىنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئوز ئانا تىلىدىكى سوزلەردە ئەرەپ ئىملاسىنى قوبۇل قىلمىدى. ئۇيغۇرلاردىن باشقا ئوسمانلى تۈركلىرى قاتارلىق خېلى كوپ تۈركى مىللەتلەر؛ ئۇندىن بۆلەك پارسلار، ئافغانلار، مۇسۇلمان ھىندىلار... ئوز تىللىرى، تەلەپپۇزلىرىغا ئەرەپ ئىملاسىنى قوبۇل قىلدى...

19-ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن تارتىپ غەربىي ئاسىيا تۈركلىرى لاتىن ئىملاسىنى قوبۇل قىلىپ يېزىق ئىسلاھاتى ئېلىپ باردى. كېيىنچە بۇئۇسۇل ئـۇيغۇرلار ئارىسىغا يېتىپ كېلىپ، چىغتاي يېزىغىدىكى بەزى مۇشكۇلاتلارنى (سوزۇق تاۋۇشلارنى ئىپادىلەشتە سوزۇق تاۋۇش ھەرپلىرىنىڭ ئوز ئەينىنى ئىشلىتىش، يېزىشتا) ھەل قىلدى.

لېكىن، تارىخىمىزدا بىرقانچە قېتىم تەكرارلانغان يېزىق ئوزگەرتىش ھەركىتى— ئەجداتلار بىلەن ئەۋلاتلارنى باغلاپ تۇرۇۋاتقان مەدەنى (ئەدەبىي) مىسرالار يىپىنى ئۈزۈپ قويدى؛ ئەسلىدىلا ئاجىز بولۇپ كېلىۋاتقان كىلاسسىك تەتقىقات ھالقىسى ئۈزۈلۈپ قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى.

مىڭ يىلغا يېقىن بىر تارىخىي دەۋر ئىچىدە قوللىنىلىپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر (كونا) يېزىقى-نىڭ زەررىچىلىك نۇقسانلىرى بولغاندىمۇ ئۇتتەرەپلەرنى تەدرىجى تۈگەتكىلى، تاكامىللاشتۇرغىلى تامامەن بولاتتى، ئەلۋەتتە.

مىڭ يىللىق تارىخ— بۇقىسقا جەريان ئەمەس. جۇڭخوا مىللەتلىرىنىڭ بىرتەركىۋى قىسمى بولغان تۈركى، جۈملىدىن ئۇيغۇر مىللىتى بۇمىڭ يىللىق مەدەنىيەت تارىخىدا ئاز بولمىغان ئىجادىي، مول مېۋىلىرىنى ئەشۇ كونا دېيىلگەن يېزىق بىلەن خاتىرىلەپ قالدۇرۇپ كەتكەن. ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ يېزىقىنى بىلمىگەن ئەۋلات ئۆزىنىڭ شەجەرىسىدىن قانداقمۇ خەۋەر تاپالسۇن؟ بۇخۇددى «ئۇيغۇر تىلى-نى سۆزلىيەلمەيدىغان ئۇيغۇر، ياكى ئاتا-ئانىسىنى تونىمايدىغان پەرزەنت» دېگەندەكلا بىر ئىش ئەمەسمۇ؟ تىل-يېزىق—مىللەتنىڭ يادىتىزى. يادىتىزى يوق دەرەخنىڭ كۆكلىشىدىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن بولمىغىنىدەك، ئۆزئانا تىلىنى، ئۆز يېزىقىنى بىلمىگەن مىللەتتىن ئۈمىت يوقتۇر.

بىز پارتىيە مىللى سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا، جۇڭخوا مىللەتلىرى قاتارىداقەد كۆتىرىپ تۇرىمىز، سوتسىيالىستىك ئېلىمىزنىڭ پەن-مەدەنىيىتىنى گۈللەندۈرۈشتە ئۆزتۆھپىمىزنى قوشىمىز دەيدىكەنمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى پىششىق بىلىشىمىز، ئەجداتلىرىمىزنىڭ مىراس-لىرىدىن ئۈنۈم-لۈك پايدىلىنىپ ۋەتەنشۇدىق قىلىپ، ئۇنى بۈگۈن ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزگىلەرنىمۇ بىلىشىمىز— يەنى جۇڭخوا مىللەتلىرىنىڭ ئېسىل پەن-بىلىم بايلىقلىرى-نى ئۆرنەك قىلىپ، قېرىنداش تۈركى مىللەتلەرنىڭ مىڭ يىللاردىن بېرى ئىجات قىلغان مەدە-نىي، مەنىۋى بايلىقلىرىنى ئۆگىنىۋېلىپ، قولىمىزدا، خەلق ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان كلاسسىك ئەسەرلەردىن تەنقىدى پايدىلىنىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلالىساقلا «چەتئەللىكنى جۇڭگو ئۈچۈن، قەدىمقىنى ھازىرقى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، كونىلىرىدىن يېڭىلىرىنى يارىتىش» تەلىۋىگە يېتەلەيمىز....

پارتىيىگە قارشى «4كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلىپ، كىشىلەرنىڭ مەنىۋى، روھى دۇنياسى ئەر-كىنلىككە ئېرىشتى. ئىدىيە ئازاتلىققا چىقتى. بۈگۈنكى دەۋر ماددى ۋەمەنىۋى بايلىق يارات-قۇچىلارنىڭ ئالتۇن دەۋرى! ئىمكانىيەت ۋەشەرت-شارائىت تولۇق بىردەۋر. شۇڭا رەئىس ماۋزې-دۇڭ ئوتتۇرىغا قويغاندەك: «كۆنسېرى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، يۇقۇرى ئۆرلەيلى». لېنىن ئېيتقان: «ئۆگىنىش، ئۆگىنىش، يەنە ئۆگىنىش» بىزنىڭ شۇئارىمىز بولۇپ قالسۇن!....

تەھرىردىن:

بۇماقالا— ۋىلايەتلىك مىللى ئامبۇلاتورىيە ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ مۇدىر ۋىراچى، تىلشۇناس ۋەتارىخچى، شۇنداقلا ئەرەپ، پارىس، ئوردۇ... قاتارلىق بىرنەچچە خىل تىل-يېزىق بويىچە پىششقان تىلماچ يولداش ئابدۇلھەمىت يۈسۈفنىڭ بۇيىل ئاپرېلدا، ۋىلايەت بويىچە چا-قىرىلغان 2-قېتىملىق ئەدەبىي ئىجادىيەت سوھبەت يىغىنىدا، تەكلىپكە بىنائەن سۆزلىگەن سۆزى بولۇپ، نەشرگە تەييارلاشتا ئۆزىنىڭ رازىلىغى بىلەن قىسقارتىلدى.

www.uyghurkitap.com

ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىدىن

جاپالىق ئىزدىنىش — مول ئىجادىي مېۋە

— شائىر مامۇت زايىت توغرىسىدا —

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمىزغا ئۆزىنىڭ مول ئىجادىي ئەمگىكى بىلەن تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتقان شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى — يولداش مامۇت زايىت 1959 - يىللاردىن بۇيان مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان شېئىرى، باللادا، دىراما، ناخشا تېكىستلىرى، شېئىرىي رومان ۋە داستانلىرى بىلەن كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ تېگىشلىك ھۆرمىتىگە ئېرىشتى.

مامۇت زايىت 1942 - يىلى 8 - ئاپرېلدا ۋىلايىتىمىزنىڭ گۇما ناھىيىسىدە ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە تۇغۇلغان. 1954 -، 1957 - يىللىرىغىچە گۇما باشلانغۇچ مەكتىۋى ۋە خوتەن دارىلمۇئەللىمىندە، ئاندىن كېيىن 1960 - يىلغىچە شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكولتېتىدا ئوقۇغان.

ئوقۇش تۈگەتكەندىن كېيىن، قەشقەر ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت - مائارىپ ئىدارىسىنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش بولۇمى، قەشقەر سەنئەت ئۆمىكى، پەيزاۋات، گۇما ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بولۇملىرىدە خىزمەت قىلغان. ھازىر خوتەن ئالىي سىفەن تېخنىكومىدا ئوقۇتقۇچى.

مامۇت زايىتنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى 1959 - يىلى باشلاندى. ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان 23 يىلدەك ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ 800 پارچىغا يېقىن ھەرخىل تېمىدىكى ئەسەرلىرى مەتبۇئات ۋە رادىيولاردا ئېلان قىلىندى.

مامۇت زايىت يالغۇز شېئىر ئىجادىيىتى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى «يولدىكى يولداش» (ھېكايە)، «كورۇپ قالدى» (كومېدىيە)، «ئوبۇلھەسەن» (ئوپېرا)، «قىساس يالقۇنى» (دىراما)... قاتارلىق نەسرى ۋە سەھنە ئەسەرلىرىنى؛ «گۈل»، «سائادەت»، «مېھنەتكەش ئەۋلادى»، «خالاۋاپ ھېكايىسى»، «بۇلاق بويىدىكى مۇھەببەت»، «ئارخېلوگ ھېكايىسى» قاتارلىق داستان ۋە باللادىلارنى يازدى.

خوتەندە ئۆسكەن شائىر

ئۇنىڭ شۇ يىللاردا يازغان «زامان، بەخت بىزنىڭكى»، «مۇھەببەت ناخشىسى» قاتارلىق تېكىستلىرى

2-3-دەرىجىلىك ناخشا ئىجادىيىتى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

ئۇ، 1965-يىلى يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كاندىدات ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى.

مامۇت زايىتنىڭ ئىجادىيىتى گۈللىنىشكە قەدەم قويغان يىللار — قەبىھ «4 كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ مەدەنىيەت مۇستەبىتلىكى ئەۋجىگە چىققان ۋاقتىغا توغرا كەلدى. ئەجىر مېۋىسى بولغان 8 دەپتەردىكى شېئىر، داستان، درامما ۋە ھېكايىلىرى كۆيدۈرۈۋېتىلگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ۋەتەنگە، پارتىيىگە ۋە خەلققە بولغان سادىقلىقى، ئەدەبىي ئىجادىيەتكە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىنى يوقىتالمىدى. ئەكسىچە ئەشۇ ئاپەتلىك يىللاردىمۇ ئىجادىيىتىنى داۋام ئەتتى. 1971-يىلدىن 1976-يىللىرىغىچە «يېڭى ئەۋلات»، «چولپان قىسسىسى» قاتارلىق 6 داستان، «گۈلمېھروي» ناملىق 4 قىسىملىق شېئىرى رومانىنى يېزىپ پۈتتۈردى.

«4 كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن مامۇت زايىتنىڭ ئىجادىي ئىشلىرى قەدىر-قىممەتكە ئېرىشىپ، يېڭى گۈللىنىش دەۋرىگە قەدەم قويدى. ئۇنىڭ، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبتا يېزىلىپ، يېڭى پىكىر ۋە جۇشقۇنلۇق ھېسسىيات بىلەن سۇغۇرۇلغان شېئىرلىرى، داستانلىرى ئارقا- ئارقىدىن نەشر قىلىنىپ، كىتابخانلارنىڭ سۆيۈپ ئوقۇشىغا سازاۋەر بولدى.

1979-يىلى ئۇنىڭ «باتۇر يىللار ناخشىسى» دېگەن شېئىرى ئاپتونوم رايونى بويىچە 3-دەرىجىلىك، 1981-يىلى «سېنىڭ تۈۋرۈك مېنىڭ ياشلىقىم» دېگەن شېئىرى 30 يىللىق مىللىي ئىجادىيەتنى باھالاشتا 1-دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئىدى.

1982-يىلى يەنە ئۇنىڭ «ئۆزمە ھەققىدە مۇخەممەس» دېگەن شېئىرى ۋىلايىتىمىز بويىچە 1-دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى مامۇت زايىتنىڭ «كارۋان بويۇك نەزمىسى» دېگەن شېئىرلار توپلىمىنى، مەركىزىي مىللەتلەر نەشرىياتى «گۈلمېھروي» ناملىق شېئىرى رومانىنىڭ 1-كىتاۋىنى نەشر قىلدى. بۇ كىتابلار بولۇپمۇ «گۈلمېھروي» رومانى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى بىر يېرىك مۇۋەپپەقىيەت سۈپىتىدە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ تېگىشلىك باھاسىغا سازاۋەر بولدى.

مامۇت زايىت ئىجادىيىتىنىڭ تېماتىك دائىرىسى كەڭ، مەزمۇنى مول، شەكلى خىلمۇ-خىل بولۇپ، قايناق تۇرمۇشىمىزنىڭ جانلىق كارتىنىسى، ئىندىۋىدىئاللىققا ئىگە ئوبرازلار، خەلقىمىزنىڭ، ۋەتىنىمىزنىڭ كۆرەشچان تارىخىي، بۈگۈنى، كەلگۈسى، قىسقىسى، ھەر قايسى تەرەپلەر ئۇنىڭ قەلىمىدە ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان.

مامۇت زايىت ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە فولكلورىنىڭ جەۋھەرلىرىگە ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى ئۆز ئەسەرلىرىدە ئۈنۈملۈك جارى قىلدۇرغان. شۇڭا ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تىلى گۈزەل ۋە تەسىرچان بولۇپ، خەلق ئارىسىغا ئوڭاي تارقالغان. ئۇنىڭ قوشاق شەكلىدە يازغان بىر قىسىم ئەسەرلىرى، ناخشا تېكىستلىرى خەلقنىڭ يادىغا ئايلىنىپ، ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ ۋە

ئېيتىلىپ كەلمەكتە...

جاپالىق ئىزدىنىش-مول ئىجادىي مېۋە بەرمەي قالمىدى. پارتىيە ۋە خەلق ئۇنىڭ 20 نەچچە يىللىق ئىجادىي ئەمگىكىگە يۇقىرى باھا ھەم شان-شەرەپ بەردى، ئۇ- ئاپتونوم رايونلۇق 3-نۆۋەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر قۇرۇلتىيىنىڭ دېپۇتاتى بولدى. يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەسمى ئەزالىقىغا ئەستىقلاندى.

مامۇت زايىت ھازىر تولۇپ تاشقان غەيرەت بىلەن تۇرمۇشقا يەنىمۇ چوڭقۇرچۆكۈپ، تۆتنى زاما- نىۋىلاشتۇرۇش يېڭى ئۇزۇن سەپىرى داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلارنى، كوممۇ- نىستىك پارتىيىنى، ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىنى كۈيلەش يولىدا قەلەم تەۋرەتمەكتە؛ ئۆزىنىڭ يېڭىدىن- يېڭى ئەسەرلىرىدە سوتسىيالىستىك مىللىي مەدەنىيەت، يۈكسەك مەنىۋى بايلىق يارىتىش ئۈچۈن تىرىشماقتا...

تۆۋەندە شائىرنىڭ ھەرقايسى مەزگىللەردە ئىجات قىلغان بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى جاما- ئەتچىلىكنىڭ نەزىرىگە ھاۋالە قىلىمىز.

— تەھرىر بۆلۈم

شېئىرلار

مامۇت زايىت

ئۆمۈر غەزىلى

كۆپنى كۆردۈم ياشلىقىمدا، بولدى داستان كەچمىشىم،
گاھ ۋىسال پەيزىنى سۈردۈم، گاھىدا ھىجران ئىشىم.
يۇرت ۋە خەلقىم بەختىنى كۈيلەپ ياراتتىم نەزمىلەر،
گاھ بوران چىققىنى، بولۇپ قالدى جىنايەت يازمىشىم.
گاھ ماڭا ياماشتى جىنلار چاغلىشىپ يالغۇز تىرەك،
ئەگمىدىم بوي، ئېتىلىپ تۇردى ئاڭا لەنەت تېشىم.
گاھ ئادالەت بەزمىسىدە سۇندى مەھبۇپ مەي ماڭا،
گاھى تۆھمەت تاشلىرىدىن بولدى مەجرۇھ بۇ بېشىم.
بەك مۇرەككەپكەن جاھاننىڭ ئىشلىرى- بىلمەك قىيىن،
گاھى ئايلاندى رەقىپكە ئەسلىدە دوست-سىردىشىم.
گاھ ئەسەر قىلدى غېرىبلىق، ئانا يۇرت قالدى يىراق،
گاھى تۇغۇلغان لەيلىزاردا ئۆتتى خەندان يازقىشىم.

كالىقدادىم ئالغاندا قولغا مەن ئىدىم يۇمران گۆدەك،
ئاتا بولدۇم ياش بوغۇنغا، كىردى ئوتتۇزغا يېشىم.
گاھى شاتلىق، گاھى قايغۇ كەلدى دائىم ئالمىشىپ،
مېھرىۋان خەلقىم مېنىڭ بولدى ھېمىشە قوغدىشىم.
شۇ خەلقىمنىڭ تۇرمۇشى- ئەقلىم، ئىجادىم بولغى،
بەختىيارمەنكى، ئۇنى كۈيلەش ئۆمۈرلۈك زور ئىشىم!...

1973-يىل نويابىر، گۇما

قەلب دەرياسى

بىر دەرياكى، قىيان ياساپ قۇدرەت بىلەن،
ئاقار مەغرۇر دولقۇن ئۇرۇپ قىرغاقلارغا.
قانات ياساپ شۇ دولقۇننىڭ شاۋقۇنلىرى،
بۈركۈت كەبى پەرۋاز قىلار يىراقلارغا.

دەريا ئاقار ئۆز يولىدا باغ-چوللەرگە
ھايات بېرىپ ھېچ توختىماي كېچە-كۈندۈز.
توختىتالماس ئۇنى يولدىن ھېچبىر توغان،
ۋە كار قىلالماس ئاقا-سوغۇق ياكى تومۇز...
ئۇ دەريادۇر: پارتىيىگە قاراپ ئاققان
ئالتە يۈز مىليون جۇڭگولۇقنىڭ قەلب دەرياسى.
ئۇنىدا ئاققان سۇ ئەمەس، ئۇ، ئەلنىڭ مېھرى،
شاۋقۇنلىرى: ئالقىش، رەخمەت- كۈي-ساداسى!..

1960-يىل ئىيۇن، ئۈرۈمچى.

مۇھەببىتىڭ بىرگە قويۇلدى

بوغدا يىلىقتا ئۇما ئورا تىتىم،
چەپىلدا يىتتى ماڭلىيىمدىن تەر.
ئوتتەك يالقۇن-تومۇز تەپتىمدىن
لىۋىم قورۇپ، دىۋىدىم «سۇ بەر».
شۇچاغ تۇتتۇڭ پىيالىدا چاي،
ئىچتىم... ھەسەل بولۇپ تۇيۇلدى.
بىلسەڭ ئەي قىز، شۇ تاپ دىلىمغا،
مۇھەببىتىڭ بىرگە قويۇلدى...

1961-يىل ئىيول، قەشقەر.

مەرسىيە

(«كۆئېنلۇندىكى چاقماق» ناملىق دىرامىمدىن)

كۆئېنلۇن ئۈستىدە چاقىندى چاقماق،
ساداسى لەرزىگە سالدى جاھاننى.
گۈرۈلدەپ دەريالار، چاراقلىدى تاغ،
مەرتلىكنىڭ ناخشىسى قۇچتى ئاسماننى.

كۆئېنلۇن ئۈستىدە چاقىنغان چاقماق
ئىسمى يىل مەھەممەت-شانلىق قەھرىمان.
ۋەتەنگە جان تىكىپ، ئىسسىق قان بىلەن،
جەڭگىۋار تارىخقا يازدى بىر داستان.
مەرت، جەسۇر ئۇيغۇرنىڭ ھەققى نەسلى،
ۋەتەننىڭ پەخرىسەن سۆيۈملۈك ئوغلان.
يارالتىڭ ھاياتتا يىقىلماس ھەيكەل،
تىرىكتۇر ئوبرازىڭ، بولساڭمۇ قۇربان.
چاقىنغىن ئەي چاقماق، گۈرۈلدە بوران،
سەن بىزنىڭ تۇپراقتا ئۇسۇپ چوڭ بولغان.
جەڭگىۋار ئىشلىرىڭ ساقلىنىپ دىلدا،
ئىز باسار ئىزىڭدىن مىليون قەھرىمان...

1965-يىل ئاپرېل، قەشقەر مىللىي قىسىم.

مۇھەببەت

مۇھەببەت — ئىنسانىي پەزىلەت، خىسلەت،
مۇھەببەت — ھاياتلىق قۇببىسىدە تاج.
كۈيلىدى بىھېساپ شائىرلار ئۇنى،
مۇكەممەل تەرىپكە تاپمىدى ئىلاج.
توپىغا ئايلاندى يۇرتلار، قەسىرلەر،
ئۆلمىدى مۇھەببەت، ۋەتاپتى راۋاج.

مۇھەببەت — ئىنساننىڭ نازۇك تۇيغۇسى،
تەئەللۇق ۋەتەن، خەلق، دەۋران، يارىغا.
تەئەللۇق قەلبىدىن سۆيگەن كەسپىگە،
چىن ئىخلاس باغلىغان پارلاق غايىگە.
قەلبىدە بولسا ئۇ قايسى كىشىنىڭ
يەتكۈزەر ئىشىدا كامال- ۋايىغا.

مۇھەببەت — سەنئەتنىڭ ئۇلۇغ ئانىسى،
مۇھەببەت — بوۋىسى بىلىم-ھېكمەتنىڭ.
مۇھەببەت — مەنبەسى يۇرتنى گۈللەتكەن،
مېھنەتنىڭ، ھۈنەرنىڭ، تەڭسىز قۇدرەتنىڭ.
مۇھەببەت — قامچىسى ئۇزۇن سەپەردە
توختىماس كارۋاننىڭ، يۈكسەك سۈرئەتنىڭ.

مۇھەببەت بولغاچقا ئەجدات كوكسىدە،
ياشنىدى، قوغدالدى بۇ ئانا دىيار.
مۇھەببەت بولغاچقا ئىجات-ئىرپاندىن
چولپانلار پارلىدى، تىكلەندى مۇنار.
مۇھەببەت يالقۇنى ئۆرتەپ زۇلمەتنى،
ياراldi بۈگۈنكى قۇياشلىق باھار.

خوغۇرسۇ ئالتۇننىڭ مۇھەببىتىدىن
سۇنۇلدى خەلقىگە «تۇرا قوشىقى»
«دىۋان»نى ياراتتى بۈيۈك مۇھەببەت،
ۋەخەلق ياشىغان ۋەتەن قۇچىقى.
مۇھەببەت — گويا كى ئۆچمەيدىغان چوغ،
خەلقىنىڭ قۇچىقى — ئۇنىڭ ئوچىقى.

مۇھەببەت — پەرھاتقا بەردۇردى ھېكمەت،
يارىلىپ موجىزە، بىستۇن قېزىلدى.
مۇھەببەت — راسىمغا تۇتقازدى قەلەم،
«مىڭ ئۆي»لەر تېمىغا رەسىم سىزىلدى.
مۇھەببەت — نازىمغا بەخش ئەتتى ئىلھام،
ساناقسىز غەزەل ھەم «خەمسە» يېزىلدى.

مۇھەببەت — يەتكۈزدى يۈكسەك چوققىغا،
فارابى، لىسىگۇاڭ، كېۋۇرىلارنى.
مۇھەببەت — تۇغدۇرۇپ پەنگە ئىنتىلىش،
كۆرسەتتى ئىنسانغا پەم-چارىلارنى.
مۇھەببەت — زېمىنغا قىلماقتا يېقىن،
بىھېساپ يۇلتۇزنى، سەييارىلارنى.

مۇھەببەت — ياشلىقنىڭ تاجىدا گوھەر،
ئۇ غايە، ئۇ بەخت، ئۇ بۈيۈك قۇدرەت.
ئۇ جەسۇر، ئىجاتكار ئىنسانغا تالىق،
«ئەشقى يوق كىسەكتۇر» ياتىرىك جەسەت.
مۇھەببەت — توختىماس بىر ئەزىم دەريا،
خەلق ياشار، ئەبەدىي ياشار مۇھەببەت!...
1978-يىل ئاپرېل گۇما

ساقىنامىلار

(«گۈلەبروي» ناملىق شېئىرى روماندىن پارچە)

— بىرىنچى قىسىم بەشىنچى باپتىن

بىر قەدەھ تۇت ماڭا ساقى، بۇ ھاياجاننى باساي،
دەرت-پىغانلىق كونا تارىخنىڭ داۋانىدىن ئاشاي.

چىقتى ئىزدەپ ئەرك-نىجاتلىق ئانا يۇرت ئوغلانلىرى،
ئاقتى قان، تولدى شېھىتلەر تېنىگە قاپتال ۋەساي.

باستۇرۇپ مەرتلەرنى قۇززات-ئۇ زامانىنىڭ جالمتى،
ئەل كۆچىدىن باغ ياساپ، ئەل مۆلكىدە سالغان سارايى.

ئۇنتۇما ئۆمرۈڭدە ماھۇت، ئۇ قارا تارىخنى سەن:
نىمە كۈننى كۆرمىگەن سالىخ بىلەن پەررۇخ بوۋاي!...

ـئىككىنچى قىسىم يەتتىنچى باپتىن

يەنە قۇي تولدۇرۇپ جامنى، بۈگۈن ماھۇت خوشال، ئى دوست،
رەقىپ تارمار بولۇپ، كۆلمەكتە مەرتلەرگە ۋىسال، ئى دوست.

جاھاننىڭ ئىشىنى ئويلاپ خىيالىم چارچىماس دۇلدۇل،
كى تارىخ—سودىيە، سوتچى—خەلق ئادىل ۋەقا تىتىق قول،

خەلققە ئىشقىمنى بەرگەن ئالارئەلدىن مۆكاپاتنى،
خەلقنى «دات!» دىگۈزگەنلەر ئۈزى دەر ئاخىرى «دات!»نى.

كىشىگە گور قېزىپ ئۆتسەڭ، ئالارسەن سەن ئۆزۈڭ گوردىن جايى،
زىمىنغا تېرىساڭ ئارپا، ئېلىشنى ئويلىما بۇغداي!

ـ ئۈچىنچى قىسىم ئۈچىنچى باپتىن

ساقىيا، جام كەلتۈرۈپ ماھۇتقا بول ھەمدەم-قاياش،
توختىماس ۋاڭ-چۇڭ، جىمدەلدىن مەن تاپاي بىردەم خالاس.

«بىز»ۋە «مەن»نىڭ كۈيىدىن خالى ئەمەستۇر ھېچكىمشى،
بۇ جاھان غەۋغاسىدا يوقكەن ئارام، تېچلىق، ئاياش.

تالجىمپتۇ قەلبىمسوز بەيگىسىدە ئات چېپىپ،
پىرسوناژلار مۇ ئېلىشۇن دەم، قىلمىشماي دەتالاش.

بەزمەۋاقتى كەلدى، قايتتى ئۇۋۇسىغا بارچە جان،
سەزدى ھارغىنلىق ممسالىكائىنات، تۇپراغۇ-تاش.

بايىلا لالەچىراي تاغ كىردى كاپۇر رەڭگىگە،
نۇر دۇكانىنى تاقاپ كۈن ياستۇغىغا قويدى باش.

مەي ئىچە يلى ئولتۇرۇپ تاغ مەشرىپىدە شاتلىنىپ،
چۈشتى شادىيانە ئۇسۇلغا قىز، يىگىت-ئاي ۋە قۇياش.

بىز بۇگۈننىڭ پەيزىنى سۈرگەندە ئويلاپ ئەتىنى،
كالتە پەملەر ئېيتىشار: بۇچۇچۇرىنى خام ساناش.

يانا نى ئىش كەچكۈسىدۇر ۋەھرىمانلار بېشىدىن،
ئۆمرىمىز دەرياكەبى ئاقاي تىنىمسىز، ئالدىراش.

بارھا ياتتا باشلىنىش، ئۆرلەش، پەسەيمەك، خاتىمە،
بار ھەقىقەت، ساختىلىق، كۆلكە-يىغا ھەم كوز بۇياش!...

—تۆتىنچى قىسىم سەككىزىنچى باپتىن

رەپىق ساقى قەدەھسۇنغىن، كوڭۇل شات، لەۋلىرىم خەندان،
رىيازەتلىك مۇھەببەتتىن پۈتتۈپتۇ بۇ يېڭى رومان.

يارا تتى بۇنى تاغ خەلقى، ئاڭا مامۇت ھالال كاتىپ،
ئىجاتكار خۇددى بىر يۇلتۇز، خەلق-يۇلتۇزغا لىق ئاسمان.

باھاردا سۇ لىمىغاي مايسا، دېڭىزدا قۇرىماس قەترە،
بۇ رومان خۇددى بىر تامچە، ھايات جەڭنامىسى ئوكيان.

قەدىم كوھى دارا باشتىن كەچۈردى بىھېساپ كەچمىش،
يېتىلدى گۈلچېھرىي، سالىخ، پولات، سادىق... كەبى پالۋان.

ياشاپ تاجىك ۋە ئۇيغۇرلار بۇ تاغلىق يۇرتنى گۈللەتتى،
يۈرۈپ ئىقبال تېڭى ئەلگە قۇچاق ئاچماقتا ھوردەۋران.

كېلىڭلار دوستلار كۆيلەيلى رىيال تۇرمۇشنى، مەرتلەرنى،
شېئىر-رومان بېغى بولسۇن ۋەتەندەك لالىزار بوستان!...

1975-يىل گوما

تېمىسىز دىئالوگلار

دەرەخ:— بۇرادەر، مەن چۆلنى بوستانلىققا ئايلاندۇرۇپ، جاھانغا گۈزەللىك، كىشىلەرگە ھۇزۇر بېغىشلاپ تۇرىدىغان نەرسە تۇرسام، نېمە ئۈچۈن جېنىمغا زامىن بولىسەن؟

پالدۇ:— مېنىڭ سېپىم ئۆزەڭدىن تۇرسا، نېمە ئىلاجىم بار؟

x x x

سۇپۇرگە:— ھەي كاساپەت! سەن دايىم پاكىز يەرلەردە لاغايلاپ يۈرۈپ، ماڭا زادىلا ئارام بەرمەيسەنغۇ؟

ئەخلەت:— نېمىشقا ماڭا ھاقارەت قىلىسەن، مېنى قالايمىقان تاشلىغۇچىلارنىڭ ئۆزى كاساپەت ئەمەسمۇ؟

تۈزگۈچى: ئابدۇللا جامال

(بېشى 25-بەتتە)

ئەپسىزلىكىنى بىلىپ كېتىپ قالدى.

ئەتىسى ئىدارىدا مۇنداق بىر خەۋەر تارقالدى:

ئۈچ كۈندىن بىرى ئىشچىلارنىڭ مۇئاش تەڭشەش مەسىلىسىدە كېلىشەلمەي قالغان بىر سان ھاشىماخۇنغا بىزدىلىپتۇ!

—ئۇنىڭ جاپاسى كۆپ-تە! دېدى بۇنى ئاڭلىغان ئاخشامقى ئىشچى،—ئۇ مۇشۇنداق بىر سانىنى دەپ، ئۆينىڭ مۇھىم بىر بىساتىدىن ئايرىلدى.

—مەن ئۇنىڭغا يەنە بىر لەقەم قويۇپ قوياي،— دېدى ئىككىنچى ئىشچى،— «جان بېقىش مۇتەخەسسىسى!»

— ھا، ھا، ھا...

ئىشچىلارنىڭ مەسخىرە كۈلكىسى مەيدانچاقنى چىپ ئالدى...

ئۆتمۈشتە ئۆتكەن كىشىلەر

شائىر دىلبەر دورغا

ۋە ئۇنىڭ «مەزلۇملار ئاھى» مۇخەممىسى

قارىغاش ناھىيىسىدە ياشاپ ئۆتكەن ئۇيغۇر
شائىرى دىلبەر دورغانىڭ تارىخى ھۆججەت ۋە
ئەدەبىي مىراس سۈپىتىدە قانچە قەدىرلىسە
ئەرزىيدىغان بۇ ئەسىرى، يۈز يىلدىن ئوشۇق
ۋاقىتتىن بېرى خەلق ئىچىدە ئېغىزدىن-ئې-
غىزغا كۆچۈپ، دەپتەردىن-دەپتەرگە كۆچۈرۈ-
لۈپ ئوقۇلۇپ كەلمەكتە.

مۇبالىغىدىن خالىي بولۇشى، تىل ۋە ئۇسلۇب
جەھەتتىكى پاك-ساددىلىقى بىلەن ئالاھىدە
كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان بۇ مۇخەممەسنىڭ
نەشرىيات ياكى مەتبۇئات بولمىغان ئەشۇ زا-
ماندا يېزىلىپ، تا بۈگۈنگىچە ساقلىنىپ كې-
لىشى تەسادىپىي ئەمەس. بۇ ئەسەر ئۆتمۈش-
تىكى ئېغىر كۈنلىرىمىزنىڭ جانلىق گۇۋاچى-
سى بولۇشى بىلەن تارىخى قىممەتكە ئىگە بو-
لۇپلا قالماستىن، بەلكى، ئۇنىڭ كىشىنى
يىغلاتقۇدەك تەسىر كۈچىگە ئىگە بولغانلىقى
تۈپەيلىدىنمۇ قەدىرلىك ئەدەبىي مىراستۇر.

شائىر دىلبەر دورغانىڭ بۇ ئەسەرنى مەي-
دانغا چىقارغان ۋاقتى — جۇڭگو ئىمپىراتورى
شەن تۇڭنىڭ دەۋرىگە توغرا كېلىدۇ.

تارىخى خاتىرىلەرگە قارىغاندا، شەن تۇڭ-
خانىنىڭ دەۋرىدە (ھىجرىيە 1260-مىلادى
1844-يىللار) ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتىكى
بەزى سەۋەپلەر بىلەن مەركەزشىنجاڭغا مالى-
يە جەھەتتىن ياردەم بېرەلمەيدىغانلىقىنى، شىن-
جاڭدىكى ھەربىي ۋە مەمۇرى ئەمەلدارلارغا ئۇق-
تۇرىدۇ. بۇ ئەمەلدارلار يەرلىك ۋاڭ، بەگلەر
بىلەن كېڭىشىپ ئىمپىراتورغا: «مەركەز ئىقتى-
سادىي خىراجەت بېرەلمىسە شىنجاڭنى، شىنجاڭ-
نىڭ مالىيەسى بىلەن تەمىن ئەتسەك؟...» دەپ
ئىلتىماس سۇنۇپ، ئىمپىراتورنىڭ ماقۇللىقى-
نى ئالىدۇ. مانا شۇندىن ئېتىبارەن زۇلۇمنىڭ
يېڭى دەۋرى باشلىنىدۇ.

شەھەر كوچىلىرىغا: «مۇنچە يامبۇ بەرگەن
كىشىنى بەگ قىلىمىز»، «مۇنچە پۇل بەرگەن
ئادەمگە پالانى ئەمەلنى بېرىمىز...» ۋاھاكازا،
دىگەن ئېلانلار چاپلىنىدۇ. پۇلى بار يامان ئا-
دەملەر ئەمەلنى بەس-بەس بىلەن سېتىۋېلىپ ئىش
بېشىغا مىنىدۇ. ئۇلار ئەمەل سېتىۋېلىشقا سەرپ
ئەتكەن پۇللىرىنى بىرنى ئون، بەلكى يۈز قىلىپ
خەلق ئۈستىگە چاچىدۇ. بۇمەزگىلدە ئالۋان-
ياساق، ھاشار-چوقا پۇللىرى ۋە ئاجايىپ-غا-
رايىپ ئىسىملار قويۇلغان باج-خىراجلار خەلق
ئۈستىگە چېچىلىدۇ، خەلقنىڭ دەرمانى قۇرۇيدۇ.
ئادەملەر سىياسى، ئىقتىسادىي زۇلۇمغا چىدىيال-
ماي ئۆزماكانىنى، ئۆي-جايىنى تاشلاپ ياقا يۇرت-
لارغا قېچىپ بېرىپ تىلەمچىلەرگە ئايلىنى-
دۇ...

يەر-زېمىن ئىگىلىرى ئالۋانىڭ كۆپلىكىدىن
تويىدۇ. يەر-سۇلىرىنى باشقىلارغا ئىجارىگە
بەرسە ئالمايدىغان ئەھۋاللار تۇغۇلىدۇ. بۇ
زۇلۇملار — راشىدىنخان خوجا باشچىلىقىدا
قوزغالغان كۈچار ئىنقىلابى (ھىجرىيە 1280-
مىلادى 1864-يىللىرى) ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن

كېلەر سانىمىزدا داۋامى بار

خوتەن، قەشقەر لەردە كوتۇرۇلگەن خەلق ئىنقىلاۋى كۈنلىرىدىكىچە داۋام قىلىندۇ. قارىقاشلىق شائىر دىلبەردورغانىڭ «مەزلۇملار ئاھى» دىگەن مىز-خەممەسى ما نا شۇ تارىخىي كۈنلەرنىڭ سادا-سىدۇر.

مەن جاماھەتچىلىككە بۇ مۇخەممەسنى ئەسلىگە سادىق بولۇش پوزىتسىيەسى بىلەن ئەينەن تەقدىم قىلدىم. شائىرنىڭ ھاياتى ۋە ئۇنىڭ باشقا ئەدەبىي ئىجادىيىتى- يادىكارلىقلىرى ئۈستىدە باشقىلارنىڭمۇ ئىزدىنىپ كورۇشىنى تەۋسىيە قىلىمەن.

— سۈزۈك

مەزلۇملار ئاھى

(خوتەن ھاكىم بەگلىكىگە سۇنۇلغان ئەرز)

دات ئېتىپ كەلدى بۇ دىلبەر ئۇشبۇ سائەتتە بېگىم،
سور بۇقولنىڭ ئەرزىنى سەن شۇ بۇ ھالەتتە بېگىم،
يېڭرا ئەردى ئولتۇراقىم كوھنا ھالەتتە بېگىم،
كەلدى ئىشىگىڭگە بۇقۇلىڭ خىجالەتتە بېگىم،
كىرگەن ئالۋاڭغا ئۆزۈم بۇر ناقى سائەتىدە بېگىم.

بەگلىرىڭ كەلسە تۇرارمەن ئالدىدا مەن قول باغلاپ،
ئېتسەمەن ياخشى پولوقوي يېغىنى كوپ داغلاپ،
ھەم تاماكۇ سالىمەن بەككە مۇزاجىن (1) چاغلاپ،
سىخ كاۋابى قىلىمەن بەگنىڭ كېلىشىن ئاڭلاپ،
بەللىرىم دالدەك (2) ئىگىلدى بۇ خوشامەتتە بېگىم.

ياشلىغىمدا تولا قابىل بىر يىگىت ئەردىم زىبا،
قۇۋۋەتىم بارچاغدا مەن تاپىپ ئەردىم مال-دۇنيا،
پۇل تۇگەپ ئەردى كىشىلەر كوزىگە ئىلماس ھالا، (3)
دەۋلىتىم بارىدە مەن ياخشى ئاتالغان دانا،
ئولزامانىدا يۇرەر ئەردىمكى پاراغەتتە بېگىم.

خوش ئۇلۇغ دولەت ئىكەن ئادەمگە بۇ ياشلىق،
ياشلىغىمدا ئالۇر ئەردىم دۇۋە-دۇۋە دىلەپ ئاشلىق،
ھەممە يەرنى قىلۇر ئەردىم كوزگە ھەم زىغىر، ماشلىق،
بەزى يەر ئارپا، قوناق، بەزىسى بىنام-تاشلىق،
مەن يىغار ئەردىم يىمەلىك ئۇشبۇ سورەتتە بېگىم.

(1) مۇزاجىن — مىجەزى، تاۋى. (2) دالدەك — «د» ھەرپىدەك. (3) ھالا — ھالا بۇ گۈنكى كۈندە.

ئۇل مەھەلدە يوق ئىدى ماڭا ئەلنىڭ تاۋانى،
ئۇقاتىم ئىلگىرى كەلگەچ ياخشى قىلغان قاۋانى،(1)
ئىشىك ئالدىدا كۆرەردىم نەچچە قوي ۋەكالانى،
ئىچەشىم چاي بىلە قايماق بەرئىدىم قاتلىمانى،
ئەمدى يوق زاغراماڭا، ئۇشبۇ ھالەتتە بېگىم.

كەلسە مېھمان ئۆيىمىزگە ئولتۇرەر ئىدىم پاقلان،
قىلغان ئۈچۈن خىزمەتىنى قانچە دۇئاسىن ئالغان،
قىرىدىم نەچچە مەھەل بولدى كۆچۈمدىن قالغان،
تانىمىز يوق يىگىملى يالىدۇق بۇدەم تالقان،
بولدى قاتتىق كۈنىمىز ئۇشبۇ سۈرەتتە بېگىم.

بەللىرىم بولدى دۇتار يول ماڭۇرمەن ئىگىشىپ،
ئۈرەتۇرماقنى خىيال قىلسامۇ دىلدە كېچىشىپ،
ناگىھان تۇرسام ئۈرە سايەگە ئوخشاش لىغىشىپ،
پۈتلىشىپ بەرگە يىقىلسام ياتۇرمەن غىڭشىپ ،
تېخى ئالۋان بېرىمەن مۇشۇ ھالەتتە بېگىم.

ئۆي-سەرەمجانىم ئىرۇر ئىككى سىۋەت، بىرخاپان،
ھېيتتا كەيمەگىلىك ئۈچۈن بار كوھنا(2) ياماغلىق چاپان،
تەگمىدى نەچچە مەھەل بولدى ئوتۇك،كەشكە تاپان،
ئانچە يىرىلدى ئاياغ دائىم يالاڭياغ يۈرۈبان،
ئۆمرۈمىز پۈتتى شۇ بەگلىغ دەرت-پالاكەتتە بېگىم.

ئون بېشى، يۈزباشىمىز ئالۋان ئېلىپ تىنمايدۇ،
پۇل بىرىڭ دەيدۇ،ئۇرۇپ، ئالمىغۇنچە قويمايدۇ،
دورغالەر بەزى كېلىپ قامچى بىلەن قوغلايدۇ،
يالۋۇرىپ «ئەپۇ...؟»دىسەم قوللىرىمنى باغلايدۇ،
مەن توغۇلغانغا پۇشايمان ھەم نادامەتتە بېگىم.

ئالتە پارچە يېرىمىز بار، ئۇ، تېرىيالماي بىنام،
بەش ئېتىزچە ئۆيىمىز بار، ئولتۇرغىلى ئۆيكام،
ئەتىگەن ناشتىمدا نان يوق، بەيدىگەندە سۇيىخام،
لاجەرەم بولسا ئەگەر نان يۈزى كۆيۈك ئۇلىخام،
قاتتىق تەگلىكتە بېشىم ئۇشبۇ پالاكەتتە بېگىم.

---

(1) قاۋا — تام. (2) كوھنا — كونا، يىرتىلغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

قالمىدى مەندە ئىشەك، ئات، قوي، كالا، ئەچكۈ، ئۇلاغ،
تۆگمە، مونچاق كۆچمىز (1) دە تۆگىدى ھەم ساچ باغ، (2)
مېۋىسىز قالدى دەرەخلەر قۇرىدى ھەم باغ-ئاراغ،
كەتتى ئالۋانغا تامامى قالمىدى بىزدە پىراغ، (3)
ياخشى ۋە سېمىزنى قىلالمايمەن ئىمبادەتتە بېگىم.

ئۆيىمىزدە كۆچمىزنىڭ خوش چىرايلىق ئېپى بار،
توشىدە كۆڭلەكى يوق ئەككى قومۇشچە يەپى بار،
مەن ئۆنى نۆرۆز (4) غىنچە يۇمغاق (5) ئېتەي دەپ گېپى بار،
ھېچنىمەك قالمىدى دەپ كۆندەماگا مىلىنەتى بار،
ئەمدى سەندىن چىقىمەن (6) دەپ بوسىياسەتتە بېگىم.

ئەل بۇھالىمنى كوروپ ئىشقىمۇ ھەم ئالمىغۇدەك،
كۆندە بىرزاغرا بېرىپ كارىغىمۇ (7) سالمىغۇدەك،
پۇلى يوقنىڭ بۇ زاماندە رونالقى ھەم بولمىغۇدەك،
قاچىسا دولەت كىشىدىن ئابرويىمۇ قالمىغۇدەك،
تەلەپ ئەتتىم كېچىلەرى كوپ مۇزارەتدە (8) بېگىم.

كەيگىلى يازنىڭ كۆنى يوقتۇر ياردىشا بىر كوڭلەك،
كەلسە ئالۋان خەۋىرى بەكمۇ پۆلاڭلايدۇ يۈرەك،
بالا-بارقام تولادۇر باقمىدى بىزگە پەلەك،
رەھىم-شەپقەت ئېتمىشىڭدۇر ساڭا بۇ بىزدىن تىلەك،
كەتكۈدەكمىز بۇجاھاندىن شۇپالاكەتتە بېگىم.

بىر قىزىم بار، ئۇ قىزىمنىڭ ئالدىدا بەش بالىسى،
بالىلەر بولدى يېتىم، ئولدى ئۇلارنىڭ ئاتىسى،
بالىلار ھوددەسىدىن چىقمىدى ئۇنىڭ ئانىسى،
كېچىگى نانىنى يېيەلمەس، كار قىلالماس ئاكىسى،
نەۋرىلەر بولدى پارامۇش بۇھالاكەتتە بېگىم.

---

(1) كۆچمىز — ئايالىمىز (خوتۇنۇم) (2) ساچ باغ — خوتۇن - قىزلارنىڭ زىننەت بويۇمى
(3) پىراغ — پاراغەت (4) نورۇز — بورۇندا ئوتكۈزۈلىدىغان باھار بايرىمى (5) يۇمغاق — خام
توقۇشقا تەييارلانغان يىپ (6) سەندىن چىقىمەن — ئاجرىشىپ كېتىمەن (7) كارى — ئىش،
(8) مۇزارەت: — ؟

كوهنا تاملىق ئويىمىز يوق سالغىلى بىزگە پالاس،
ھەممەئالۋانغا كېتىپ زىلچى ـ گىلەم پۈتتىخالاس،
نازەنىن قىزۇ ـ ئوغوللار بولدىقاشاق ھەمئىپلاس، (2)
گۈلە، قاقنى تالىشۇر، قەنكەبى ئۆقلەگىلاس،
تەڭرىگە شۈكرى قىلۇرمىز بۇ ھالاۋەتتە بېگىم.

بورا يوقسالاي دىسەكشال پالانىنىسالدۇق،
زىلچى ئورنىغا چاپانىڭ كوهنامازنى سالدۇق،
تۆگەنىڭ جەزلىگىدىن ئويگەرىجەسكەر (3) سالدۇق،
ياپقىلى يوتقانىمۇ يوق بەزى يالىڭاچقالدۇق،
بۇنىڭ ئەجرىنى كورەرمىز تاڭلا ـ قيامەتتە بېگىم.

خاتۇنۇم دەيدۇ: گاداي، پۇل تۆگىدى ئەڭلىككە،
بۇمالامەتكە تۇرالماي قاچمەن ساي ـ كەڭلىككە،
قىلاي ئەرزىمنى بايانشۇ قارىقاش بەگلىككە،
داد ـ ھالىمنى توكەي ملك بېشى ھەم بەگلىككە،
رەھىم قىلغايمۇ بۇقولغاكوپ ئادالەتتە بېگىم!.

بۇدۇۋان بەگلەرقويار پاشىغا پىلىنىڭ يۈكىنى،
كوتىرەلەمدۇ بېگىم پاشا ئۇ پىلىنىڭ تۆكىنى؟،
ھەم تېپىلغايمۇ ئولۇم ئاھ، ئاھ! خۇدا يىم ئۆكۈنى،
ھېچ ئىلاج تاپمىدى دىلبەر ئەرزقىلماي بۆكۈنى،
بۇسەبەپ يىغلىماقىمغا شۇبۇ پۇرسەتتە بېگىم.

ئىككى يۈزباش، ئالتە ئونباش، يىنە ھەم مىڭباشىمىز،
بەرمىدى ماڭا ئامانقاتتى بۇدەمدە باشىمىز،
كەتتى دولەت باشىمىزدىن كويدى ئىچۋە تاشىمىز،
تۈنۈ ـ كۈن ئاقتى بولۇپ قانكوزىمىزدىن ياشىمىز،
ھېچۋاقىت ئوتمىدى ئومرۇم بىرھالاۋەت ـ تە بېگىم،

ئوي ـ سەرەمجان ھەممىسى ئىككى كەتمەن، بىرپالتى،
ئۇنى ھەم يۈزباشىلەرپۇلغا ھىساپلاپ ئالدى،
ئونباشى ئېلىپ كەتكەچ نەداڭقان، قازانقالدى؟،
قېرىندۇق، پۇل تۆگىدى، بىزنى بۇئالۋان چالدى (4)،
سەندىن ئۈمىد: باقماڭا بىر رەھمە ـ شەپقەتتە بېگىم!

(1) پارامۇش ـ ئىچى پۇشۇق (2) ئىپلاس: ـ پاسكىنا (3) رىجەسكەر: ـ؟ (4) چالدى ـ ھالدىن كەتكۈزدى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

شائىر موللا نىيازنىڭ

«ئەرزنامە» ماۋزۇلۇق شېئىرى توغرىسىدا

خوتەن — تارىختىن بۇيان ئىسمى-جىسمىغا لايىق يىپەك يۇرتى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ يەنە شائىرلار ماكانىدۇر.

خوتەن يىپىكى مىڭ يىللاردىن بېرى جاھان بازىرىدا شوھرەت قازىنىپ كەلگىنىگە ئوخشاش، خوتەن شائىرلىرىمۇ ئۆزىنىڭ نادىر ئەسەرلىرى ۋە سانىنىڭ كۆپلىكى بىلەن دىققەتكە سازاۋەردۇر. مانا شۇ مول ھوسۇللۇق شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى خوتەننىڭ چىرىيە ناھىيىسىگە قاراشلىق چاقار يېزىدا تۇغۇلغان ئىلغار پىكىرلىك شائىر موللا نىيازدۇر. ئۇنىڭ تۆۋەندىكى مىسرالىرى بىزگە ئاپتورنىڭ تۇغۇلغان ئانا يۇرتى ۋە كىمنىڭ پەرزەندىسى ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئېنىق مەلۇمات بېرەلەيدۇ:

...ئانا مۈلكىم خوتەن چاقار يېزى،
تۆت ئىماملار مۇھىببى مەن داغى.

قارى سابىر كىچىك ئوغلىمىشمەن،
زەئىپ ۋە ناتاۋان تۇغۇلمىشمەن.

يېشىم ئالتە-يەتتىگە يەتمىش،
بىۋاپا دۇنيادىن ئاتام كەتمىش....

شائىرنىڭ تۇغۇلغان، ۋاپات ئەتكەن ۋاقتى ئېنىق ئەمەس، لېكىن سەئىدىيە دۆلىتى دەۋرىدە يەنى 16-ئەسىردە خوتەندە ياشىغان ۋە ئىجات قىلغان دەپ پەرەز قىلالايمىز.

«ئەرزنامە» ئېرىدىنىڭ ۋاپاسىزلىق قىلمىشى بىلەن ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىلغان بىر مەزلۇمەنىڭ تىلىدىن يېزىلغان بولۇپ، شېئىرنىڭ تىلى ئىنتايىن چۈچۈك، ئىخچام، ئۆتكۈر ھەمدە ئاممىباپ، ئوخشىتىشلىرى ئىنتايىن گۈزەل، ئوبرازلىق ھەمدە توغرا، بۇلار شائىرنىڭ شېئىرىيەتتە كامالەتكە يەتكەنلىكىنى ئىسپات ئەتسە، شېئىرنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى شائىرنىڭ ئىلغار پىكىرلىك تەرەققىيپەرۋەر زات ئىكەنلىكىنى، فېئوداللىق زۇلۇمغا نەقەدەر ئۆچ ئىكەنلىكىنى، خەلقنى گۈزەل ئەخلاق-پەزىلەت، ۋاپا-ساداقەت، ۋىجدان-ئىنساپقا چىللاشتا رىياسىز پىكىر قىلغۇچى ئىكەنلىكىنى ئىسپات ئېتىدۇ. بولۇپمۇ شېئىرنىڭ ئەڭ قىممەتلىك يېرى شۇكى، شائىر موللا نىياز بۇ شېئىرى ئارقىلىق ئاياللارنى قۇل، مال ئورنىدا كۆرىدىغان، ئاياللارغا ھېچقانداق ئىجتىمائىي ئورۇن بەرمەيدىغان فېئوداللىق ئەرلىك ھوقۇقى تۈزۈمىگە قارشى ئىسيان كۆتىرىپ، ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكىنى تەشەببۇس قىلىدۇ. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا ئىلغار پىكىرلىك شائىر موللا نىيازنى ئوتتۇرا ئەسىر دېموكراتىزىمچىسى دېيىشكە ھەقلىقمىز.

ئابلەت ئابباس قۇربانى

ئەرزنامە

(بىر خاتۇننىڭ خوتەن ھاكىمىغا تۇتقان ئەرزى)

موللا نىياز

ئىشىككە كېلىپتۇ بىر قېرى پېرىزەن (1)
بۇدادىمغا يەتكىل ئەمرزادە(2) سەن.

ئۇزەم بەۋە (3)، ئاجىز ھەم ئەر يوق ماڭا،
كېلىپ، دادخالىق قىلىپمەن ساڭا.

ئەي، ئىي پاتىشايىم بۇدادىمغا يەت،
ئەجەپ دەرتتە دىزرەن بۇھالىمغا يەت.

خۇداھورمىتى سەن بۇئەرزىمنى سور،
پالاكەتكە چۈشكەن بۇ ھالىمنى كور!

ھەممە ئەرش كۈرسى، بىھەققى پەلەك،
يەتىم، بەۋە ھالىمنى سورماق كېرەك.

قېرىدەپ مېنى قويدى(4)، ئالدى جۇۋان،
گادايلىق قىلۇرمەن تىلەپ ئاشۇ-نان.

دادام يوق، ئانام يوق يەتىممەن-خوتۇن،
يەمەككە ئېشىم يوق، قالۇرغە ئوتۇن.

بارۇرغە يېرىم يوق، قېتىپتۇر بېشىم،
كى دەريا سۈيىدەك ئېقىپتۇر يېشىم.

ئېغىر بوي ئىدىممەن قوساقتا بالام،
سۈتۈم يوق يەنەھەم ساغارغا كالام.

بۇئادەمگە تەككەندەمەن ياش ئىدىم،
ئاجايىپ چىرايلىق قەلەمقاش ئىدىم.

ئىدى ئەمچىگىم توم، قىزىل ئالمىدەك،
ئىزىپ تاشلىدى ھەم قىلىپ خالتىدەك.

لەۋىم لەئلى يەڭلىغ قەلەمقاش ئىدىم،
جۇۋان-جۇرلەرگە پەقىر باش ئىدىم.

كى بىلمەي بۇ ئەسكى گادايغا تىگىپ،
خوتۇن قىلدى، تۇردۇم بويۇننى ئىگىپ.

يىگىرمە ئىككى يىل بولۇپ بىر ئۆيدە بىز،
تېپىپ بەش بالا- ئۈچ ئوغۇل، ئىككى قىز.

زاماندىن يەتىپتۇر قېرىلىق ماڭا،
بۇھالەتتە مەن ئەرزىمەپمەن ئاڭا.

دىدى: ھەي قېرى! بۇ ساقالىمغا باق،
ساقالىم قارادۇر، باشىڭ بولدى ئاق.

چىشىڭ ھەم چۈشۈپتۇر بولۇپسەن قېرى،
خوشۇم يوق چىقىپ كەت كوزۇمدىن نېرى

قىلىپ كوپ زۇلۇم ماڭا، چىقاردى ئۇرۇپ،
ئېلىپ بىر ئوچۇمنى دىخلاپ سۇرۇپ.

سېلىپ ئىشقا قىلغان مېنى مازكەبى،
چىقاردى سويۇپ يەنە پىيازكەبى.

ئەقىدە قىلىپ ئىشلەدىم رۇزى-شەب، (5)
كېچە يىغلادىم، رىزقى ھەققىن تىلەپ.

كى قىش-يازۇ ئىشلەپ قاپاردى قولۇم،
بىكارغا كېتەرمۇ بۇ تاپقان پۇلۇم؟

ئۇلۇغ ھاكىم ۋە پاتشايىمغا (6) دات،
ئادالەت قىلىپ ئەيلە كوڭلۇمنى شات

ئېتىپ ئەدلە (7) بۇئەرزۇ ھالىمنى سور،
قىلىپ كەتمىسۇن زۇلۇم ئاجىزغا زور.

كىچىك لۇغەت

(1) پېرىزەن—قېرى ئايال (2) ئەمرزادە— ئەمىر قىلغۇچى، ئەمىر، (3) بەۋە—تۇل (4) قويدى— قويۇۋەتتى، (نىكادىن ئاجرىشىپ كەتتى)

(5) روزى شەب- كېچە-كۈندۈز.
(6) پاتشىم— پادىشاھىم (گۇناكارنى سوراق- لىغۇچى). (7) ئەدلە— ئادالەت، ھەققانىيەت.

www.uyghurkitap.com

ئىككى شېئىر

ئابدۇرېھىم سىدىق

بارىكاللا! ساڭا «قاشتېشى»

(«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنى كۆرگەندىن كېيىن)

بارىكاللا! «قاشتېشى» مەپتۇن بولۇپ قالدىم ساڭا،
سەندىكى رەڭدار چېچەك روھى ئۇزۇق بەرگەچ ماڭا.
ھەر گۈلۈڭ جۇلالىنىپ تۇرغاچ ئېسىل پۇراق چېچىپ،
پۇرۇدۇم تويماي ئۇنى ھۆرمەت بىلەن قولغا ئېلىپ،
سەندە سايراپتۇ راسا بۇلبۇللىرۇڭ خەندان ئۇرۇپ.
نەۋباھاردىن نۇر ئېمىپ، كەتكەچ دىلى ھوزۇرلۇنۇپ.
تارىلىپ كەتتى ئېلى، تارىم ئارا داڭقىڭ سېنىڭ.
ياڭرىدى ناخشا بولۇپ قوچقان شەرەپ-شانىڭ سېنىڭ.
سەن ئىجات گۈلزارىدا تولپار بولۇپ چاپماقتىسەن،
بال توكۈپ دەۋرىم ئۈچۈن زور تۆھپىلەر قاتماقتىسەن.
بارىكاللا ئېيتىمدۇ ئاقسۇدىكى خەلقىم ساڭا،
مەنمۇ ھەم يازدىم سالام چىن تەلپۈنۈپ قەلبىم ساڭا.

گىلەمنى كۆرسەم...

گىلىمىڭ جاھانغا داڭلىقتۇر خوتەن،
ئۇنىڭغا مەرت خەلقىڭ قان-تەرى سىڭگەچ.
چاقنىتار كۆزۈمنى رەڭگا-رەڭ نۇسقا،
سەن ئاڭا ئىجاتىنىڭ گۈلىنى تەرگەچ.

ئۆيۈمدە ئېسىغلىق گىلەمنى كۆرسەم،
ھۆسنۈڭنى كۆرگەندەك بولىمەن خوتەن.
قايىل بوپ قولى گۈل ئىشچانلىرىڭغا،
ئالەمچە شاتلىققا تولىمەن خوتەن.

گىلەمدىن ئايالدۇر ئايدەك جامالىڭ،
ئەزەلدىن سەن گۈزەل سەنئەت ماھىرى.
كۆيلىدى شەنىڭنى قېتىمسىز نەزمىگە،
ۋەتىنىڭ ئوت يۈرەك تومەن شائىرى.

مەنمۇ ھەم كۆيلەيمەن سېنى زوق بىلەن،
چۈنكى سەن ۋەتىنىڭ قىزىل گۈلىسەن.
ۋەتىنى ئوخشا تسام ئالتۇن ئۈزۈككە،
سەن ئۇنىڭ چىرايلىق ياقۇت كۆزىسەن.
ئاقسۇ

شېئىرلار

توختاش بەكرى

خوتەن ۋادىسى

پەسىل ئاتلاپ كەلسە باھار يۇرتىمىزغا،
باغلار تولار باھارقۇشى- ئۇماقلارغا.
كۈزكەلگەندە سورەنچىلەر جىمىپ قالار،
كېتىپ قالار قانات قېقىپ ئۇزاقلارغا.

بىلسەم ئەندى قۇشلارنىڭمەن سەيرىنى،
بارار ئىكەن گۈزەل خوتەن ۋادىسىغا.
ئادەم توكۇل، جاھان توكۇل، شۇ قۇشلارمۇ-
ئاشىق بوپتۇ، خوتەنلىكنىڭ زىلچىسىغا.

جانىۋارلار كېتەلمەس بوپ قاپتۇ ئەگىپ،
توت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە گۈلدىياردىن.
قابىرىكىسى، كوچىلىرى، ھويلىلىرى،
دېرەك بېرىپ تۇرغاچ دائىم نەۋباھاردىن.

قۇياش ھەتتا ھەركەچلىكى ئۇزىغاندا،
شەپەقلەرنى شۇ خوتەندىن ئالار ئىكەن.
تاۋار، ئەتلەس، زىلچىلاردىن شەپەق ياساپ،
تاغ- ئىدىرغا ئۇپۇقلارغا، يايار ئىكەن.

كورگۇم كېلۇر

گۈزەل خوتەن قۇچىقىدا يۈرگۈم كېلۇر،
ناخشا- ئۇسۇل قايىمىغا چۆمگۈم كېلۇر.
پەرھاتلىرىڭ، شىرىنلىرىڭ بەزمىسىدە،
گۈل سۇنۇشۇپ، قۇچاغلىشىپ كۈلگۈم كېلۇر.

ئىپار ھىدلىق جەننەتكەبى باغلىرىڭدىن،
شىرىن- شەرۋەت مىۋىلەرنى ئۈزگۈم كېلۇر.
زىلچىلەردە گۈلچىمەنلەر بەرپا قىلغان،
ئالتۇن قوللار پەنجىسىنى سۆيگۈم كېلۇر.

ئەزىم دەريا يۈرۈڭقاشتا غۇلاچ تاشلاپ،
نۇرچاقنىغان قاشتېشىنى سۈزگۈم كېلۇر.
شايى- سېپەك، گىلەم، ئەتلەس ۋادىسى سەن،
مەرىپەتلىك دىياردىنى كورگۇم كېلۇر.

دىخانلىرىڭ كەشتە باسقان ئېتىزىڭنىڭ،
ئاپتىۋىدا راھەتلىنىپ كويگۈم كېلۇر.
نەپىس سەنئەت، گۈلۋە كۆيىنىڭ بۆشۈگى سەن،
تۇپرىغىڭنى كۆزلىرىمگە سۈرگۈم كېلۇر.
غۇلجا

ئىككى يۇرت ئىشقى

تومۇر ئېزىز

ئاتا مېھرى، ئانا مېھرى، بىلىمىنىڭ مېھرىگە يەتمەس،
بىلىم سۆيگەن ئوغۇل ھەرگىز ئۇنى دىلدىن تەرك ئەتمەس.

www.uyghurkitap.com

بىلىم تەشناسىدا كەلدىم بېسىپ مىڭلى يىراق يولنى،
گۈزەل يۇرتۇم قۇمۇل تۇتتى ماڭا يوللۇق قىلىپ گۈلنى.
ئۇزاتقاندا مېنى شانلىق سەپەرگە بارچە يۇرت ئەھلى،
ئىدى ھەر ياق چېچەكلەرگە كۆمۈلگەن نەۋباھار پەسلى.
دىدى دوستى- يارانلار شات: خوتەن ئەسلى بىلىم كانى،
يېزىلغاندۇر قىدىم تارىخ بېتىگە ھۆرمىتى-شانى.
يىپەك-ئەتلەس بىلەن قوشقان جاھانغا شانۇ-شەۋكەتنى،
كۆرەرسەن ئۇندا ھەر ئىنسان دىلىدىن ياخشى خىسلەتنى.
يۈرۈڭقاش بويىدىن ھەر تاڭ ناۋا- ناخشا جاراڭلايدۇ،
بولۇپ مەپتۇن ئاڭا بۇلبۇل تۇرۇپ ھۆرمەتتە ئاڭلايدۇ.
چۆمۈلگىن قاشتېشى چىققان سۈيى زۇمرەت يۈرۈڭقاشقا،
سالام ئېيتقىن قۇمۇللۇقتىن قولى گۈلدار قەلەمقاشقا.
بۇ سۆزلەرنى تېڭىپ دىلغا، قولۇم كۆكسۈمدە مەن كەلدىم،
كۆلۈپ ئارزۇ، بېغىمغا ھەر سەھەرلەر گۈل-چېچەك تەردىم.
قۇچاق ئاچتى ماڭا ئىللىق بۇ يۇرتنىڭ خەلقى مەردانى،
كۆرۈندى ئۆز ئۆيۈم ئوخشاش ئەجەپ ئىسسىق بىلىم كانى.
ئېلىپ كۆپلەپ بىلىم، دوستى-يارانى قىلىمەن رازى،
ئەگەر كەلسەم جاپاغا دۇچ بوشاشماي بىر ئۆمۈر زادى.
ئۇزۇلمەيدۇ خوتەنگە چىڭ چىگىلگەن چىن كۆڭۈل رىشتىم،
نە ئارمان قالسا ئىز بۇندا، قۇمۇلغا مەن يېنىپ كەتسەم!؟...

يۇرتۇم

ئىدرىس مەتسىيىت

بېغى جەننەت، سۈيى شەربەت، ھاۋاسى پاك ئانا يۇرتۇم،
سابا سويگەچكە مەڭزىڭدىن بولەك تاپتىڭ داۋا يۇرتۇم.
چېچىلغاچقا نۇرى تاڭنىڭ كۆلۈپ ھۆسنى چىراي ئاچتىڭ،
قۇچاغىڭدا ئېچىلدى ئۆز گۈلۈڭ كۆركەم مانا يۇرتۇم.
ساڭا باقسام سەھەر ئاخشام، يۈرۈگۈمدىن تاشار ناخشام،
جاراڭلايدۇ گۈلىستانىڭ ئارا نەغمە- ناۋا يۇرتۇم.
گۈزەل رۇخسار چىرايىڭغا يېنىشلاپ باقىمەن ھەردەم،
بولۇپ شەيدا چىگىلدى چىڭ يۈرەك رىشتىم ساڭا يۇرتۇم.
ئۇلۇغ كومپارتىيە بەردى يېڭى پەرمان جاسارەتنى،
ئۆزۈپ ماڭغىن سەپەرلەردە قۇچۇپ غەلىبە يانا يۇرتۇم.

شېئىرلار

مەمتىمىن بارى

ۋەتىنىمنى كۈيلەيمەن

قەلىمىم تىنىم تاپماي يورغىلايدۇ،
ھېچ كىشى يازدەپ مېنى زورلىمايدۇ.
سۆيۈملۈك ۋەتىنىمنى كۈيلەش ئۈچۈن،
سىيا بوپ يۈرەك قېنىم جوشقۇنلايدۇ.

ۋەتىنىم قۇچىقىغا سالام نەزەر،
تەپەككۇر ھېسياتىم لىرىك شېئىر.

ھەركىميا، ھەربىر ياپراق موجىزىلەر،
بىر ئۆمۈر يازسام پۈتمەس ئوتلۇق پىكىر.

بېسىلماي قالسا مەيلى شېئىرلىرىم،
قولۇمغا قەلەم ئالغان ھەۋەسكارمەن.
كۈيلەيمەن ۋەتىنىمنى ئۆمۈرۋايەت،
گەرقوشسام قەتىرە توھپە بەختىيارمەن.

دوستۇمغا

ئۆزۈن يىللىق ساۋاقداش ئىدۇق،
بىر پارتىدا ئولتۇرغان بىللە.
مۆجىزىڭىز ئۆزگۈرۈپ قاپتۇ،
ئۆتۈش بىلەن يىل ۋەئاي-كۈنلەر.

ئەجەپلەندىم خۇي-پەيلىڭىزنىڭ
شۇنچىۋالا ئۆزگەرگىنىگە.
باغلىنىشلىق ئىكەن ئۆزگىرىش—
ئورنىڭىزنىڭ ئۆسكەنلىكىگە.

ۋەزىپىڭىز ئۆسكەن بولسىمۇ،
يەنىلا ئۇ خەلق خىزمىتى.
يوقاتسىڭىز ياخشى خىسلەتنى،
ياغار ئەلنىڭ سىزگە نەپرىتى.

دوستۇم شۇڭا يۇقتۇرۇپ ئالغان
تۆرىچىلىك-كىبىرنى تاشلاڭ.
يىتىش ئۈچۈن دەردىگە ئەلنىڭ
كەمتەرلىكتىن ئىشنى سىز باشلاڭ.

باھار ناخشىسى

گۈل-چېچەكلەر زىننەت بېرىپ باھارغا،
قىش ئورنىنى ئىللىق چىراي ياز ئالدى.
دېھقان ئاكام يەڭلىرىنى شىمايلاپ،
ناخشا ئېيتىپ ئېتىزلارغا يول سالدى.

قاتار-قاتار سەپ تۈزىشىپ تورنىلار،
كۆك ئاسماندا خوشال قانات قېقىشتى.
ئۇستەڭلەردە ئۇركەش ياساپ سۈزۈك سۇ،
مايسىلارغا خۇددى قان بوپ ئېقىشتى.

گۈل-چېچەككە پۈركىنىپ باغ-ئورۇكلەر،
كېپىنەكنى چاقىرىشتى سەيلىگە.
سوقادىسا پان، ھارۋىلارنىڭ ئۈنلىرى،
كەڭ زېمىننى سالدى گويا لەرزىگە.

بەلمىشكە ۋەدىلەشكەن قىز-يىگىت
يەڭ شىمايلاپ ئېتىزلارغا مېڭىشتى.

ئورۇنلاشقا قويغان تەلەپ-شەرتىنى،
ئىش-ئەمگەككە بەلنى باغلاپ كىرىشتى.

قىزىپ كەتتى ئېتىزلاردا تېرىلغۇ،
(تېرىدىم-تىككىم مايسىلارنىڭ پەرۋىشى.)
ئوغۇت توكۈپ، ئۆستەڭلارغا سۇ بېرىپ،
دەم ئېلىشتا شوخ باھارنىڭ ناخشىسى.

مۇنبەت دالا كىمخاپ تونغا پۈركۈنۈپ،
ئەمگەكچىگە «ئاپىرىن» دەپ كۈلۈشتى.
تىراكتورلار مەھەللەردە گۈركىرەپ،
كۆللەش ئۈچۈن ۋادىلارغا چېپىشتى.

كومپارتىيەم بەخش ئەتكەن باھارنىڭ
جەننىتى بۇ، گۈلزارى بۇ، يازى بۇ.
مەڭگۈ سولماس شۇ گۈزەللىك، شۇ باھار،
ئازات ئەمگەك گۈل كەلتۈرگەن دەۋرى بۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئۇچراشتىم

(بىر ئازغۇننىڭ سەرگۈزەشتىسى)

ئابدۇغېنى سەيىت

ئۆزەمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپ پېشكەلگە ئۇچرا شتىم،
ھىجا يسا بىرسى سوزتاشلاپ دىدىم: «ھەسەل»گە ئۇچراشتىم،
كۆچەپ نەس-شۇر زۆۋا نىمغا لايىق بەدەلگە ئۇچراشتىم،
پېلىشتىم نەچچە رەت، قوپتۇم سىناق- ئۆتكەلگە ئۇچراشتىم.
قېلىپ كۆلكىگە ئاقىۋەت مازاق- مەسەلگە ئۇچرا شتىم.

خۇتۇن پۈرۈچلۈق قىلدىم ئالتە ئايدا بىرنى يەڭگۈشلەپ،
بىردىنى «توك» دىدىم، بىردىنى «سورەم»، بىردىنى «بەشكەپ(1)»،
ئالا يدىم، دوق قىلدىم قەدەمدە بىرنى سىلكۆشلەپ،
تاپا الماي ئۇيۇمنى، كوچاكېزىپ لىۋدمنى پەلكۆشلەپ،
ئۆزەمنىڭ شىۈرى دەي، ئازازۇل تىجەلگە ئۇچراشتىم.

ئەلچىمۇ بولدۇم خالىس قىز-يىگىتلەرنى ئۇيلەي دەپ،
تېپىپ شوھرەت، ساۋاپلىق ئاخىرەتتە گۈللەي، دەپ،
قاتتىندىم ماقۇل كەپتىمۇ جاۋابىنى سۆيلەي، دەپ،
چۈشتۇم ئارىغا چىقسا چاتاق ئادەم بولماي(ئولەي) دەپ،
بولدى تولا باش-چىش ئاغرىغى، جىدەلگە ئۇچرا شتىم.

نەسەھەت ئاڭلىماي ئەسلا بەتخەجلىكنى پەرىزقىلدىم:
باھاركە ئەستە تومۇز، يازغا تاقاپ قەرىزقىلدىم،
بۇزۇپ-چاچتىم، ئاخماقلىقنى ئادەت، تەرىزقىلدىم،
ئۆرۈشتۈم- قاش-قاپاق ياردىم، باشلىققا ئەرىزقىلدىم،
سارغايدىم- يەرگە باقتىم، تولاقەرەلگە ئۇچراشتىم،

چېغىر يول ئىزدىدىم- رەستىمدە يامان گەپ ھاركەلدى،
قېچىشتى دوستلىرىم دىبان ئۆننىڭ ئەمالى خاركەلدى،
قىزاردىم- لەت يىدىم قانچە، دىلىمدىن يىغا-زاركەلدى،
نىتەي... ئاسمان ئىگىز، يۈرت ئىچى ماڭاخوپ تاركەلدى،
ئۆزەم تاپقان بالادىن داۋاسىز كېسەلگە ئۇچرا شتىم.

(1) بەشكەپ— تىجەشسىز، ئىسراپخور مەنىسىدە.

نەسىۋە ئىزدىدىم گاھى، ئامال قالماي خوشامەتتىن،
قېتىلدىم سوقۇنۇپ سەپكە تاماقىپ ئەيش- راھەتتىن.
ھەزەرقىلدى جېمىسى مەندىكى ئىللەت - نىجاسەتتىن،
يىمىدىم دەككە، قېلىپ چەتتە خالاس بولماي ئاھانەتتىن.
جامائەت ئاغزىدا ئاخىر مەسـخىرە-غەزەلگە ئۇچراشتىم،

ئوتتى يىللار روناق تاپماي ھوجرامدىن قويىن ئۇچتى،
ئىز يىرتقا مۇساپىرمەن بېشىمغا غوسسە- غەم چۈشتى.
قاچتى دىلىمدىن شاتلىق ئەجەپ دەردۇ-پىغان قۇچتى،
ئىبرەت ئالغاي بۇكەچمىشتىن يارانلار جەددىيۇ-پۇشتى.
بىساتىم شۇ-بىر تۇتام تەمەچ - سەمەلگە ئۇچراشتىم.

خالايىق، فەندىيات! قوبۇل ئەت بۇ نەسىھەتنى،
يولاتما ئۆزەڭگە ھېچ ماڭا ياققان غەزىنەتنى.
يولۇڭنى پەم بىلەن چامدا، چۈشەن ھەردەم ۋەزدىيەتنى،
ۋاپالىق ئاشنا بىلگىن ئاۋام سويگەن پەزىلەتنى.
ۋەسىيەت، خەيرىدىيەت! كەتتىم، ئەجەلگە ئۇچراشتىم.

شائىرغا

ئابدۇللا مەتقۇربان

ئا ياشائىر، بۇندىن ئون يىل مۇقەددەم،
كورگەن ئىدىم ئىسمىڭىزنى گېزىتتە.
ئوقۇغانتىم شېئىرىڭىزنى زوقلۇنۇپ،
مىسرالارنى يادلىغانتىم ئىززەتتە.

شۇندىن بۇيان «فونتان» دىگەن تەخەللۇس،
تونۇش ماڭا گېزىت- ژورنال يۈزىدە.
ئويلىغانتىم فونتان كەبى ھىسسىيات،
باردۇر بەلكى بۇ شائىرنىڭ ئۆزىدە.

مەن ئېيتاي يۈز خاتىرىسىز ئەي شائىر:
شىرىڭىزدا نە ۋەزىن، نە تۇراق بار؟
سىز ياسىغان ئەشۇ شېئىردىيى چىمەندە،
ئېيتىڭا، قاي بىر گۈلچىلىك پۇراق بار؟

شەكىل دىسە نەسىرچىدىن پەرقىڭىز،
ئۆزۈلدۈرمەي قاپىيەلا تىزىسىز.
قەرزدارمۇ قاپىيەدىن بىرسىگە،
باش كوتەرمەي سىزنىقلارغا تىزىسىز.؟

ۋەزخان كەبى بۇ شېئىردا «دوستۇمغا»
دەپ يازىسىز ئايىغى يوق نەسىھەت.
گەر يازسىڭىز ئاتىلارنىڭ تىلىدىن،
تولۇپ كېتەر شۇ مەزمۇندا نەچچە بەت.

ئۇ گېزىتكە چىقسا بىرەر شېئىرىڭىز،
سىز بىر ئاكا، مەۋزۇيىڭىز- «ئىنىسىمغا»؛
بۇ ژورنالغا بېسىلسا گەر بىر سىكىل،
سىز بىر ھەدە، تىمىسىچۇ؟— «سىڭلىمغا».

سىز بىلەمسىز، تاشنى-تاشقا ئۇرسىمۇ،
چاقنايدىغۇ ياكى ئۇچقۇن ياكى نۇر.
يارالمىشتىن بۇ خىسلەت يوق چالمىدا،
چۈنكى چالما باشقا مەزمۇن ئالغاندۇر.

قىسقا سۆزۈم قەھرى ياكى زەھرى يوق،
قورۇق شېئىرنى يازمىسىڭىز بولمامدۇ؟
چاپا تارتىپ تۇتى قۇشتەك بولغىچە،
بوز تورغايچە ياشىسىڭىز بولمامدۇ؟!

ئۇلاچى

تۇرسۇنئەمەت ھۈسەيىن

گۈزەل تاغ باغرىدا ياتقان ئۇلاچى(1)،
يېڭىدىن شېئىرقوشاق قاتقان ئۇلاچى.
قومۇزنى سايرىتىپ خۇشال پەدىگە،
يۈرەكتىن ھاي ئۆلەن تاتقان ئۇلاچى.

ئۇلاچى يايلىغى چارۋىلارغا باي،
سەكرىشىپ ئوتلايدۇ قوزا، ئوغلاق، تاي،
خەلقىنىڭ ئىچىشى قىمىز، قايماق چاي،
ئۆتىدۇ زەپ خۇشال ھايات ئۇلاچى.

بىراق تۆت ئاپەت قۇمۇزنى چاقتى،
قومۇز چالغاننىڭ قولىنى چاقتى.
تەلپەكنى يىرتىپ قوغا(2) ئوت ياقتى،
دىدىلىك پىغاندا «ۋاي دات» ئۇلاچى.

ئۆز تىلىنىڭ بىلەن سۆزلىمەس بولدۇق،
ئاتا مىراسىنى كۆزلىمەس بولدۇق.
توي-تۆكۈندىمۇ ئۈنلىمەس بولدۇق،
چەكتىنىڭ ئاشۇنداق پەريات ئۇلاچى.

قايتا باھار، يازكەلگەن چېغىدا،
تاغ گۈللىرى تەڭ كۈلگەن چېغىدا.
گۈللەرگە بۇلبۇل كۆيگەن چېغىدا،
قۇچىغىنىڭ بولدى ئاۋات ئۇلاچى.

بۈگۈن قومۇزنى چالغاندا قادىر(3)،
يېڭى ئېيرىنى باشلىدى نادىر.
بەزمە قىلىشتى ھەممە ئويچادىر،
قومۇزنى مەڭگۈ سايرات ئۇلاچى.

ھەيران قالدۇرۇپ بۈگۈن ئوتلاقنى،
كەيپەسەن تۆبى قىزقىرغىز تۇماقنى.
جاھان كۆرمىگەن سەندەك ئوماقنى،
قامىتىنىڭ ئەمدى شەمشات ئۇلاچى.

---

(1) ئۇلاچى: سانجۇ گۈڭشېدىكى قىرغىزخەلقىنىڭ توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جايى. (2) قوغ: قىرغىز خەلقىنىڭ بىرخىل زىننەت بويۇمى. (3) قادىر: قىرغىز خەلق ئارتىستى، ئۇستا قومۇزچى.

ئىككى شېئىر

ئابدۇللا كېرەم

ۋەتەن ئىشقى

ساڭا سۆيگۈ باياندىن يۈرەكنىڭ تارىنى چەكتىم،
ناۋاقىپ چىن قارارىمنى ۋەتەننى شادمان ئەتتىم.
ناۋا بىرلە دىلىم چەكسىز ساماغا ئەيلىبان پەرۋاز،
قىلىپ ئەيسانى مەن ھەيران پەلەكنىڭ قەرىگە يەتتىم.
جىمى ئالەمنى كەزسەممۇ تېپىلماس سەن كەبى رەئنا،
سېنىڭدەك ھۆر دىيارىمنى ئۆزەمگە پاسىبان ئەتتىم.
ساڭا ھەرگىز بولالماس تەڭ، جاھاندا بولسا ئول رىزۋان،
سېنى سۆيگەنگە نە ئارمان شۇڭا مەن ھەممىدىن كەچتىم.
ۋەتەن دەپ ئوت بولۇپ يانسام، يۈرەككە ئەھدىنى جا قىلسام،
ئۆلۈپ، قوينۇڭدا جاي ئالسام، شۇنى دەرمەن شەرەپ-بەختىم

خەلقىمگە

تېخى ياش نەۋقىران ۋاقتىم، قاناتىم قاققىلى كەلدىم،
توكۈپ تەر گۈل دىيارىنىڭ ھۆسنىگە زەر تاققىلى كەلدىم.
خوتەنىنىڭ مەرتلىرى تارتتى مېنىڭ ھېس-ئىشتىياقىمنى،
غۇبارسىز پاك يۈرەكلەرگە يۈرەكنى ياققىلى كەلدىم.
ئازاتلىق تاڭ نۇرى بىلەن جاپاكەش تۇردى دەسشۇدەم،
شۇلارغا ھەمنەپەس، بىللەدا ۋانلار ئاشقىلى كەلدىم.
كۈرەش يولى ئۇزاق، ئەگرى، جاپالىق ھەم توسالغۇبار،
يېڭىپ ئۇنى رەقىپىنىڭ كۆكسىگە ئوق ئاتقىلى كەلدىم....
ئۆتۈپتۇ توغرا ئوتتۇز يىل خەلقىم ھەمنەپەس بولدۇم،
خەلقىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، سۆيىدە ئاققىلى كەلدىم.
سۆيۈملۈكسەن ئانامدەك مېھرىۋان ئەمگەك سۆيەر خەلقىم،
سېنىڭ ئۆزلۈك باھارىڭنى قۇشاقتا قاتقىلى كەلدىم.

قىتئەلەر

مەمتىمىن توختى

ئەجىر قىل، تەر توكۈپ بەخت كانىنى ئاچ،
ئەل ئۈچۈن توھپىنىڭ نۇرىنى چاچ.
مېھنەتسىز نېمە تېتىمىن تۇتىمىغىن تاما،
نومۇس قىل ئۇ ئىشتىن، قاچقىن- يىراق قاچ!

× ×

ئەڭ قىممەتلىك بولغىنى مەن ئۈچۈن بىلىم،
بىلىم بىلەن چىقتى مېنىڭ دەسلەپكى تىلىم.
بىلىمگە نىنى ئۆگەندىم بىلگەن كىشىدىن،
بىلگىنىمنى ئىشلىتەي گۈللەنسۇن ئېلىم.

× ×

قەدىر-قىممەت نەدىكەن، توككەن تەردىكەن،
مۈشكۈللەردىن قورقمىغان باتۇر ئەردىكەن.
بەخت دىگەن نەدىكەن، جاپا تىنگىدە،
ئۇنى يەڭمەي كۆتۈپ تۇرسا كەلمەس يەردىكەن!

ئەيچىڭ شېئرىيەت توغرىسىدا

ئۆزى چۈشەنمەيدىغان ياكى تەبىر بېرەلمەيدىغان نەرسىلەرنى مەۋجۇت ئەمەس دەپ قارايدىغان، ياكى ئىلمىي نەرسە ئەمەس دەپ قارايدىغان كىشىلەر قۇلۇلەقېپى ئىچىدە ماكان تۇتقانلاردۇر.

❋ ❋

«ئىلھام» دىگەن شائىرنىڭ سۇبيېكتىپ دۇنياسى بىلەن ئوبيېكتىپ دۇنياسىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك بولۇشىدىن ئىبارەت تەسادىپىلىقتۇر. «ئىلھام» شائىرنىڭ دوستى بولۇشى لازىم...

❋ ❋

شائىر ئۆزىنىڭ تەسىراتلىرىغا سادىق بولۇشى كېرەك؛ تەسىرات دىگىنىمىز ئوبيېكتىپ دۇنياغا بولغان ئەكىس ئېتىشتۇر.

ياسىن ھاۋازى تەرجىمىسى

www.uyghurkitap.com

مەھەممەت روزى

بەش ياشلىق ئوماق قىز رەنانىڭ بىر ئاق ئاسلىنى بولۇپ، ئۇ، بۇ ئاسلاندىن زادىلا ئايرىلالمايتتى. ئۇنىڭ بىلەن بەزىدە «مېھمان»دارچىلىق ئوينىسا، بەزىدە ئاسلاننى ئات قىلىپ كىچىك ھارۋىسىغا قاتاتتى. ئۇزى تاماق يېيىشتىن بۇرۇن ئاسلاننى ئوزۇقلاندۇراتتى. ئاسلانمۇ رەناغا كونۇپ كەتكەن ئىدى، شۇڭا ئۇ، رەنانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇناتتى، ئاخشاملىرى رەنانىڭ كارىۋىتىغا چىقىپ، يوتقاننىڭ ئۈستىدە خورۇلداپ ئۇخلايتتى ...

بىر كۈنى رەنانىڭ خوشنىسى ھەلىمەخاننىڭ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان توققۇز ياشلىق ئوغلى پەرھات ئاسلاننى كۆرۈپ قالدى-دە، ئىچىگە جىن كىرىپ، رەناغا تۇيدۇرماستىن ئاسلاننى ئوغرىلىۋالدى ۋە قوينىغا سېلىپ مەكتەپكە ئېلىپ كەتتى. سىنىپتىكى بالىلار چوقۇرۇشۇپ ئاسلاننى قولدىن-قولغا ئېلىپ كۆرۈشتى. رەيھان ئىسىملىك بىر قىزنىڭ ئاسلانغا تولىمۇ ئامراقلىقى كەلدى-دە، ئۇنىڭ ئاق تۈكلىرىنى سىلاپ:

— پەرھات، ئوغۇل بالا ئاسلان ئوينىمايدۇ، ئۇنى ماڭا بىر ئۆۋەت، دېدى. پەرھات دەسلەپتە ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى، كېيىن مەھەللىدىكى بىر ئوغۇل بالىنىڭ مۈشۈك ئويناپ يۈرگەنلىكىنى ئەسلەپ:

— يالغان ئېيتىۋاتىسەن، نېمىشكە ئوغۇل بالا مۈشۈك ئوينىمايدىكەن، ئاسلىنى بولسا ئوينىمامدۇ؟ سەن مېنى ئالداپ ئاسلاننى ئېلىۋالماقچى بولىۋاتىسەن، بۇنى ماڭا چوڭ ئاپام ئوينا، دەپ ئەكىلىپ بەرگەن، دېدى. رەيھان خىجىل بولغىنىدىن تىلىنى چىقىرىپ قويۇپ ئاسلاننى قايتۇرۇپ بەردى.

دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىنىش بىلەن، ئوقۇغۇچىلار جاي-جايلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى. پەرھات ئاسلاننى پارتىنىڭ ئىچىگە سېلىپ، پوپكىسى بىلەن توسۇپ قويدى. ئوقۇتقۇچى كىرىپ دەرس ئوتۇشكە باشلىدى...

ئوقۇغۇچىلار جىمجىت ئولتۇرۇپ، ئوقۇتقۇچى دوسكىغا يازغان خەتلەرنى كوچۇرۇۋاتقاندا، پەرھات ئاسلاننى ئاستا چىقىرىپ ئۇنىڭغا نان ئۇشتۇپ بەردى. ئاسلان نانغا قاراپمۇ قويمىدى، ئەكسىچە ئارقىغا سورۇلۇپ پارتىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىشقا ھەرىكەت قىلدى. پەرھات ئاچچىغلىنىپ، قوپاللىق بىلەن ئاسلاننىڭ بويىنىدىن تۇتتى-دە، بارماقچىلىك ناننى ئۇنىڭ ئاغزىغا تىقتى. ئاسلاننىڭ ئاغزى ئاغرىپ كەتتىمۇ -نېمە، تۇيۇقسىز «مىياۋ» قىلىپ توۋلىۋەتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ دىققىتى بىردەك پەرھاتقا بۇرۇلدى. ئوقۇتقۇچى بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇپ

پەرھاتقا قارىغان ئىدى، پەرھاتنىڭ چىرايى تاتىرىپ قوللىرى تىترەشكە باشلىدى. ئوقۇتقۇچى توپ-توغرا ئۇنىڭغا قاراپ كەلگەن ئىدى، پەرھات ئاسلاننى دەرھال يولغا قويۇۋەتتى.

—ئورنۇڭدىن تۇر، —دېدى مۇئەللىم ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پەرھات ئۆزىنى خاتىرجەم كۆرسىتىشكە تىرىشىپ، ئىزدىلەڭگۈلۈك بىلەن ئورنىدىن تۇردى.

—مەكتەپكە نېمە ئېلىپ كەلدىڭ؟ —دەپ سورىدى مۇئەللىم جىددى قىلىپ.

—ھېچنېمە دەپ جاۋاپ بەردى پەرھات.

ئوقۇتقۇچىمىنىڭ كۆزى ئۇنىڭ كۆزىگە قادالغاندا، پەرھات بەرداشلىق بېرەلمەي، دېرىزىدىن سىرتقا قاردۋالدى.

ئۇنىڭ دەپتىرىگە بىرەر ھەرپمۇ يېزىلمىغانلىقىنى كۆرگەن ئوقۇتقۇچى ئېچىنغان ھالدا چوڭقۇر بىر نەپەس ئالدى، ۋە:

—پەرھات سەن سەممىلىك بىلەن ئېيتىپ باققىنا، خەت يازماي نېمە ئويناپ ئولتۇردۇڭ؟ —دېدى.

—ھېچنېمە، —دېدى پەرھات ئوڭايسىزلانغان ھالدا.

پەرھاتنىڭ يېنىدىكى قىز ساۋاقدىشى ئالدىراشلىق بىلەن:

—ئاسلانغا نان بېرىپ ئولتۇردى، —دېيىشى بىلەن بالىلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. پەرھات ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ، قىزىرىپ كەتتى ۋە ساۋاقدىشىغا غەزەپ بىلەن ھومۇيۇپ قويدى.

سىنىپنىڭ ئىچى توساتتىن ئۇيپۇر-توپۇر بولۇپ كەتتى.

—ۋۇي پۇتۇمدا مىڭىپ يۈرگەن نېمە بۇ؟

—ئاسلانكەن، ئاق ئاسلان ...

—مۇئەللىم، سىزنىڭ ئۇستەلىڭىزنىڭ قېشىغا كەتتى.

—پەرھات ئېلىپ كەلگەن ئاسلان شۇ.

—مىياۋ، مىياۋ ...

ئوقۇتقۇچىنىڭ ئەندى رەسمى ئاچچىقى كەلدى. ئۇ بېرىپ ئاسلاننى تۇتتى-دە، ئوقۇغۇچىلارنى تەرتىپكە چاقىردى. ئاسلان ئوقۇتقۇچىنىڭ قولىدا كۆزلىرىنى مولدۇرلىتىپ، بېشىنى ئۇياققا-بۇياققا قىلىپ مىياڭلايتتى...

دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن، ئوقۇتقۇچى پەرھاتنى ئىشخانىغا چاقىرتىپ سۆزلەشتى.

—سەن نېمىشكە دەرسخانا ئىنتىزامىنى بۇزىسەن؟

—مەن بۇزمىدىم.

—ئەمىسە كىم بۇزدى؟

—مۈشۈك.

پەرھات ناھايىتى تەرسالىق قىلدى. ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىنىڭ ھەممە سۆزلىرىگە قوپاللىق بىلەن جاۋاپ قايتۇردى. ھەتتا «ئاسلاننى مەن ئېلىپ كەلمىدىم، ئاسلان مېنىڭ ئەمەس» دەپمۇ تۇرۇۋالدى.

ئوقۇتقۇچى ئاخىر:

—ئۇنداق بولسا سەن چىقىپ تۇر، مەن ئاسلاننىڭ ئىگىسىنى تېپىپ سۆزلىشەي، —دېدى. بۇ سۆز بىلەن پەرھات سەل بوشاشتى، بىراق ئۇنىڭ ئۆز سۆزىدىن يېنىۋالغۇسى كەلمىدى. ئۇ خىجىللىقچە جىمجىت تۇرۇپ، بىردىنلا ئارقىغا قارىماي، دوكۇلداپ ماڭغىنىچە ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى...

كەچقۇرۇن پەرھات روھسىزلانغان ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇ ھويلىغا كىرىشى بىلەن رەنانىڭ يىغىسىنى ئاڭلىدى. ئارقىدىنلا رەنانىڭ چوڭ ئاپىسىنىڭ:

—بولدى قىلما قىزىم، قايسى قولى قۇرۇپ كەتكۈر ئېلىۋالدىكىن، بولدى يىغلىما، مەن ساڭا يەنە ئاسلان تېپىپ بېرەي... دېگەن سۆزى پەرھاتنىڭ قۇلىقىغا كىردى. پەرھات بىردەم تۇردى-دە، يوپكىسىنى دۈمبىسىگە تاشلاپ بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

پەرھات كەچلىك تامىقىنىمۇ كۆڭۈللۈك يېمىدى. ھەلىمەخان ئۇنىڭ ھەركۈندىكىدەك مەكتەپتىن كېلىپلا تامىقىنى يەپ ئويۇنغىلى چىقمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەيران بولۇپ سورىدى:

— بالام، نىمە بولدۇڭ، بىرەر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ نىمە؟

— ياق!...

يەنە رەنانىڭ يىغىسى ئاڭلاندى. ھەلىمەخان بىردەم قۇلاق سالغاندىن كېيىن، ئېچىنغان ھالدا:

— ھەي، رەنا قىزنىڭ ئاسلىنىنى قايسى قارا كۆڭۈل ئوغرىلىۋالدىكىن، بىچارە قىز بىر كۈن توختىماي يىغلىدى، — دېدى.

پەرھات ئۆزىنى كارۋاتقا تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كىچىككىنە ئوماق قىز رەنا پەيدا بولدى. رەنا ھەقىقەتەن يۇۋاش، ئوماق قىز ئىدى. بىر قېتىم پەرھات قەلەمنى يۇتتۇرۇپ قويۇپ، ئۆيىگە يىغلاپ قايتىپ كەلگەندە، رەنا ئۇنىڭغا دادىسى ئېلىپ بەرگەن يېڭى قەلەمنى بەرگەن ئىدى. بەزى ۋاقىتلاردا پەرھات ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، رەنانىڭ رەسىملىك كىتابلىرىنى كۆرەتتى... پەرھات شۇلارنى ئويلاپ چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ قويدى-دە، ئورۇلۇپ ياتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن مەكتەپتىكى ئىشلار بىر-بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇ ئوقۇتقۇچىغا قىلغان سەمىمىيەتسىزلىكىنى ۋە قوپاللىقىنى ئەسلەپ، ئىختىيارسىز ئازابلىنىپ كەتتى. «ئەگەر ئوقۇتقۇچى ئەھۋال ئۇقۇشقىلى كېلىپ، ئاسلاننىڭ رەنانىڭ ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالسىچۇ؟ ئۇ ۋاقىتتا مەھەللە ۋە مەكتەپتە قانداق يۈز كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولسۇن؟!... كىچىككىنە قىزنى يىغلىتىپ، قانچىلىك لەززەت ئالدىم؟ ئوقۇتقۇچىغا يالغان ئېيتىپ نىمە پايدا كۆردۈم؟...» ھەرخىل سوئاللار ئۇنىڭ كاللىسىدا گويا چاقماقتەك يېنىپ ئۆچەتتى. ئۇ ئاخىرى ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى ھىس قىلدى-دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئاپىسىنىڭ:

— بالام، نەگە بارىسەن، كەچ كىرىپ قالدى؟ — دېگىنىگىمۇ قارىماي مەكتەپكە ماڭدى.

ئۇ، ئوقۇتقۇچىنىڭ ئۆيىگە كىرگىنىدە ئوقۇتقۇچىمۇ پەرھاتنىڭ ئۆيىگە بېرىشقا تەييارلىنىپ تۇرغان ئىدى. ئوقۇتقۇچى ئۇنى كۆرۈپ ناھايىتى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ئولتۇرۇشقا ئورۇندۇق قويۇپ بەردى.

— مۇئەللىم، — دېدى پەرھات بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، — مەن خاتا قىلدىم...

ئۇ ھەممىنى باشتىن-ئاخىر سۆزلەپ بەردى. ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭدىن رازى بولغان ھالدا:

— مەن ئىشىنىمەن، سەن بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق يامان ئىشلارنى قىلمايسەن، — دېدى ۋە ئۇنىڭغا ئاسلاننى بەردى.

پەرھات ئوقۇتقۇچى بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى ۋە توپ-توغرا رەنانىڭ ئۆيىگە كەلدى. رەنانىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ، قاپاقلىرى ئىششىغان، ئۇ ناھايىتى خامۇش ئىدى. رەنا ئاسلاننى كۆرۈپ، بىردىن چىرايى ئېچىلىپ، خوشاللىقىدىن سەكرىگىنىچە كېلىپ ئاسلاننى قولىغا ئالدى. ئاسلانمۇ خۇددى مېھرىۋانىنى تاپقاندەك رەناغا ئەركىلەپ مىياڭلاشقا باشلىدى. رەنانىڭ چوڭ ئاپىسىمۇ قەۋەتلا خوشال بولۇپ، بىر تەخسىدە كەنپۈت، پېچىنە ۋە ئالما ئېلىپ چىقىپ، پەرھاتنىڭ ئالدىغا قويدى. بۇچاغدا پەرھات يەلكىسىدىن گويا كى تاغ ئېلىپ تاشلىغاندەك يەڭگىللەپ قالدى.

ئۇ پەقەت شۇچاغدىلا باشقىلارنىڭ خاتىرجەملىكىنى بۇزغان كىشىنىڭ ئاخىرقى ھەساپتا ئۆزىنىڭمۇ خاتىرجەم بولالمايدىغانلىقىنى، باشقىلارمۇ خوشال بولغاندىلا، ئاندىن ئۆزىنىڭمۇ خوشال بولالايدىغانلىقىنى ھىس قىلدى.

رەنا ئاسلان بىلەن تازا قىزىق ئويناۋاتقاندا پەرھات ئاستا ئۆيىگە چىقىپ كەتتى ۋە دەپتىرىنى ئېلىپ، يازمىغان خەتلىرىنى يېزىشقا باشلىدى...

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

يەمەن شەھرىدە ئادىل شاھ يەمەنىدىگەن بىر پادىشا بار ئىدى. تولا سېخى ۋە ئادىل ئىدى. بىر كۈنى چۈش كۆرۈپ، چۈشىنىڭ ۋەھىمىدە ۋەزىر-ئەمىرلار بىلەن ئولتۇرار ئىدى. 7 قەلەندەر ئوردىنىڭ ئالدىدا گۈلخان يېقىپ داتلاندى. پادىشادىدىكى: «ئى دەرۋىشلەر، مىنىڭدىن تىلىگىڭلار نىمە، ھەرنىمە دىسەڭلەر بىرۈرمەن.» بۇقەلەندەرلەر دىدى: «ئى پادىشاھى ئالەم كۆپكە ئېھتىياجىمىز يوق، قىرىق كۈنلۈك پادىشالىقلىرىنى تىلەيمىز» -دىدى. پادىشا جان دەھەم نىياز قىلۇر ئىدى. «ئى دەرۋىشلەر قىرىق كۈنلۈك پادىشالىغىمنى خۇدانىڭ يولىدا نىياز قىلدىم» -دەپ ئۈككى پەرزەندى بىلەن مەلىكىسىنى ئېلىپ، شەھەر سىرتىدىكى بىر چاھارباغقا كۆچۈپ چىقتى.

بۇ قەلەندەرلەرنىڭ بىرى پادىشالىقنى قولغا ئېلىپ، بېشىغا تاج كىيىپ، تەختى سەلتەنەتكە چىقىپ ئولتۇردى. ئالتە قەلەندەر ۋەزىر

بۇداستان خەلقىمىز ئارىسىدا ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ كەڭ تارقالغان. ئۇنىڭ كۆچۈرۈپ ساقلانغان يېزىق نۇسخىلىرىمۇ بار. قولىمىزدىكى بۇنۇسخىسى نامەلۇم كىشى تەرىپىدىن خوتەن قەغىزىگە كۆچۈرۈلگەن «پادىشاھى ئادىل» ناملىق كىتابچىغا ئاساسەن تۈزۈلدى. داستاننىڭ ئاپتورى ۋە يېزىلغان ۋاقتى نامەلۇم. داستاننىڭ تىلى، ۋەقەلىك جەريانى ۋە يېزىلىش ئۇسلۇبى جەھەتتىكى تەقلىدىدىن قارىغاندا تەخمىنەن 17_18 ئەسىرلەردە مەيدانغا كەلگەن دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ.

داستاندا دىنىي ساخاۋەت تونىغا ئورىلىۋالغان بىر گۇرۇھ كىشىلەرنىڭ ئادىل شاھنى ئالداپ، ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزىۋېلىپ، دۆلەت ۋەخەلقىنى خانىۋەيران قىلغانلىقى بەدىئىي يول بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈلىدۇ. داستاندىكى بۇمەزمۇن ئەينى ۋاقىتتىكى ئىشانچىلىق، دەرۋىشلىك ئەۋج ئالغان ئىجتىمائىي مۇھىتنى پاش قىلىشقا قارىتىلغان، دېيىشكە بولىدۇ.

بۇندىن كېيىن ئىزدىنىش ۋە تەتقىقات ئۈچۈن قولىمىزدىكى مۇشۇنۇسخىنى كىتابچىلارغا سۇندۇق.

ئابدىرېھىم ئېلى

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار

مەمتىلى سايىت

بولدى. شۇندىن كېيىن، قىرىق كۈنگىچە ھەر بىر پۇخرا-ئابالاماغا خەزىنىدىن ئابۇ-ئاش بېرىلىدۇ، دەپ شەھەر-شەھەرلەرگە نامە چىقاردى.

ھەركۈنى مال، توگىلەرنى ئۆلتۈرەر ئىدى. قازى، مۇپتىلارغا تولا ئىنئام قىلىپ، رەئىيەتلەرنىڭ ئەقلىنى زايىل قىلىپ، ئۆزىگە مايىل قىلدى. قىرىق كۈن تامام بولدى. پادىشاھى ئادىل ۋەزىر-ئەمىرلارنى جەمى قىلىپ: «ئى ۋەزىرلەر-ئەمىرلەر، ئى ئاكابىر-ئەشرەپلەر، مەن قىرىق كۈنلۈك پادىشالىقىمنى ئۇل قەلەندەرلەرگە بەرگەن ئىدىم، ھالا بۇ كۈندە ھۆكۈمەت قەلەندەرلەرنىڭ قولىدادۇر» — دەپ شەھەرخەلقىنى چىللاپ، يۇرتقا كەگرى ئابۇ-ئاش قىلىپ، قەلەندەرلەرگە ھەم ئاش تارتىپ مۇنداق دېدى:

ئادالەتلىك شاھىم سۇلتان ھاجىتىمنى راۋا ئەيلەر،
جانانىغا جانىم قۇربان، كۆز ياشىمنى سىيا ئەيلەر.
سۇلايماندەك سۇلتان بولساڭ، جاھان ئىچرە دەۋران سۈرسەڭ،
نۇشىرۋاندەك ئادىل بولساڭ، ئەرزداشىمنى ئادا ئەيلەر.
ۋەدە ئۆزرە ۋاپا قىلغىل، نامەرتلەرگە جاپا قىلغىل،
مۆئمىنلەرنى رىزا قىلغىل، جامالىللا لىقا ئەيلەر.
ئادىل شاھەن ھالىم ئېيتاي، قىرىق كۈن بولدى جانىم نىتەي،
سۇلتانىمغا پەريات ئىتەي، دۈشمەنلەردىن جۇدا ئەيلەر.

ۋە دېدىكى: «ئى سۇلتانى ئالەم: قىرىق كۈنلۈك پادىشالىقىمنى سىلەرگە نىياز قىلىپ ئىدىم. ئەندى ۋاپا كېرەك.»

قەلەندەرلەر شەھەر ئۇلۇغلىرىغا قاراپ: «سىزلەر نىمە دەيسىزلەر؟» — دېدى. بارچە ۋەزىر-ئەمىرلار، شەھەر ئۇلۇغلىرى: «شاھى ئادىل ئاللا تائالا ئىبەرگەن دۆلەتنى كۆتىرەلمەي، ئۆزلىرىگە نىياز قىلدى. بىز ئۆزلىرىدىن بۆلەك كىشىنى پادىشا قىلماسمىز» — دېدى. قەلەندەر قازى، مۇپتىلارغا: «سىزلەر نىمە دەيسىزلەر؟» — دېدى. ئەلەم، قازى، مۇپتىلار: «خۇدانىڭ يولىدا بەرگەن نىياز يانمايدۇ. بىزگە كىم مۇرۇۋۋەت قىلسا پادىشاھىمىز شۇلدۇر» — دەپ پەتىۋا قىلدى. پادىشاھى ئادىل ھەيران بولۇپ ھەرەمخانىسىغا كەلدى. ۋاقەنى مەلىكىگە بايان قىلدى. مەلىكە: «قەلەندەرنىڭ ئادەت-رەسمى شۇكى، نان بەرسە كۆپايە، ئۇنىمىسا تاياقتىن ئۆزگىسى بىكار. ھالا بىر قەلەندەرگە پادىشالىقنى بېرىپ، ئۇلار خەزىنىدىكى دۇنيا بىلەن خالايىقنىڭ كۆڭلىنى خوش قىلىپ، بىزنى مۇنداق ئاۋارە قىلدى. ئەھۋالىمىزنىڭ ئاخىرى نىمە بولۇر ئىكەن» — دېدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ قەلەندەر شەھەرگە نامە چىقىرىپ: «پۇخرالارنىڭ ئۈچ يىللىق خىراجىدىن ئۆتتۈم» — دېدى. بارچە پۇخرالار قەلەندەرنىڭ بۇ ئىلتىپاتىغا خوش بولۇپ، «بۇنداق پادىشا يەنە جاھانغا كەلمەس.» — دېيىشىپ قەلەندەرنىڭ ئۆمرىگە دۇئا قىلدى.

جاسۇس ۋەزىرلەر قەلەندەرنىڭ ئالدىغا كىردى. «ئى پادىشاھى ئالەم، سىزگە يۈز يىگىرمە شەھەر تابىئەدۇر، ھېلى سىزگە دۈشمەنلەر تولادۇر. شاھ ئادىلنى، ئاغىچىسىنى، ئىككى پەرزەندىسىنى ئۆلتۈرسىڭىز دىلجەم بولۇرسىز، بولمىسا، ھەر شەھەرگە نامە ئىبەرتىپ، ئاخىرى سىزنى ۋە بىزنى پاراكەندە قىلۇر» — دېدى. بۇ سۆز قەلەندەرگە ياخشى ئىشىتىلدى، «ئانداق بولسا، تاڭلا تورت دار بەرپا قىلىڭلار، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ دىلجەم بولۇرمىز» — دەپ يارلىغ قىلدى.

پادىشاھى ئادىلنىڭ بىر خاس مەھرىمى بار ئىدى. بۇ سۆزنى ئاڭلاپ تۈن نىسپىدە پادىشاھى ئادىلنىڭ ئۆگزىسىگە چىقتى. «قەلەندەر سىزنى، مەلىكىنى، پەرزەندلىرىڭىزنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى» — دەپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

www.uyghurkitap.com

ئەرزىمەي ئىشىتكىل ئى پادىشاھىم،
دۇنيادا سەندەك بىغەم بولۇرمۇ.
توگەنمەس ھەسرەت بىلە بۇچا نىم،
يولدۇزلار ئەشكىمدىن شەبنەم بولۇرمۇ.

بېغىڭدا ئاچا يىپ ياخشى چىمەنلەر،
چىمەندە سايرىشۇر خۇشال بۇلبۇللار،

ئەلقىسسە: پادىشا بۇسۆزنى ئىشىتىپ پەرياتچەكتى، دادى ھېچكىمگە يەتمىدى. ئەمما تۈن نىسپى بىلەن توتكىشى توت ئاتقا مىنىپ، توت ئاتقا ئالتۇن، كۈمۈش، لەئلى- جاۋاھىرلارنى يۈكلەپ چىقىپ كەتتى. ئۈچ كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، بىر تاغنىڭ ئارىغا چۈشتى. گۈل چېھرى بىلەن ئىككى پەرزەنتى ئۇيقۇغا كەتتى. غەم-غۇسسە بىلەن پادىشانىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى.

تۈن ھەسسە بولغاندا تاغ ئۈستىدىن بىر غەۋغا پەيدا بولدى. ئاي شولىسىدا ئۇن ئاتلىق قاراقچى يېتىپ كەلگەنلىكىنى كوردى. پادىشا مەلىكە بىلەن ئىككى پەرزەنتىنى ئېلىپ، بىر چوڭ تاشنىڭ تۈۋىگە يوشۇرۇندى. بۇقاراقچىلار سەككىز ئات بىلەن ئالتۇن، كۈمۈشلەرنى ئالدى ۋە بىر-بىرىگە: «بۇماللارنىڭ ئىگىسىنى تېپىپ ئۆلتۈرسەك ياخشى بولۇر ئىدى»— دېيىشتى. ئەمما ھەرتەرەپنى ئىزدەپ تاپالمىدى. ئادىل شاھ قاراقچىلاردىن ئامان قالغانلىقىغا شۈكرى قىلىپ، تاغ ئۈستىگە چىقىپ كەتتى. ئوتلارنىڭ يىلتىزىنى كولاپ يەپ، يىگىرمە كۈن يول يۈرۈپ بىر تاغنىڭ ئارىغا كېلىپ چۈشتى.

ئەلقىسسە: شامدىن بەشيۈزسودىگەر چىقىپ، بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، ئادىل شاھ چۈشكەن مەنزىلگە چۈشتى. ئۇلارنىڭ بىرسەردارى بار ئىدى، توت مەھرەم بەچچىسىنى ئارقىسىغا سېلىپ، ئوغرى- قاراقچىلار بىزگە قەست قىلمىسۇن دەپ قىلىچلىرىنى يالاڭلاپ تاغ ئۈستىگە چىقتى. بىر يەردە ئوتنىڭ شولىسى نامايەن بولدى، يېقىن كېلىپ كوردىكى، ھەيھات، بىرئەركىشى،—

ساڭا مۇنىس بولغان ياخشى ئوغۇللار،
قانلىرى توكۇلۇپ شەبنەم بولۇرمۇ.

تاڭلاسىنى بۇيرۇپ دارغا ئاسارلار،
شول بەدبەخ قوللىرىڭنى چاتارلار،
ئىككى ئوغلۇڭ قانىنى ھەم ساچارلار،
خانىماندىن سەندەك جۇدا بۇلۇرمۇ.

مىسالى قىرىق ياشتا بار، — ئۇزى شاھانە ئولتۇرۇپتۇ، يەنە قىزدىلگۇلدەك ئىككى پەرزەنتى ئولتۇرۇپتۇ، چوڭى ئون توت، كىچىگى ئون ئىككى ياشتا. يەنە بىرمەلىكە ئولتۇرۇپتۇركى، جامالى ئاپتاپتەك، مەلىكىگە ئاشىق بولدى. غولام بەچچىلىرىنى شۇيەردە قويۇپ، پادىشانىڭ قېشىغا بېرىپ سالام قىلدى، بۇلار بىلەن كورۇشتى. سودىگەر بەچچە قول قوۋۇشتۇرۇپ: «ئەلھەمدۇلىللا مۇرادىمغا يەتتىم، بىز بەشيۈز سودىگەر ئىدۇق، شۇمەنزىلگە كەلگىلى توت-بەش كۈن بولدى. مەن بۇلارنىڭ چوڭى بولۇرمەن، مېنىڭ بىرمەستۇرەم بار ئىدى. ئۇزى ھامىلدار ئىدى. بۇگۇن ئۈچ كۈن بولدى، تەۋەللۇت قىلغىلى ئولتۇردى، يا بالا يەرگە چۈشمىدى، مەزلۇم كىشى يوق بىزنىڭ قولىمىز قاملاشمىدى، مەستۇرەمنىڭ نالىسىغە تاقەت قىلالماي، مەزلۇم كىشى ئىزدەپ چىقىپ ئىدىم، بۇيەردە سىزلەرنى تاپتىم، مەلىكە بېرىپ مەستۇرەم قېشىدا بىرسائەت تۇرۇپ بەرسە، سىزلەرنىڭ مۇبارەك قەدەمىڭىزلەردىن ئەھلىمىنىڭ كوزى يورىسا، خىزمەت ھەققى بېرىپ، مەلىكىنى كەلتۇرسەم»— دېدى. پادىشا: «سىز بىزگە ناتونۇش، مەلىكىگە نامەھرەم تۇرۇرسىز، بۇئىش راۋا بولماس»— دېدى. سودىگەر بەچچە: «ئى ئاتا، بۇمەلىكە مېنىڭ بىر تۇققان سىڭلىمدۇر. بۇئىش ئەسلا خاتىرىڭىزدەگە كەلمىسۇن، بۇئوغۇللاردىن بىرسى ھەمرا بولسۇن، ھاجەت ئەندۇرمەن»— دېدى. پادىشا: «بۇ كىشىنىڭ ھاجىتى راۋا بولسا، بىزنىڭ يىگىلى ھېچنەرسەمىز يوق، يىگىلى بىر نەرسە ھاسىل بولسا، ئۇنىڭ بىلەن بىرمەنزىلگە چىقارمىز»— دەپ شاھ پەررۇخنى ھەمرا قىلىپ مەلىكىنى ئىبەرتـ

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

تى. سودىگەر بىر پەسىل يۈرگەندىن كېيىن، شاھ پەررۇخنىڭ بېشىغا بىر قامچە ئۇرۇپ، مەلىكىنى ئاتقا مىندۇرۇپ ئېلىپ قاچتى. شاھپەررۇخ كە-چىكلىكتە ھېچنىمىنى بىلمىدى، زار-زار يىغلاپ ئاتىسى قېشىغا كەلدى: «ئۇھىلىگەر ھارامزادە ئىكەن. مېنى ئۇرۇپ، ئانامنى ئېلىپ قاچتى»—دېدى. شۇ يەردە پادىشاغا بىر ۋەھىمە يۈزلەندى. «بىزلەرگە ھەم قاراقچىلار قەست قىلمىسۇن»—دەپ ئىككى پەرزەنتىنى ئېلىپ زار-زار يىغلاپ يولغا را-ۋان بولدى ۋە مەلىكىنىڭ شەنىگە بۇ بېيىتنى ئوقۇدى

ھەممىنى سالدى ھىجران چولگە، پايىتەختىم ئاندا قالدى،
كەلمەس بولدى ئەندى قولغا تاجى بەختىم ئاندا قالدى.
ئەجەپ بولدى بۇزامانلار، ھالىم بىلمەس بۇنادانلار،
ھەمدەم بولغان دوست-يارانلار زار يىغلاپ ئاندا قالدى.
زەپىراندەك رەڭگى-رويۇم، دۇتار بولدى قەددى-بويۇم،
غېرىبلىقتا دۇئاگويۇم خوش ئىنسانلار ئاندا قالدى.
كۆن چۈشۈپتۇر بۇ باشىمغە، زەھەر قوشۇپتۇر ئاشىمغە.
تۇپراق تولۇپ كوز ياشىمغە، نەۋجۇۋانلار ئاندا قالدى.
پەلەك يۈزدىلەر شانىمنى، ئوتقا سالدىلار كانىمنى،
ھېچكىم بىلمەس بۇ ھالىمنى، قەدىردانلار ئاندا قالدى.
ئادىل شاھ دەرمەنىڭ ئاتىم، ئەجەپ بولدى قارا بەختىم،
خوش مۇنسىم، گۈل چېھرىم قاراقچىلار قولدا قالدى.

ئەلقىسسە: ئۈچ كېچە-كۈندۈز يول يۈردى. يېمەكلىككە ئوت-قومۇش يىلتىزىنى كولاپ يېدى. ناگاھ بىر دەرياغا يەتتى. ئۆتۈشنىڭ ھېچ ئىلا-جىنى تاپالماي تۇرا ئىدى، بىر ئاتلىق پەيدا بولۇپ كەلدى. شاھ ئادىل بىلەن كۆرۈشتى. ئاندىن ھال سوردى، پادىشا بېشىغا كەلگەن ۋاقەلەرنى بايان قىلدى. دەريادىن ئۆتەلمەي غەمناك بولدۇم دەپ ئاھ ئۇردى. ئۇل ئاتلىق «مەن سۇچىدۇرمەن، ھېچنىمە تەما قىلماي دەر-يادىن ئۆتكۈزۈپ قوياي»-دېدى. پادىشا خۇپ دېدى. ھېلىقى ئاتلىق: «بىر-بىرلەپ ئاتمىنە-دۇرۇپ ئۆتكۈزىمەن»-دېگەن ئىدى، شاھ ئادىل چوڭ ئوغلى شاھپەرۇخنى ئاتقا مىندۇرۇپ قويدى. ئاتلىق ئۇنى دەرياغا ئېلىپ كىردى. پادىشاغا: «ئى ئادەم، مەن قاراقچىدۇرمەن، بالاڭدىن ئۈ-مىدىڭنى ئۈزگىل»-دەپ دەريادىن ئۆتكۈزۈپ، كېتىۋەردى. پادىشاھ ھەيران ۋە سەرگەندان بولۇپ، باھار يامغۇردەك ياش تۆكۈپ يىغلاپ: «ئى جەمشىدىم. ئاناڭدىن ئايرىلدۇق، ئەندى ئاغاڭدىن ئايرىلدۇق. بىزگە ئىرادە شۇدۇر، ئۇ-نى تارتىماسلىققا چارىمىز يوق، قولۇڭنى بەرگىل، بىرنىمە قىلىپ دەريادىن ئۆتەيلى»-دەپ شاھ جەمشىدنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئاتا-بالا دەرياغا كىردى. بارا-بارا ئىنتىنىڭ بىر قوشلاشقا يەتتى. سۇ سۈرۈپ پادىشانى يىقىتتى، شاھجەمشىد قو-لىدىن ئاجراپ ئېقىپ كەتتى. پادىشا مىڭ مېھ-نەت-مۇشەققەت بىلەن بىر ئاغامچى بويى ئېقىپ ئۆزىنى ئوڭلاپ ئورنىدىن قوپتى، كوردىكى شاھ جەمشىد يوق. ئاھ-نادامەت قىلىپ مىڭ بىر مۇ-شەققەت بىلەن دەريادىن چىقتى، زار-زار يىغ-لاپ: «خانۇمانىمدىن جۇدا بولدۇم، ئاندىن مۇنىس روزىگارىمدىن جۇدا بولدۇم، ئەندى جاندىن ئەزىز قىزىلگۈلدەك ئىككى پەرزەندىم-دىن جۇدا بولدۇم، مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بۇ

قاراڭغۇلار ھېچكىمنىڭ بېشىغا كەلمىسۇن»— دەپ نالە-پەرياد قىلىپ، ئۇن تۇرت كۈن يول يۈرۈپ، بىر دەشتى باياۋانغا يېتىپ باردى. كۆردىكى قۇملۇقتا بىر مازار تۇرۇپتۇ، تۇغ ئەلەملىرى يىقىلىپتۇ، مەسچىت گۈمبەزلىرى ۋەيران بولۇپتۇ، قۇدۇقلىرىغا تۇپراق تولۇپتۇ، ھېچ ئادەم پەرزەندىنىڭ قەدىمى يەتكەن ئەمەس. ھېچ جانۋارنىڭ نەزىرى چۈشكەن ئەمەس. دەرەخلەر، قۇدۇقنىڭ ياقىسىدىكى ئالما، ئانار، بىھى، ئۈزۈملەر قۇرۇپ كېتىپتۇ.

پادىشا دىكى: «بۇلار ھەممىسى مەندەك غېرىپ-مۇسا پىر مازارەت ئىكەن. ماڭا ئىرادە ئۇشبۇدۇر. مۇشۇ جايدا تائەت قىلاي»-دەپ تۇغ ئەلەملەرنى تىكلەپ، قۇدۇقتىن تۇپراقلارنى ئېلىپ، سۇ چىقىرىپ، مەسچىتنىڭ ياغاچلىرىنى ئېلىپ سۇپا قىلىپ، مۇدەلەرنى كۆكلەتتى... بارا-بارا ھەر تەرەپتىن جانۋارلار كېلىشكە باشلىدى. پادىشا غىزاسىغا قومۇشنىڭ ۋە ئوت-چۆپلەرنىڭ يىلتىزىنى يەر ئىدى.

ئەلقىسسە: شۇ جايدا ئۇن تۇرت يىل تۇردى. ئىگىن-ئاياغلىرى چىرىپ بەرەھنە قالدى. بارچە ئەزاسىنى سېرىق قوتازنىڭ تىرىسىدەك تۈك باستى. ئىككى كۆزىدىن بولەك ئەزاسى كۆرۈنمىدى.. پادىشا بىر كۈنى ئۆز ھالىغا يىغلاپ جانىۋارلارغا قاراپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئۈستۈنۈمدە تۇتى قۇشلار، تۇرغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ،
خوش سايرىشىپ تۇرى ھۇشلار تۇرغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ،
ھېچكىم كەلمەس ھەم قاشىمغا، قانلار تولدى كۆز ياشىمغا.
نالە قىلىپ سىرداشىمغا تۇرغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ،
غېرىپ بولۇپ سىنەمدا غلاپ، ئاشىقلارنىڭ يولىن ئويلاپ.
چۆللەر ئىچرە جانىم قىيناپ چۈشكەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ،
يەمەن ئىچرە زارە چەندان، سىزلەر ئۈچۈن جانىم قۇربان،
شەھر دىم-بەختىم كۈشۈك ئايۋان، يارانلارنى كۆردۈڭلارمۇ.
مېنىڭ بىلەن ھەمدەم بولغان دەردەلىرى مىڭ نەم بولغان.
قارا قىچىغا ئەسىر بولغان گۈلچەھرەمنى كۆردۈڭلەرمۇ،
قارا قىچلار قولىن باغلاپ، ئارمان بىلەن يۈرەكدا غلاپ.
مېنىڭ ئۈچۈن چەندان يىغلاپ پەررۇخۇمنى كۆردۈڭلارمۇ،
دەريا ئىچرە جانىم ئالدى، ھەقتىن ئۆزگە كىم ئەربەلدى،
ئادىل شاھ دەر، نىتەي ئەندى، جەمشىدىمنى كۆردۈڭلارمۇ.

دەپ زار چۈن ئەبرۇ نەۋباھار يىغلاپ دىدىكى «خانۇمانىمدىن، مىھرىۋانىمدىن، روزىغارىمدىن، جانىدىن ئېزىز پەرزەندلىرىمدىن ئايرىلدىم، بۇ نىمگىمۇ يۈز تۈمەن شۈكۈر. بۇ جەزىرىگە كەلگىلى ئۇن تۇرت يىل بولۇپتۇ، ئادەم پەرزەندىنى كۆرمىدىم، ئەمدى ئادەم بار يەرگە بارسام، نەقىلايكى ئۆزەم بەرەھنە، بەدىنىمنى تۈك بېسىپتۇ»—دەپ قولىغا بىر ھاسا ئالدى، گىيالارنىڭ ياپرىقى ۋە يىلتىزىنى يەپ، بىر كەنتىگە يېتىپ باردى. ئېقىن سۇ ئىچىپ كەنتىگە كىردى. خالايىقلار پادىشانى كۆرۈپ: «بۈگۈن ئالۋاستى، ئېزىتقۇلار ئاشكارا بولۇپ، يۇرتقا كىرىپتۇ»— دەپ بىر-بىرىگە خەۋەر قىلىشتى. بارچە خالايىقلار پادىشانى كۆرۈپ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ياقىلىرىنى چىشلىشىپ ھەيران بولۇشتى. ئېزىتقۇ، ئالۋاستىلار بىزگە خىرىس قىلىۋردەپ قاچار ئىدى. پادىشا ئۆز-ئۆزىگە: «نە بالاغا قالدىم، ھەر بىر ئادەم مېنى كورسە قاچىدۇر، بۇ قايسى شەھەر ئىكەن»- دەپ ئۈچ كۈندىن كېيىن بىر شەھەرگە كىردى. كۆردىكى بىر ئاق قۇش ھاۋادا پەرۋاز قىلىپ يۈرۈدۇ.

يۈز مىڭدىن زىيادىراق ئادەملەر، قولىدا بىر پارچىدىن گوش، ھېلىقى قۇشقا قارىشىپ ھەيران بولۇپتۇ. پادىشانى كورگەنلەر قورقۇشۇپ قېچىشتى. پادىشا خاپا بولۇپ، بىر دەرەخ تۈۋىگە بېرىپ ئولتۇردى. بىر ئادەم پادىشانىڭ قېشىغا بېرىپ پادىشانى كورۇپ قاچتى. پادىشا: «ئى بۇرادەر، مەن ئادەمدۇرمەن، قاچمىغىل»- دەپ قوغلىغان ئىدى. ئول ئادەم يېقىلدى. شاھ ئادىل ئۇ ئادەمنى توتتى: «ئى بۇرادەرمەن ئادەمدۇرمەن، ئېزىتقۇ، ئالۋاستى ئەمەس، ئون تورت يىلنىڭ ئىچىدە ئادەم كورمەي، ئىنگىن- ئايىغىلىرىم چىرىپ يىرتىلدى. چولدە يۈرۈپ شۇنداق بولۇپتۇرمەن» دىدى. ئۇ ئادەم كوردىكى چاچ-ساقىلى بېلىگە چۈشۈپتۇ. بارچە ئەزاسىنى ئىككى غېرىچ موي بېسىپتۇ. كوزىدىن، ئاغزىدىن باشقا ئەزاسى مەلۇم بولمايدۇ. «مەن ئادەم»- دىگەنىدىن كېيىن ئاندىن يۈرىگى توختىدى. ئادىل شاھ: «ئى بۇرادەر بۇ شەھەر قايسى شەھەردۇر، بۇ خالايىقلارنىڭ جىددىلىمۇ يا ئويۇن مەجلىسمۇ، نىمە ۋەقەدۇر؟»- دەپ سوردى. ئۇ ئادەم كوزىنى يۇمۇپ «بۇ شەھەرنى دىيارى بەكرى دەيدۇ، پادىشا ئولۇپ كەتكەن، ئۇنىڭ دولەت قۇشى دەپ بىر ئاق قۇشى بارئىدى، ئۇنى ئۇچۇردى، ھەركىمنىڭ بېشىغا قونسا ئۇنى پادىشا قىلىدۇ. ھالا قىرىق كۈن بولدى، قۇش يەرگە چۈشمىدى، ھېچكىمنىڭ بېشىغا قونمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خالايىقلار كېچە-كۈندۈز قۇشقا مۇنتەزىر دۇر. بۇ شەھەرنىڭ رەسمى يوسۇنى شۇ»- دىدى. پادىشاھى ئادىل ئۇ ئادەمنى قويۇپ بەردى. ئۇ ئالدى-كەينىگە قارىماي قاچتى. پادىشا «نىمە بالاغا قالدىم» دەپ پەلەكشەنىگە، بېيىتنى ئوقۇدى:

... ...

پەلەك مېنىڭ ئىقبالىمنى پەست ئېتەر،
مىھنەت كىلىپ دولەتقولدىن ئايرىلسا.
دولەت كىلىپ قونسا چىۋىن باشىغا،
سۇمرۇغ كىلۇر كۈنى ئۇنىڭ قاشىغا.
شېكەر بولۇر سالسا زەھەر ئاشىغا،
ئول كۈنىكىم دولەت كىلىپ يار بولسا.
مىھنەت كىلىپ دولەت كەتسە ئادەمدىن،
كېچە-كۈندۈز ئەيىپ يېتەر دۈشمەنىدىن.
قاچار بارچە، شۇبھە قىلار ئىمانىدىن،
پادىشالار خانىمانىدىن ئايرىلسا.
ئۇچار قۇشتەك قاناتىدىن قايرىلۇر،
خانىمانىدىن بادى سەلدەك سايرىلۇر.
جانىدىن ئېزىز پەرزەندىدىن ئايرىلۇر،
غېرىپ بولۇپ ئۆز ماكانىدىن ئايرىلسا.
ئادىل شاھ دەر چېكىپ ئاھۇ-نادامەت،
ئولمەي تۇرۇپ بولدى ماڭا قىيامەت.
پەلەك سەندىن كوردۇم جاپا-ئالامەت،
ئامان تاپسام روھۇم تەنىدىن ئايرىلسا.

دەپ تۇرار ئىدى، ئول قۇش كەلگەنچە شاھ ئادىلنىڭ بېشىغا قوندى. بارچە شەھەر خەلقى، ۋەزىر-ئەمرالار قۇشنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى. بۇ قۇش كىمنىڭ بېشىغا قوندىكەن، قانداق ئادەم بىزگە پادىشا بولۇركىن دەپ بارغىدەك بولسا، قۇش قوتازدەك بىر نىمىگە قونۇپ، مەھكەم چاڭگال سېلىپتۇر. پادىشاھى ئادىل بولسا: «مەن پادىشا بولمايمەن، مەن بىر مۇساپىردۇرمەن»- دەپ قۇشنىڭ ئىككى پۇتىدىن تۇتۇپ ئاجرىتالماي ھەيران بولۇپتۇر. ۋەزىر-ئەمرالار: «ئەي خالايىقلار بىزگە بىر ئالۋاستى پادىشا بولغانغا ئوخشايدۇ»- دەپ ۋەھىمىگە چۈشتى. خالايىقنىڭ ئالدى پادىشاغا ئەسلا يېقىن كېلەلمىدى. پادىشاھى ئادىل «ئېيى خالايىقلار، مەن ئادەمدۇرمەن، ئون تورت يىل

چولده يالڭاچ يۈرۈپ مۇنداق بولۇپتىمەن»-
دېدى. ۋەزىر-ئەمرالار ھەممىمىز بىر بولا بې-
رىپ تۇتىملىدەپ، يۈرەك ئەندىشىدە كوزىنى يۇ-
مۇپ، پادىشانى تۇتتى. قوشنى ئاجرىتىپ ئال-
دى. بۇلار: «ھەرقانداغ نىمە بولسىمۇ قائى-
دىمىزنى بۇزمايلى، بىزگە كەلگەن تەقدىر
ئۇشبىزدۇر»-دەپ بېشىغا تاج، ئەگلىگەدا ۋاج،
شاھانە لىباس كەيدۈرۈپ، بىلىگە كەمەر باغ-
لىدى. كىمخاپ مەيىگە سېلىپ شەھەرگە ئې-
لىپ كىردى. تەخت سەلتەنەتكە چىقىپ پادى-
شالىق رەسىمدە ئولتۇردىۋە بۇ بېيىتنى ئو-
قۇدى.

قەدىردانلار ساڭا بىر سوز ئېيتايىن، چەرخىپەلەكھەركۇنىجاپا ئەيلىدى،
بىرىگە كەيدۈردى زەررىن تونىنى، بىراۋنى ئەل ئىچرە گادا ئەيلىدى.
بىرىگە بېرىپتۇ تەختىلەر تاجى، ئالەم خەلقى ئاڭا مۇھتاجى،
بىرىنى ئاچلىقتا قىلىپ قەللاجى، مېھنەت ئىچرە قەددى دوتار ئەيلىدى.
بىرىگە بېرىپتۇ دۆررى دەۋلىتى، بىرىگە يەتكۈزۈپ رەنجى مېھنىتى،
ساڭا باشتىن ئېيتاي ئوتكەن كۆلپىتى، بىرىنىڭ بەختىنى قارا ئەيلىدى.
بىراۋغا ئىچۈرۈپ لالەگۈن شاراپ، بىرىنىڭ باغرىنى قىلدىلار كاۋاپ،
ئاخىرىدا قىلدى بارچىنى خاراپ، ھەركىمگە بىر قىسمەتنى راۋا ئەيلىدى.
بىرىگە رەنجىنى بېرىپتۇ داۋا، بىرىنىڭ ھاجىتى بولماسلار راۋا،
بىرسىنىڭ كوزىنى ئەيلەپ نابىنا قولىغا بىرجەتنى ھاسا ئەيلىدى.
ۋاموق ئۇزرا بىلەن شىرىنۇ-پەرھات، بۇ پانى دۇنيادىن ئوتتىلەر ناشات،
پەلەكنىڭ قولىدا دات ئەلەبىدات، بىرىگە مىڭ تۈرلۈك جاپا ئەيلىدى.
لەيلى بىلەن مەجنۇن ئاشىقى-شەيدا، ئۇلارنىڭ باشىغا چۈشتىمىڭ سەۋدا،
بارچىنى ئولتۇرگەن ۋاپاسىز دۇنيا، شاھلارنى ئىچۈكتىن گادا ئەيلىدى.

ۋەزىرلەر بۇ بېيىتنى ئىشتىپ، پادىشانىڭ
شىرىنگۇيلىقلىرىغا تەھسىن ئاپىرىن ئوقۇدى.
بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ئادىل پادىشاغا تا-
ئام سىڭىپ چاچ، ساقال، قاش-كىرپىك-تىن
بولەك موي‍لىرى تۆكۈلۈپ ئۆز ئەكسىگە كەلدى،
ئانداغ بىرسەلتەنەتلىك پادىشا بولدىكىم،
ھېچقانداق ئادەم ئالدىدىن توغرا ئوتەل-
مەس ئىدى. ئەدىل-ئادالەتتە ئىلگىركى شاھ-
لاردىن ئارتۇقراق ئىشلارنى قىلدى. بارچە ۋە-
زىر-ئەمرالار پادىشانىڭ ئۆمرىگە دۇئا قىلىۋر ئىدى.
ئەلقىسسە: بىركۈنى ۋەزىر-ئەمرالار پادىشا-
نىڭ قېشىغا كىردى. «ئى پادىشاھىم ئۆزلى-
رىگە بىر ئاغىچا ئېلىپ بەرسەك، مۇنداق بوي-
تاق يۈرۈپ بولماس، قانداغ مەلىكە كوڭۈل-
لىرىگە يارىسا، كەلتۈرسەك، بۇ يەردە ۋەزىر-
لەرنىڭ سەرۋىقامەت قىزلىرى باردۇر، يەنە
سىزگە تابىئە پادىشا-تاجىدارلارنىڭ ئاپ-
تاپ تەلئەت، مۇشتىرى سائادەت، ھورى سۈ-
پەت قىزلىرى باردۇر»-دېدى. پادىشا: «بۇ
دېگىنىڭلار خوپ، ھىلى ماڭا ئاغىچا لازىم ئە-
مەس»-دەپ زار-زار يىغلاپ مەلىكە گۇلچەھ-
رىنىڭ پىراقىدا بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

كىمشى ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلسا، بۇ يۇرت ئۆز يۇرتىغا ئوخشارمۇ،
بىرى يارىدىن ئايرىلسا، بىرى يارىغا ئوخشارمۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كوڭلۈم مېنىڭ تولاغەمدە، سىنەم داغلات كوزۇم نەمدە،
ئىلاجىم يوق بىزلەر بەندە، لاچىن شۇڭقارغا ئوخشارمۇ.
خانىمانىم ئاندا قالدى، گۈلچىھرىم بەندە بولدى،
قاراقچىلار قولىدا قالدى، كىشى ئوزيارىغا ئوخشارمۇ.
كوككە يېتەر بۇ پەريادىم، ئىشىتىڭلار ئاھۇزارىم،
ئاھ، پەررۇخۇم ۋاپادارىم، بوزاغ بۇلبۇلغا ئوخشارمۇ.
يارانلاردىن جۇدا بولدۇق، غەمقولىدا ئادا بولدۇق،
ئاھ، جەمشىدىم ئىلاجىم يوق، تىكەنلەر گۈلغا ئوخشارمۇ.

پادىشا دېدىكى: «رەھمەت سىزلەرگە، ئەگەر ماڭا رەھىمدىللار كەلگەن بولسا، بىر غۇلام ئېلىپ بېرىڭلار، كىشىگە سىياسەت قىلماڭلار، خەزىنىدىن مال-تىللا ئېلىپ چىقىپ سەرپ قىلىڭلار. باھاسىنى كەم قىلماڭلار، ئىگىسىنى رازى قىلىڭلار، كوڭلىگە ئازار بەرمەڭلار، كۈندۈزى خىزمەت قىلىپ، كېچە ھەمرا بولغىدەك، خۇشروي، نوچا غۇلام ئېلىڭلار»-دەپ ئەمرى قىلدى. ۋەزىر-ئەمرالار خەزىنىدىن پۇل-مال ئېلىپ چىقىپ، دىيارى بەكرىنىڭ چاھارسۇسىدا مۇنادىي قىلدۇردى. «ھەركىمنىڭ پادىشاغا يارىغۇدەك غۇلامى بولسا ئېلىپ كەلسۇن، باھاسىغا قانچە دىسە ئالۇرمىز.»

ھەر تەرەپتىن بايلار غۇلاملىرىنى ئېلىپ كەلدى. ھېچ غۇلام ئەمىرلەرگە يارىمىدى.

ئەلقىسسە: سوز ئىشىتمەك كېرەك، ئۇل كۈنى قاراقچى شاھپەررۇخنى ئېلىپ قاچتى، ئۇنىڭغا غۇلامزادە دەپ ئات قويدى. ماكانىغا ئېلىپ بېرىپ ئۇن تۆت يىل مال باققىلى سالدى. بىر تەقدىر بىلەن ئۇنىڭ پۇل-مالى تۈگىدى. باشقىلارغا قەرزدار بولدى، قەرزنى تۆلىتى. بىرەي دىسە ھېچنەرسىسى يوق، پادىشاغا بىر غۇلام لازىم بولۇپتۇ دەپ ئاڭلىدى.

پەررۇخنىڭ قولىغا ياغاچتىن گۈندا سالدى. ئالدىغا سېلىپ تاغدىن چۈشۈپ، دىيارى بەكرىنىڭ چاھارسۇسىغا ئېلىپ كەلدى. ئەمرالار كوردىكى، بىر خۇش سۈرەت، شاھزادەسۇپەت بىر غۇلام قولىدا گۈندا، كوزىدە ياش تۆرۈپتۇ. ئەمرالار: «بۇ غۇلامنى ساتامسەن»-دېدى. قاراقچى: «ساتماس ئىدىم، ئاتامدىن قالغان غۇلام ئىدى، ماڭا نىيىتىنى بۇزدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن قولىغا گۈندا سېلىپ ئېلىپ كەلدىم، ھەركىم ئالسا مىڭ تەڭگىگە ساتارمەن»- دېدى. ئەمرالار ئېيتتى نىمە دەپ سورىدى. قاراقچى: «ئېيتتى غۇلامزادەدۇر»- دېدى. ۋەزىر ئەمرالار: «ئەمدى پادىشاغا لايىق غۇلام تاپتۇق، ئۇن مىڭ تەڭگە دىسە ھەم ئالارئىدۇق»- دەپ قاراقچىغا مىڭ تەڭگە بەردى. موھۇرخېتىنى ئالدى. باشتىن-ئاياق كېيىندۈردى. پادىشا كوردىكى، بىر ئاپتاپ تەلئەت غۇلام ھېچ ئەزاسىدىن خىزمەتكارلىق نىشانىسى بىلىنمەيدۇ. پادىشا رازى بولۇپ غۇلامنى ئۆزىگە مەھرەم قىلدى. غۇلام كۈندۈزى خىزمەت قىلدى، كېچىسى ئۇخلىماي بىر بولۇڭدا يىغلاپ ئاھ ئۇرار ئىدى.

بىر كۈنى غۇلام چاھارباققا سەيلە قىلىپ، رەڭگا-رەڭ گۈللەر، ھەر تۈرلۈك جانۋارلارنى كوردى. سۈزۈك سۇدا ئۆز ئەكسىنى كورۇپ، ئۆز-ئۆزىگە: «ئۇن تۆت يىل ئىچىدە بىر قاراقچىغا بەندە بولۇپ، مېھنەت-مۇشەققەت تارتتىم، خىزمەت قىلدىم، ئەمدى غۇلام بولدۇم، ھەم پادىشانىڭ ئالدىدا دولەتكە چىقتىم. مېھرىۋان ئانام، ۋاپادار ئاتام ۋە غەمگۇزار قېرىندىشىم قەيەرلەردە خاردىزار بولۇپ يۈرگەندۇ»-دەپ خۇن جىگەردىن چىقىرىپ، باھار ياغمۇرىدەك ياش توكۇپ، جانىۋارلارغا قاراپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

خوش سايرىشور تۇتى قۇشلەر، ئۇلۇغ قاياشلارغا سالام دىگەيسەن،
مەندەك غېرىپ تۇرى ھۇشلار، شەھەرسورغانلارغا سالام دىگەيسەن.
بىزنىڭ بىلەن ھەمدەم بولغان، دىيدەلىرى ياش نەم بولغان،
بىزنى يوقلاپ جەۋلان بولغان، دوست-يارانلىرىمغا سالام دىگەيسەن.
مىنىڭ ئۈچۈن يۈرەك داغلاپ، ئارمان بىلەن جانىم قىيناپ،
زار ئەيلىبان قانلار يىغلاپ، گۈل چېھرە ئانامغا سالام دىگەيسەن.
ھەق كالامىن بەرھەق بىلگەن، جىگەر باغرى قانغا تولغان،
ئەجەل قولىدا شاراپ ئىچكەن، ئادىل شاھ ئاتامغا سالام دىگەيسەن.
شاھ پەرۇخ دەر قۇربانىم، ئىشتىڭلار دوست-يارانىم،
ئاھ، جەمشىدىم غەمگۇزارىم، جەمشىدىمگە سالام دىگەيسەن.

غۇلام كۈندۈزى پادىشاغا خىزمەت قىلدى،
كېچەسى ئاتا-ئانىسى ۋە قېرىندىشىنىڭ پىراغىدا
يىغلاپ بىر يىلنى ئۆتكۈزدى. ئاتا بالىنى، بالا
ئاتىنى تونۇمىدى.

بىركۈنى بۇغۇلامغا پادىشانىڭ رەھمى كەل-
دى. ۋەزىر- ئەمىرلەرگە: «ئەي ۋەزىرلەر
مەن ئۆزەمنى دەرتمەن دىسەم، بۇغۇلام مەندىن
زىيادە دەرتمەن ئىكەن، كۈندۈزى شۇنداق
خىزمەت قىلىدۇ، ئەسلا سوز قىلمايدۇ، كېچە مەن
ئۆز ئەھۋالىمغا يىغلىسام، بۇغۇلام ھەم ئۆزھا-
لىغا يىغلاپ ئەسلا ئۇخلىمايدۇ. يەنە بۇ غۇلامغا
جۈرى بولغىدەك بىر غۇلام ئېلىپ بېرىڭلار»
-دەپ ئەمىر قىلدى. ئەمىرلار چاھارسۇغا بېرىپ
مۇنادى قىلدۇردى. ھەرتەرەپتىن بايلار غۇ-
لاملىرىنى ئېلىپ كەلدى. نەچچەمىڭ غۇلام جەم
بولدى. ھېچ غۇلام ئەمىرلەرگە ياقمىدى. بۇ-
خەۋەر دىيارى بەكرى ۋىلايىتىگە يېتىپ بولدى.

سەييادتىن سوز ئىشىتمەك كېرەك، دى-
يارى بەكرىنىڭ كەنتىدە بىر سەيياد بار ئى-
دى. ھەركۈنى دەرياغا تورسېلىپ بېلىق تۇ-
تۇپ، شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ سېتىپ، خىراجەت
قىلىۋرىدى. بىر ئاي بولدى، تورغا ھېچ جانىۋار
چۈشمىدى. بالىلىرى ئاچلىقتا تەڭ بولدى.
بىركۈنى ئەر-خاتۇن دەريالىۋىگە بېرىپ دەر-
ياغا تورسالدى. زور بىر بېلىق كىلىپ تورغا
ئىلىندى. سەييادتورنى تارتىپ بېلىقنى ئال-
دى. «ئەي خاتۇن، بوغاز بېلىققا ئوخشايدۇ»-
دەپ بېلىقنىڭ قارنىنى ياردى. ھەيھات ساھىپ
جامال 11 ياشار بىر ئوغۇل تۇرۇپتۇر، جېنى
بارغا ئوخشايدۇ. ۋادەرىغا بۇلەھەك ئىكەن،
ئادەمنى دەم تارتىپتۇدەپ، بېلىقنىڭ قارنىدىن
شاھ جەمشىتنى ئالدى. قولىغا كومدى، ئاغزى-
دىن سۇيېنىپ كوزىنى ئاچتى، ھۇشىغا كەلدى.
بېلىقنى پارچە-پارچە قىلدى. ئىچىدىن توق-
قۇزدانە مەرۋايىت چىقتى. سەييادت خۇداغا
شۈكرى كەلتۈرۈپ، مەرۋايىتنى سېتىپ بىر
مۇنچە ئوقەت قىلدى. شاھزادىغا ئاللا بەردى
دەپ ئىسىم قويدى. بۇشاھزادە سەييادتىنىڭ ئون
توت يىل خىزمىتىنى قىلدى.

ئەلقىسسە: ئول سەييادتىنىڭ دۇنياسى تۈ-
گىدى. ئەلگە قەرزدار بولدى. ئۆزى قېرىدى.
بىركۈنى خاتۇنىغا: «پادىشاغا خىز-
مەتكار لازىم بولۇپ ھېچ غۇلام ياردىماپتۇ. ئاللا
بەردىنى سېتىپ قەرزىمىزنى ئاداقىلمىساق نى-
چۈك بولۇر» -دىدى. خاتۇنى ماقۇل بولدى.
«ئۆزبالىمىزدىن چارى ئىدى، قەرزدار بولۇپ
تۇرمىز» -دىدى. سەييادت شاھزادىنىڭ قو-
لىنى تۇتتى. «ئەي ئوغلۇم، سېنى بۈگۈن سا-
تارمىز، بۇنىڭغا نىمە دەيسەن» -دىدى، شاھ-
زادە سەيياتقا قاراپ خۇن جىگىرىدىن چى-
قىرىپ بۇبېيىتنى ئوقۇدى :

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خانۇمانىدىن جۇدا بولدۇق، غېرىپلىق يولىغا كىردۇق،
قاراقچىدىن ئازات بولدۇق، تەقدىردىن كەلسە نە يىلەردۇك.
ئاتام ئىدى بىزگە غەمخار، ئانام يىغلاپ دائىم بىسيار،
ئاغام ئىدى ماھى رۇخسار، تەقدىردىن كەلسە نە يىلەردۇك.
سېتىپ ئالساڭ پۇلۇڭدۇرمەن، كېچە-كۈندۈز قۇلۇڭدۇرمەن،
ھەر نە قىلساڭ رازىدۇرمەن، تەقدىردىن كەلسە نە يىلەردۇك.

ئەلقىسسە: سەييات شاھزادىنى چاھار سۇغا ئېلىپ كەلدى. ئەمىرلەر كوردىكى پادىشاغا لايىق غۇلام ئىكەن، باھاسىنى سورىدى. سەييات: «بويى بىلەن باراۋەر ئالتۇن بەرسە ساتماس ئىدىم، نەقىلاي، قەرزدار دۇرمەن، مىڭ تەڭگىگە ساتارمەن»—دېدى. ئەمىرلەر مىڭ تەڭگىسا ناپ بەردى، موھورخېتىنى ئالدى. غۇلامنى پادىشالىققا تاپشۇردى. غۇلامغا باشتىن ئاياق سەرپالار كەيگۈزدى. ئاۋالقى غۇلام بىلەن ئانداغ جۇرى بولدىكى، ئەسلا بىر بىرىدىن كەملىگى يوق. كۈندۈزى پادىشاغا بىجانىدىل خىزمەت قىلدى. كېچىسى ئۇزھا للىرىغا يىغلىشىپ ئۇخلىمىدى.

پادىشا: «ۋادىرىخا، مۇندا قىمۇ دەرتلىك غۇلاملار بولۇرمۇ»—دەر ئىدى. ئەمما بىر سائەت بۇغۇلاملارنى كورمىسە پادىشانىڭ جان-دىلى كويەر ئىدى. بۇغۇلام ھەم ئەيشى پاراغەتكە چىقتى. ئەمما ئاتا-ئانىسى، ئاغىسىنى يات قىلىپ زار-زار يىغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

خانىماندىن جۇدا بولغان ئادىل شاھىم قايدا سەن،
غېرىپلىقتا گادا بولغان ئادىل شاھىم قايداسەن.
بىزنىڭ ئۈچۈن بولۇپ گادا، قىلاي سىزگە جانىم پىدا،
يىغان چىكىپ قىلىپ نىدا، شەھسىۋارىم قايداسەن.
تەخت ئۈستىدە دەۋران سۈرگەن، مۇھەببەت ئوتىدا كويگەن،
دەرت-ئەلەمدە مېھنەت كورگەن غەمگۈزارىم قايداسەن،
كېچىلەردە بىدار بولغان، ئاق سۈتىنى دائىم بەرگەن،
كاماىمغا يېتىشتۈرگەن مېھرىبانىم قايداسەن،
قاراقچىلار سىنەڭ داغلاپ، ئارمان بىلەن جانىڭ قىيناپ،
مېنىڭ ئۈچۈن چەندان يىغلاپ، ۋاپادارىم قايدا سەن.
قاراقچىغا بەندە بولۇپ، مەخمەل يۈزۈڭ گۈلدەك سولۇپ،
نەركەس كوزگە قانلار تولۇپ، قېرىنداشىم قايدا سەن.
قېنى سەندەك ۋاپادارىم، ئىشتىڭلار بۇئاھۇزارىم،
مەندەك غېرىپ يوقتۇر دائىم، ئەدىردانىم قايدا سەن.

ئاتا بىلەن بالا، قېرىنداش بىلەن قېرىنداش بىر-بىرىنى تونۇمىدى.

ئەلقىسسە: سودىگەر بەچچىدىن سوز ئىشتىمەك كېرەك، ئول كۈنى سودىگەر بەچچە مەلىكىنى ئېلىپ قاچتى، بىرچىدىرغا ئېلىپ كىرىپ نامەھرەملىككە قول سۇندى. مەلىكە:

«ئى نائىنساپ، مىنى ھىلە بىلەن ئېلىپ كېلىپ
مۇنداق قىلىۋرمۇسەن؟» — دېدى. سودى-
گەر بۇ سوزلەرگە ئەسلا قۇلاق سالمىدى.
چادىرنى مەھكەم قىلىپ، كانارىغا ئالدى.
مەلىكە: «خىيالىڭ بۇئىشتا بولسا بىر
سائەت توختىغىن، مەن ئۆزەمنى ھېيزدىن پاك
قىلاي، بىرقاچىدا سۈكەلتۈرگىن»-دېدى.
سودىگەر بىرچوگۈن سۇ بەردى. مەلىكە غۇس-
لى تاھارەت ئېلىپ سەجدىگە باش قويدى...
ئەلقىسسە: شول سائەت سودىگەر بەچ-
چىنىڭ كوزى ئۇيقۇغا باردى. ئانداق قورقۇ-
نۇچلۇق بىرچۈش كوردىكى، سودىگەر سەلكى-
نىپ ئويغاندى. قىلغان ئىشقا مىڭ بىر پۇشا ي-
مان قىلىپ، ئۆزىنى مەلىكىنىڭ ئايىغىغا تاش-
لىدى: «ئى مەلىكە سەن مىنىڭ سىڭلىمدۇرسەن،
بەت قىلدىم، خاتا قىلدىم»-دەپ مەلىكىنى ئې-
لىپ، پادىشا ئولتۇرغان يەرگە كەلدى، تا-
پالمىدى. ئاھ-ئەپغان تارتىپ يىغلىپ كەل-
دى. بولغارىدىن بىرچىدىر قىلدى. تەختىنى
ھەم بولغارىدىن ياسىدى. قوزۇقلىرىنى ئال-
تۇن، كۆمۈشتىن، تانا پىلىرىنى ئەۋرىشىمدىن
قىلدى. لازىملىغ نەرسىنىڭ ھەممىسىنى
تەييار قىلدى. مەلىكىنى ئاي، كۈنگە ھەم كور-
سەتمەي، بەشيۈزقاپىلە بىلەن ئۇن توت يىل
يۈردى. ئاخىرى ئۇلارنىڭ قەدىمى دىيارى بەك-
رىگە يەتتى. بەشيۈز قاپىلە بىلەن شەھەرنىڭ
تېشىغا چۈشتى، ئات-ئۇلاغلىرىنى دىلجەم قىل-
دى. پادىشاغا لايىق، سوغا-سالام ئالدى،
ئىككى غۇلام بىلەن ئادىل شاھنىڭ قېشىغا كىر-
دى. پادىشاغا: «ئى پادىشاھى ئالەم، بىزلەر
بەشيۈز سودىگەردۇرمىز، بەندەرگاھقا چۈش-
تۇق، بەشيۈز سودىگەرنىڭ چوڭىدۇرمەن، ئە-
تىلىككە ماللىرىمىزنى كورۇپ بېجىنى ئالدۇر-
سىڭىز»-دەپ ياناماققا ئىختىيار قىلدى. پا-
دىشا خوپ نەزەر قىلدى. مۇھەببەتلىك كى-
شىگە ئوخشايدۇ. كوڭلىدە: «بۇ سودىگەر
مۇھەببەتلىك، سەرگۈزەشتىلىك مەلۇم بولۇدۇر.
بۇنىڭ بىلەن بىركىچە ئىلىپەتلىشىپ غەمـ
لىك كوڭلۇمنى شات قىلاي»-دەپ سودىگەرگە
قاراپ خۇنجىگىرىدىن چىقىرىپ بىر سوز
ئېيتتى.

ئەرزىمنى ئىشتكىل ساھىبى تىجار، بىركېچىچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي،
كوڭۇل گىرەلەرىنى ئەيلەگىل ئىزھار، بىركېچە مۇنداقونساڭ نە بولغاي.
چىمەندە قۇشلار يىغلىشۇر گۇلگە، مۇنتەزىردۇر خوشنۇت بولبۇلغا،
ئەرز ئەيلە ھالىڭ مەندەك غەرىبقا، بىركېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي
ئۇتۇپ باج-خىراجدىن خالاس ئەيلەسەم، قوشكۇن قونالغۇ بېرىپ ئادا ئەيلەسەم،
رەقىپلەر ئىلكىدىن جۇدا ئەيلەسەم، بىركېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.

سودىگەر بۇبېيتنى ئىشتىپ: «ئى پادى-
شاھى ئالەم، مەندە كىشىنىڭ ئامانىتى بار
ئىدى. مۇبادا ئامانەتكە خىيانەت بولسا
ئەسلا ھوددىسىدىن چىقالماسمەن»-دېدى.
پادىشا: «ئۇنداق بولسا مەن ئامانەتكە خىيا-
نەت قىلمىغىدەك ئىككى كىشىنى چىقىراي، قا-
چانكىم ئەندەك خىيانەت ۋاقى بولسا، جا-
ۋابىنى مەندىن ئالغىل»-دەپ ئىككى غۇلامنى
كەلتۈرۈپ قولىغا ئىككى قىلىچ بەردى. «بۇ
كېچە تىجارنىڭ ئامانىتىنى ئۇخلىماي ئوبدان
خەۋەر ئالغىل»-دەپ سودىگەرگە قوشتى. سو-
دىگەر بۇغۇلاملارنى باشلاپ بېرىپ چادىرنى
كورسەتتى.

«مانا ئامانەت مۇندادۇر»-دەپ ئۆزى
پادىشانىڭ قېشىغا كىردى. بۇكېچە تىجار
بىلەن پادىشا ياخشى غەزەللەرنى يەپ، بې-
شىدىن ئوتكەن سەرگۈزەشتىلەرنى
بىر-بىرىگە بايان قىلىشتى. ئەمما پادىشا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بالىلىرىدىن، روزىغارىدىن جۇدا بولغىنىنى؛ تىجار پادىشانىڭ مەلىكىسىنى ئېلىپ قاچقىنىنى بايان قىلىشىدى.

غۇلاملاردىن سوز ئىشىتمەك كېرەك. غۇلامزادە ئاللابەردىنىڭ قېشىغا كەلدى. «ئەي ئاداش، ماڭا پادىشاغا سېتىلغىلى بىر يىل بولدى. سىزگە ئالتە ئاي بولدى. كۈندۈز پادىشانىڭ خىزمىتىدە، كېچە بولساھەر قايسىمىز ئۆز ھالىمىز بىلەن بولۇپ بىر-بىرىمىز بىلەن مۇڭداشقىچىلىك بولمىدۇق. بۇكېچە ئامانەتتىن خەۋەر ئالغىن دەپ چىقاردى. بۇ چېدىردا دۇنيا، ئالتۇن بارمىكىن، نىمە ئامانەت بار-ئىكەنلىكىنى بىلمەسمىز، بۇ ۋاقىتقىچە ئۇخلىماي ئوبدان ساقلىدۇق. ھەممە تىجارلار ئۇخلايدۇ، تۈن سەھەر ۋاقتى بولۇپتۇ. ئەندى ئۇخلاپ قالساق مۇبادا ئەندەك خىيانەت ۋاقى بولسا ئەتە ئەسلا ھوددىسىدىن چىقالماسمىز.

تاڭ يورىغىچە ئۇخلىماي بېشىمىزدىن ئوتكەن سەرگۈزەشتىمىزنى بايان قىلىپ ئولتۇرايلى»— دېدى. ھەر ئىككى غۇلام چېدىرغا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى. كەنجى غۇلام: «ئەي ئاداش، مەن بېشىمدىن ئوتكەن شەرگۈزەشتەمنى بايان قىلغىلى دىلىم كويىدۇ، جېنىم قاخشايدۇ، ئەگەر بايان قىلسام ئەرشى كۇرسى، لوھى قەلەم تىترەيدۇ، ماھىيانە دەريا، مۇرغىيانە ھاۋايىغلاپ كېتىدۇ، سەن سەرگۈزەشتىڭنى بايان قىلغىن»— دېدى. غۇلامزادە: «ئەي بۇرادەر مېنىڭ سەرگۈزەشتىمنى ئىشتكىلى سەن ئاجىز كىلۇرسەن. ئەگەر قەدرىنى بىلسەڭ، زېھنىڭگە ئالساڭ ئەسلا تاقەت قىلالماسسەن»— دېدى. كىچىك غۇلام ئاۋالدىن-ئاخىر بېشىغا كەلگەن سەرگۈزەشتىمنى بايان قىلىپ خۇن جىگىرىدىن چىقىرىپ:

بايان قىلسام كەچمىشىمنى، سوزۇم ئىشت جانىم دوستۇم،
ساڭا ئېيتاي بۇ دەردىمنى، سوزۇم ئىشت جانىم دوستۇم.
بايان قىلاي شەھرى يەمەندە، ئاتام ئەردى خوش-خۇرسەندە،
بۇلبۇلسايرار ئۇل چىمەندە، سوزۇم ئىشت جانىم دوستۇم.
بىر كۈن كەلدى يەتتە قەلەندەر، «ھەق شەيئىللاھۇ» دەر،
ئالەم بولدى ھەم مۇكەررەر، سوزۇم ئىشت جانىم دوستۇم.
قىرىق كۈن شاھلىقنى تىلىدى، ئاتام ئاڭا شەھرىن بەردى،
شەھەردىن بىزنى چىقاردى، سوزۇم ئىشت جانىم دوستۇم....

دەپ بېيىت ئوقۇپ، ئوزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ بېشىدىن ئوتكەن ئىشلارنى تەپسىلى ھىكايە قىلدى. بۇنى ئاڭلىغان شاھ پەررۇخ تاقەت قىلالماي ئاھ چەكتىدىم، شۇل قىبرىندىشىڭىز پەررۇخ مەن ئەمەسمۇ، دەپ ھەر ئىككىلىسى قۇچاغلىشىپ، بىھۇش بولۇپ يىقىلدى.

ئەلقىسسە: مەلىكە گۇل چېھرە بۇ غۇلاملارنىڭ سوزىنى مەن ھەم ئاڭلاي دەپ چېدىرنىڭ ئىشىگىگە يېقىن كېلىپ ئولتۇرغان ئىدى، بۇ سوزلەرنى ئىشتىپ ئون توت يىلنىڭ ئىچىدە جۇدا بولغان پەرزەنتلىرىم ئۇشبۇدۇر دەپ پەھەم قىلىپ، چېدىرنىڭ ئىشىگىنى پارە-پارە قىلىپ، چىقىپ بۇئىككى پەرزەنتلەرنىڭ بوينىدىن قۇچاغلاپ، زار-زار يىغلاپ چېدىرنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىردى. «ئى پەرزەنتلىرىم ئون توت يىلدىن بىرى گۇلدەك جامالىڭىزدىن جۇدا بولغان، پەرزەندى ئارزۇسىغا قانمىغان، دەرت پىراقىدا ۋە ئاتەش ئىشتىياقىدا ھەيران بولغان گۇل چېھرى ئاناڭلار مەن ئەمەسمۇ»-دەپ پەرزەنتلىرىگە قاراپ خۇن جىگىرى-

...دىن چىقىرىپ بېرسوز ئېيتتى:

دەرت ئەلەمدە خانۇمانىدىن ئايرىلغان،
ۋاپادار ئاناڭلارمەن ئەمەسمۇ.
مەجنۇنكەبى ئىشىق ئوتىدا سورۇلغان،
غەمگۇزار ئاناڭلارمەن ئەمەسمۇ،

ئاھ بالام دەپ ئاھلار ئۇرۇپ، قانلار يىغلاپ،
سىنىڭ ئۈچۈن پەريات ئۇرۇپ سىنەم داغلاپ،
ئارمىنىم يوق ئۆلسەم ئەندى جانىم قىيناپ،
ۋاپادار ئاناڭلار مەن ئەمەسمۇ.

پەرۋىش قىلىپ كاماللىغا يەتكۈزگەن،
توققۇز ئاي، توققۇز كۈن قوساق كوتەرگەن،
تۈن سەھەر قوپۇپ ئاق سۈتىن بەرگەن،
مېھرىبان ئاناڭلارمەن ئەمەسمۇ.

نە بولدىلەر، ئەجەپ بەختىم قارادۇر،
پەرزەنتلەر ئوتىدىن باغرىم يارادۇر،
ھەسرەت بىلەن مېنىڭ جانىم چىقادۇر،
ۋاپادار ئاناڭلار مەن ئەمەسمۇ.

سېنىڭ ئۈچۈن ئاللاغا مەن يالۋۇرۇپ،
گۈلدەك يۈزۈم زەپىراندەك ساغىرىپ،
سىنەم داغلاپ پىراقىڭدا ياش توكۈپ،
شول ئىستىگەن ئاناڭلار مەن ئەمەسمۇ.

گۈلچېھرە مەن، بالام ئىشىت دادىمنى،
ھېچكىم بىلمەس ئەردى مېنىڭ ھالىمنى،
سېنىڭ ئۈچۈن پىداقىلاي جانىمنى،
. مېھرىۋان ئـاناڭلار مـەن ئەمەسمۇ..

بۇ بېيىتنى ئوقۇپ، ئىككى شاھزادىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى قويۇپ، قولىنى بويىنىغا سېلىپ زار-زار يىغلاپ بىھوش بولۇشتى.

ئەلقىسسە: بالا ئانىغا، ئانا بالىغا تويـماي تاڭ ئاتتى. ئۇلار ھېچنەرسىدىن بىخەۋەر ئىدى.

شۇ ئەسنادا تىجار پادىشا ئالدىدىن چىـقىپ، بېرىپ كوردىكى: ھەيھات! چېدىرنىڭ ئىشىكلىرىنى پارە-پارە قىلىپتۇر، مـەلىكىنىڭ بويىنىغا ئىككى غۇلام قولىنى سېلىپتۇر. مەلىكە ھەم قولىنى غۇلاملارنىڭ بويىنىغا سېلىپتۇر. يۈـزىنى-يۈزىگە قويۇپ ئەشقى پېچەكتالىغا چىرماشـقاندەك چىرمىشىپتۇر. بەشىۋز تىجار بۇ يەردەخوـجامنىڭ خاس ئامانىتى بار دەپ، كوز يەتمەس يەردىن ئەسلا يېقىن كەلمەپتۇر. تىجار بۇ ھالنى كورۇپ: «ۋادەرىخا، ئون تورت يىلنىڭ ئىچىدە پەردە ئىچىدە ساقلاپ ئىدىم، بۇ كېچە ۋاقتىنى غەـنىمەت بىلىپ نامەھرەمگە بويۇن سۇنۇپتۇر، مەزلۇم كىشىگە ئىشەنمەي مۆمەن، دوزاققا سازاۋەر قىلىپـتۇر» - دەپ ساقلىنى يۇلدى. ئۆزىنى-ئۆزى كاـچاتلىدى. ئوردىغا كىردى: «دات پادىشاھى ئالەم، غۇلاملىرىڭىزنىڭ دەستىدىن دات» - دېدى. پادىشا: «ئى دوستۇم تىجار ئالدىرىما، نىمە ۋاقە بولدى» - دەپ سورىدى. تىجار: «پادىشاھى ئالەم مەن ئېيتمىدىممۇ، مۇندا قونالماسمەن، ئامانىتىم باردۇر، دېسەم ئامانەتكە خىيانەت قىلمىغىدەك كىشى چىقىراي دەپ ئىككى بۆرىنى كوپـكەن، خوتۇنسىزلىققا جۈرۈپ قالغان غۇلاملىرىـڭىزنى چىقارغان ئىكەنسىز، ئامانەتكە خىياـنەت قىلغان شۇ بۇ ئەمەسمۇ» - دەپ ئەرز قىلدى:

مۇندا قوندۇم ئېزىز شاھىم جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭ،
ئېغىردور تاغدىن گۇناھىم جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭ.
ساڭا ئېيتاي مەن بۇدادىم كوككە يېتەر ئاھ پەريادىم،
قۇرۇپ كەتتى نەسلى زاتىم جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭ.
ئېزىز جانىغا جاپا قىلىپ مەن غىرىپنى غەمگە سېلىپ،
دۇزاخ ئوتىنى جانىغا سېلىپ، جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭ.

ئېيتمىدىممۇ ئى سۇلتانىم چىقىپ كەتسۇن تەندىن جانىم،
ۋەدە يالغان توككىل قانىم، جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭ.
نىلەر كېچەر تىجارەتلى، جەھەننەمگە بولدى جارى،
كىمگە بولۇر ھەم ۋابالى جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭ.

پادىشا بۇنى ئاڭلاپ: «بۇئۇكۈممۇ ياچۇشۇممۇ، نىمە ۋاقە بولدى»—دەپ يەتتە ۋەزىرىنى چاقىردى. «ئى ۋەزىرلەر چىقىپ كۆرۈڭلار، راستيالغاننى ئايرىپ كىرىڭلار»—دىدى. ۋەزىرلەر چىقىپ كۆردىكى، تىجارەت دىگەنىدەك يېتىپتۇ. يېنىپ كىرىپ پادىشاغا ئاڭلاتتى. پادىشا دەرغەزەپ بولۇپ: «جاللات!»—دىدى. ئىككى تەرەپتىن توققۇزدىن ئون سەككىز جاللات قوپتى. «لەببەي پادىشاھىم، ۋەسۇلتانى باكىرەم ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى پۈزۈن بولسۇن، تىغىمىز قانسىرىغان، كىمنىڭ ئۆمرى ئاخىرغا يەتتىكىن»—دىدى. پادىشا بۇيرىدى: «تىجارەتنىڭ ئامانىتىگە خىيانەت قىلغان ئىككى غۇلامنىڭ بېشىنى كەسكىن، كاللىسىنى مۇندا ئېلىپ كەلگىن!» توت جاللات چېدىرغا راۋان بولدى. ئۇلار ھېچنەرسىدىن خەۋەرسىز ياتارئىدى. جاللاتلار بېرىپ پادىشاھى ئادىلنىڭ ھوكمى دەپ مەلىكىنىڭ قۇچاغىدىن ئىككى غۇلامنى تارتىپ ئېلىپ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى، ئىككى كاللىنى ئېلىپ ئوردىغا راۋان بولدى، پادىشانىڭ ئالدىغا قويدى.

ئەلقىسسە: مەلىكە كۆردىكى توت جاللات چىقىپ گەپسورىماستىن ئىككى پەرزەندىنى ئۆلتۈرۈپ بېشىنى ئېلىپ كەتتى. تېنى خار-زار قانغا بويۇلۇپ تۇپراقتا قالدى. مەلىكىگە يورۇق جاھان قاراڭغۇلۇق بولدى، بىھوش بولۇپ يىقىلدى. يەنە ھوشىغا كېلىپ كىيىملىرىنى يىرتىپ، چېچىنى چۇۋۇپ يايدى. بېشىغا تۇپراقلار چېچىپ پەرزەندلىرىنىڭ بېشىنىڭ ئارقىسىدىن راۋان بولدى. ئەمرالار: «بۇمەلىكە تىجارەتنىڭ خاس مەھرىمىدۇر، مۇنى توتقىلى بولماس، پادىشانىڭ غەزىۋىگە ئۇچرارمىز»—دىيىشتى. ھېچكىم مەلىكىنى توتمىدى. بىلمىگەنلەر: «مەزلۇملەرگە ئەردەك تاتلىق نەرسە جاھاندا بولماس، كۆردۈڭلارمۇ، ئۆلۈكنىڭ ئارقىسىدىن پەريات ئۇرۇپ كېتىپ بارىدۇر»—دەرئىدى.

ئەلقىسسە: مەلىكە بارغانچە ئىككى باشىنى قولىغا ئالدى، قانلىق يۈزىگە يۈزىنى سۈرتتى. ئۆزىنى يەرگە ئۇردى. «ئون توت يىلدىن بىرى جۇدا بولغان پەرزەندىم، ئارزۇ-ئارمانىغا قانمىغان ئاھ پەرزەندىم، ئانا جامالىغا تويمىدىڭ، نىمە گۇناقىلىپ ئىدىڭ، پادىشا سېنىڭ بېشىڭنى كەستى»- دەپزار - زار يىغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئون توت يىلنىڭ ئىچىدە بولدۇم مەنگادا،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.
پەرزەنتلىرىم ھىجرىگە بولدۇم مۇپتىلا،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

مەن بىلمىدىم ئەجەپ بەختىم قارادۇر،
پەرزەنتلىرىم دەردىدىن باغرىم يارادۇر،
رازىدۇرمەن جانىمنى ئالساڭ راۋادۇر،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

پەرزەندىمنىڭ جاللاتلار باشىنى ئالدى،
ئېزىز تېنىنى ساغىرىپ تۇپراقتا قالدى،
قىزىلگۈلدەك يۈزلىرى قانغا بويالدى،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

ئاھزار چېكىپ خانىۋمانىدىن مەن كېچىپ،
ھەسرىتىڭدە بېشىمغا تۇپراقلار چېچىپ،
تەسەددۇغۇڭ بولاي بۇجاندىن كېچىپ،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

توققۇزئاي توققۇزكۈن كۆتەردىم ئۇنى،
تۈن سەھەرلەر ئۇخلىماي بەردىم سۈتۈمنى؛
نەگۇنادىن ئۆلتۈردۈڭ غېرىپ قوزۇمنى،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل...

رەھمە ئەيلەگەل ئىشاھىم غىرىبھالىمغا،
قويما مېنى مۇندا دۇنيا ـ زالىمغا.
رازىدۇرمەن توككىل قىزىل قانىمغا،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

ئەجەپ بولدى ماڭا ئاخىر زامانلار
بىلمەس مېنىڭ ھالىمنى ھېچ نادانلار.
تىرىكلىگىم ئەندى ھارام يارانلار،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

گۈلچېھرەمەن دائىم ئاقار كوزيېشىم،
پەرزەنتلىرىم ئەردى مۇڭلۇق يولداشىم.
بۇ دۇنيا ئاخىرەت مېنىڭ سىرداشىم،
ئى پادىشا رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىل.

دەپ بىھۇش بولدى. پادىشاھ ھەيران قالدى. «ئى تىجار بۇنىمە ۋەقە، بۇمەلىكە قانداق كىشىنىڭ ئامانىتى ئىدى»ـ دەپ سوردى. تىجار دېدى: «ئى پادىشاھى ئالەم، دولەت ئىززەت ـ ھورمەتلىرىڭگە يار بولسۇن، بىر كۈنى بەشيۈز قاپىلە بىلەن يولىمىز تاققا چۈشتى. كۈن ئولتۇردى. بۇكېچە ناھايىتى قاراڭغۇلۇق بولدى، ئۈچ غۇلام بەتچىلىرىمنى كەينىمگە سېلىپ، ئوغرى ـ قاراقچىلار تىجارلارغا زەرەر يەتكۈزمەسۇن دەپ تاغ ئۈستىگە چىقتىم؛ تاغ تۈۋىدە ئوتنىڭ شولىسى كورۇندى. يېقىنراق باردىم، كوردىمكى پادىشالاردەك بىر كىشى ئولتۇرۇپتۇر، ئۇنىڭ يېنىدا شاھزادەسۈپەت ئىككى بەچچە، بىر مەلىكە ئولتۇرۇپتۇر. مەلىكىنى كورۇپ ئىشق ئوتىداكويدۇم، كوڭلۇمگە بىر پىكىر چۈشتى، ھىلە بىلەن ھېلىقى كىشىنى ئازدۇرۇپ بىر پەرزەندە بىلەن مەلىكىنى كەينىمگە سالدىم، تاغ ئۈستىگە چىقىپ بەچچىنىڭ بېشىغا قامچا ئۇرۇپ، مەلىكىنى ئاتقا مىندۇرۇپ چېدىرغا ئېلىپ كەلدىم. شەيتانغا لىپ بولدى. نەپسىم تەقەززار قىلدى، مەن مەلىكىگە قولسۇندۇم. مەلىكە قەتئى مەنى قىلدى...» دەپ پۈتۈن ۋاقەنى بايان قىلدى. تىجار يەنە شۇنداق دېدى: «قورقۇنۇشلۇق چۈشتىن ئويغىنىپ مېنى دەھشەت باستى، مەلىكىنىڭ ئايىغىغا يىقىلدىم، توبە نۇسۇ قىلدىم، بۇمەلىكىنى ئىگىسىگە تاپشۇراي دەپ ئول كىشى ئولتۇرغان يەرگە كەلدىم، ئىگىسى يوق، ئانچىنان ئىزدەپ تاپالمىدىم، نامەھرەمگە قارايدىغان كوزۈمنى كور قىلدىم، مەلىكىنى جان دىلىم بىلەن ئۆزەمگە سىڭىل قىلدىم، مەلىكىنى پەردىگە ئالدىم، ئون تورت يىل بولدى، شەھەرمۇشەھەر، چولمۇچول بەشيۈز قاپىلە بىلەن يۈرۈپ ئىگىسىنى تاپالمىدىم، ھالا بۇكۈن مۇنداق بولدى، بۇغۇلاملاردىن خەۋىرىم يوق».

پادىشانىڭ يۈرىكى تىتىرىدى، رەڭگى ـ رويى زەپىراندەك سارغايدى. «ئى تىجار ھېلىقى مەلىكە شۇمۇ؟»ـ دەپ سوردى. تىجار: «ئارى شۇدۇر» ـ دېدى. پادىشا قەنشەربەت قىلىپ، مەلىكىنىڭ بېشىدىن يۇلەپ شەربەت ئىچۈردى. مەلىكە كوزىنى ئاچتى. پادىشا: «ئى مەلىكە بۇ غۇلاملار قانداق قىلىپ سېنىڭ پەرزەندىڭ بولدۇ، ماڭا بايان قىلغىل»ـ دېدى. مەلىكە تاكى يەمەندىن چىقىپ چادىردا پەرزەندلىرى بىلەن كورۇشكەنگە قەدەر بولغان ۋەقەنى بايان قىلدى.

پادىشا تاجىنى يەرگە ئۇردى. ئۆزىنى تەختتىن تاشلىدى. ئىككى پەرزەندىسىنىڭ بېشىنى قۇچاقلاپ، يامغۇردەك ياش توكۇپ نالە پەريات قىلدى. مەلىكىنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ خۇن جىگەردىن چىقىرىپ بۇبېيىتنى ئوقۇدى:

...ئەزىزىمنى ئىشتىگىل ئەمىرزادىلار، باغرى قارا قان بولغان مەن ئەمەسمۇ،
ئۆز تىغىمدىن كەتكەن شېھىتزادىلار، ئىزدىگىنىڭ شاھى جاھان مەن ئەمەسمۇ.
تىغ بىرلە ئۆزەمنى بەربات ئەيلىسەم، ياقام يىرتىپ دات ـ پەريات ئەيلىسەم،
غەملىك قۇلامەن ئۆزەمنى ناشات ئەيلىسەم، مېنىڭ جانىم ساڭا قۇربان ئەمەسمۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

يىغلىماي نە يىلە يىمەن كۆڭلۈم بۇزۇلدى، پەرزەندىم دېگەندىن باغرىم ئېزىلدى،
پېشانەمگە قىسمەت مۇنداق يېزىلدى، قان يىغلىغان ھەسرەتلىك خانىمەن ئەمەسمۇ....

بېيىتنى تامام قىلىپ شۇنداق دېدى: «ئى ۋەزىرلەر، ئەمىرلەر، مەن بۇ دۇنيادا تىرىكلىك قىلالماسمەن، مېنى ھەم بۇ ئىككى پەرزەندىمنىڭ جەسىدى بىلەن كۆمۈڭلەر، مەن سىزلەردىن رازىدۇرمەن.»

ئەر، مەزلۇم جەسەتنىڭ ئۈستىگە يېقىلىپ بىھوش بولدى، بۇ كۈنى شەھەرنىڭ ئىچىگە غۇلغۇلا تولدى، ئاسمان-زېمىن لەرزىگە كەلدى. ئەرشى كۇرسى تەۋرىدى. لوھى قەلەم يىغلىدى. ئەمىرلەر پادىشانىڭ ھالىغا يىغلىشىپ ھەيران بولدى. پادىشانىڭ بېشىدىن يۆلەپ ھوشىغا كەلتۈرۈپ: «ئى پادىشاھى ئالەم، قازاغا رىزا، بالاغا سەۋرى دېپتۇ، باغدات شەھرىدە بىر بۇزرۇك كىشى بارئىمىش، ئۆلگەن ئۆلۈكنى تىرىلدۈرەلەيدىغان خىسلىتى بارئىمىش، ئۇ يەرگە نەزىر-نىياز ئېلىپ بارساق، شايەتكى بۇ شاھزادىلەر تىرىلسە، مۇرادىلىرى ھاسىل بولسا ئەجەپ ئەمەس»- دېيىشتى.

بۇسوز پادىشاغا تەسىر قىلىپ، باغداتنىڭ جابدۇغىنى ھازىرلاشقا ئەمىر قىلدى. مەپىلەرگە ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى سېلىپ، توگە، ئاتلارغا ماللارنى يۈكلەپ، ئىككى پەرزەندىنىڭ جەسەدىنى ئېلىپ مەلىكە بىلەن يولغا راۋان بولدى، مەلىكىنى ئېلىپ كەلگەن تىجار ھەم زار-زار يىغلاپ: «مېنىڭ سەۋەبىمدىن بۇ ئىككى شاھزادىلەر ھالاك بولدى. مەن ھەم باغداتقا بېرىپ گۇنايىمنى تىلەپ كېلەي»- دەپ قول-غۇلاملىرىنى ئازات قىلىپ، دۇنيا-ئوقەتلىرىنى سەدىقە قىلىپ راۋان بولدى. پادىشا ئۈچ ئايدا باغداتقا يەتتى. مال- توگىلەرنى ئولتۇرۇپ، نەزىر قىلدى، ئېلىپ بارغان ئالتۇن- كۈمۈشلىرىنى بۇزرۇكنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئاياغلىرىغا يىقىلىپ، ئۆزىنى تۇپراققا بۇلغاپ، مەدەت قىلىشىنى سوراپ زار-زار يىغلاشتى.

ئۇ، بۇزرۇك ھاسىسى بىلەن شاھزادىلارنىڭ جەسەتلىرىگە ئىشارەت قىلدى. ئىككى شاھزادە بىردىن چۈشكۈرۈپ، تىرىلىپ، ئورنىدىن تۇردى. بۇ ئىككى شاھزادە مەلىكە، ئادىل شاھ، سودىگەر، ۋەزىر ئەمىرلەر ئۇلارنىڭ ئاياغلىرىغا يىقىلىپ، يۈز-كۆزلىرىنى سۈرتتى. ۋە ئىجازەت ئېلىپ دىيارى بەكرىگە يېنىپ كەلدى.

ئەلقىسسە: سوز ئىشىتمەك كېرەك، ئۇل كۈنى پادىشاھى ئادىل شەھرى يەمەندىن قېچىپ چىقتى. قەلەندەر پادىشانى ئەتىسى ئانچىنان ئىزدەپ تاپالمىدى. «بۇ ۋىلايەت بىزگە ئۆزچە قېلىپتۇ» - دەپ قەلەندەر بارچە شەھەرلەرنى ئۆز دەستىگە ئالدى. بۇ قەلەندەرلەر شەھەرنى ئانداق پاراكەندە قىلدىكىم، يۇرت چوڭلىرى قازى، مۇپتى ئەلەمىلەرنى تۇتۇپ ئولتۇردى. بەزىلىرىنى زىندانغا سالدى. پۇخرالارغا زۇلۇم- سىتەم، جاپا قىلىشنىڭ چېكى قالمىدى. بۇ قەلەندەر ئون تورت يىل پادىشالىق قىلدى. شەھەرنىڭ سېپىللىرى يىقىلدى، پۇخرالار ھەر تەرەپكە قېچىپ كەتتى. بۇ يەتتە قەلەندەر شەھەرلەرنى تالىشىپ بىر-بىرىنى ئولتۇرۇپ ئاخىرى بىرى قالدى.

ئەلقىسسە: بىر كۈنى زىندان ئىچىدىكى شەھەر چوڭلىرىدىن يەتمىش كىشى بىر-بىرىنىڭ بەندە- بەندىنى پارە-پارە قىلىپ: «ئى بۇرادەرلەر، مەردانە بولۇڭلار، بۇ قەلەندەرلەرنى ياخشى كۆرۈپ، ئادىل شاھتەك ياخشى پادىشانى شەھەردىن قوغلاپ چىقاردۇق. ئۇنىڭ قىساسىغا زىندانغا گىرىپتار بولدۇق. ئاخىرى بىر كۈنى بىزلەرنى ئولتۇرىدۇ. ئەمدى بىر كۈن تۇغۇلماق، بىر كۈن ئولمەك كېرەك»- دېيىشىپ قولىغا تاش، توخماق ئېلىپ چىقىپ، زىنداندىن بەندىسىنى ئولتۇرۇپ، تۈن نىسپىدە ئوردىنى بۇزۇپ، قەلەندەرنى تۇتۇپ، تەختىنى تابۇتقا تارتتى.

بۇلار ئاڭلىدىكى ئادىل شاھ دىيارى بەك-

ردە پادىشا بولۇپتۇر. شەھەر ئۇلۇغلىرى مەسلىھەتلىشىپ ئادىل شاھقا نامە پۈتۈپ ئەلچى ئەۋەتتى. «بۇ شەھەردىمىز باشسىز قالدى، ئىلتىماس قىلىپ بۇ شەھەرنى قوللىرىغا ئېلىپ، بىز پەقىرلەرنىڭ دادىغا يەتسىلە» — دەپ ئەلچىنى يولغا سالدى. بۇ ئەلچى نەچچە ۋاقىت يول يۈرۈپ دىيارى بەكرىگە يەتتى. ئادىل شاھقا سوغا-سالاملارنى ئۆتكۈزۈپ كۆرۈنۈش قىلىپ، نامىنى تۇتۇپ بەردى. پادىشاھى ئادىل نامىنى قولىغا ئېلىپ، مۇتالىيە قىلىپ، يەمەن چوڭلىرىدىن كۆڭلى شىكەستە يىگەن تۆپە يىلىدىن ئۆزى بىرىشنى ئىختىيار قىلمىدى. مەلىكىنى ئېلىپ كەلگەن تىجارنى ئۆز ئورنىدا يەمەنگە پادىشا قىلىپ، موھۇرىنى بېرىپ، كەلگەن ئەلچىگە قوشۇپ ئىبەرتتى. بۇ تىجار يەمەنگە بېرىپ پادىشا بولۇپ، شەھەرلەرنى ئۆز دەستىگە ئېلىپ، ۋەيرانىلىقىنى ئاباد قىلىپ، پۇقرالارنىڭ دادىغا يېتىپ، شەھەرنى مۇنەۋۋەر ئەيلىدى.

ئادىل شاھ دىيارى بەكىردە مەلىكىسى ۋە ئىككى پەرزەندى بىلەن دات سوراپ ئالەمدىن ئۆتتى.

كىچىك لۇغەت

ئاكابىر-ئەشرەپ-يۇرت چوڭلىرى مەنىسىدە.
ئاپتاپ تەلئەت-ئوچۇق چىراي.
ئەندەك-كىچىككىنە، ئازغىنە.
ئەرزداش-قارشى دەۋاگەر.
ئەشكى-كۆز يېشى.
ئەفغان-پىغان.
بادىسەل-قاتتىق شامال.
بەندە-قۇللۇق، مەھكۇملۇق.
بەرەھنە-ئانىدىن تۇغما.
بەچچە-ئوغۇل.
بىدار-ئۇيقۇسىز، ئويغاق.
بىسيار-كۆپ، نۇرغۇن.
گۇندا-ياغاچ كىشەن.
غۇلام-خىزمەتكار.
غەمناك-غەملىك.
دىدە-يۈز.
رەئىيەت-خەلق.
روزىغار-ئۆي، ماكان، ئىگىلىك.
فۇزۇن-زىيادە، مول.
قاپىلە-كارۋان.
لالەگۈن-لالەرەڭلىك (قىزىل)
ۋابالى-ئۇۋالى.
تىجار-تىجارەتچى، سودىگەر.
ناگاھ-تۇيۇقسىز، تۇساتتىن.
نابىنا-كور، قارىغۇ.
نەركەس-نەرگىس گۈلى.
نەۋجۇۋان-ياش يىگىت.
نىياز-سەدىقە قىلىش، بېرىش.
نۇشىرۋان-ساسانىلار شاھى (531_579)
ماھى رۇخسار-ئاي يۈزلۈك.
مەھرەم-مۇھاپىزەتچى.
مۇنەۋۋەر-نۇرلۇق، يورۇق، پارلاق.
مۇنىس-ھەمدەم، ئۈلپەت
مۇنادى-جاكالاش.
مۇكەررەر-ئەركىلەتمەك.
مۇرۇۋۋەت-ياخشىلىق.
مۇنتەزىر-ئىنتىزار.
چەندان-نۇرغۇن.
جامالى لالا لىقا ئەيلەر-«تەڭرى ئۆزىنىڭ جامالىنى كۆرسەتكەي» مەنىسىدە.
شەھسۋار-ئاتلىق.
شىكەستە-زىدە بولۇش، رەنجىش.
سەرۋى قامەت-سەرۋى دەرىخىدەك كېلىشكەن.
سىتەم-جەبرى-زۇلۇم.
سۇلايمان-ئەپسانىلاردىكى ئىنسى جىنلار پادىشاسى.
خانىمان-ئائىلە ئىگىلىكى.
خۇشرۇي-ئوچۇق چىراي.
ھىجىر-ئايرىلىش.
زاغ-قاغا-قوزغۇن.
زارچۇن ئەبرۇ نەۋباھار-باھار يامغۇرىدەك ياش تۆكۈش مەنىسىدە.
زايىل-ئازدۇرۇش،
زەررىن-ئالتۇن ھەل بېرىلگەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بالىلار مۇنبىرى

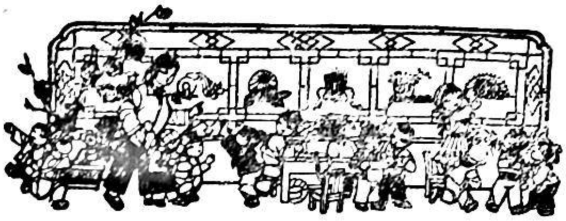

ئىككى شېئىر

ھىدايەت تۇردى

بىزنىڭ بايرام (1)

ئالتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى،
بىزلەرنىڭ بايرام كۈنىمىز.
بۇ بايرامدا بۇلبۇلدەك شوخ،
سايراپ جەۋلان قىلىمىز.

يېڭى باغنىڭ گۈلى بىز،
بىز ئۆسىمىز، گۈللەيمىز.

باغ ئارىلاپ بۇلبۇلدەك -
تاڭسەھەرلەردە سايرايمىز.
كۈلدى بىزنىڭ بەختىمىز،
پارلاق بىزنىڭ ئەتىمىز.
ۋەتەننى گۈلگە ئوراش، پەن-
ئۆگىنىشتۇر ئەھدىمىز.
1951-يىل 5-ئاي.

مېنىڭ ئەھدىم

(بالىلار ئېغىزىدىن)

مەكتىۋىمدۇر پەن بۇلاغى،
ئۇندىن شەرۋەت ئىچمەكتىمەن.
كومپارتىيە قۇياش مېھرى-
بىلەن ساغلام ئۆسمەكتىمەن.
باغۋەنىمدۇر ئۇستازلىرىم،
كوكەرتمەكتە دىل بېغىمنى.

كەتكۈزمەيمەن بوش-بىكارغا،
مىنۇت ۋاقتىم، ياش چېغىمنى.
ئەخلاق، ئەقىل، ساغلاملىقتا،
تەڭ يېتىشمەك ئەھدىم مېنىڭ.
ئەل-ۋەتەنگە، كەلگۈسىگە،
بارۇ-يوقۇم تەقدىم مېنىڭ!

---

(1) ھورمەتلىك كىتابخان! بۇ «بايرام ناخشىسى»نى ئوقۇپ، ئۆزىڭىزنىڭ ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىڭىز يادىڭىزدىن كەچكەندۇ!؟ تىڭشاڭ: ئەنە، سىزنىڭ پەرزەنتلىرىڭىزمۇ بۇ ناخشىنى ئوقۇپ ئۆزىنىڭ بايرىمىنى تەنتەنە قىلىۋاتىدۇ... نېمە دېگەن ئومرى ئۇزۇن ناخشا-ھە! سىزگە بۇ ناخشىنى يېزىپ تەقدىم قىلغان پىشقەدەم ئوقۇتقۇچى، ھېلىھەم ئىجات قەدىمىنى توختاتقىنى يوق. ئۇ يەنىلا سىزنىڭ پەرزەنتلىرىڭىز ئۈچۈن يېڭىدىن-يېڭى «بايرام ناخشىسى» يازماقتا....

گۆھەر تىل

ئەنۋەر نىياز   (تولۇق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

دىل گوھىرى ئانا تىل،
دوستۇم ئۇنى ياخشى بىل.
ئۇندىن ئېلىپ مول ئوزۇق،
ئىلىم-پەنگە يۈرۈش قىل.
تىلنى پىششىق بىلمەكلىك،
ئېلىپ كېلەر زېرەكلىك.

ئانا تىلنى قەدرىلە،
ئۇ بىزگە ئەڭ كېرەكلىك.
«تىل كۆڭۈلنىڭ ئاچقۇچى»
ئۇنى گوھەر بىلىڭلار.
ئۇنى ياخشى ئىگەللەپ،
يەن كانىنى قېزىڭلار.

ئۈگەن ياشلىق ھاياتىڭدا

مەغپىرەت ئابدىرېھىم   (تولۇقسىز سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

ئۈگەن ياشلىق ھاياتىڭدا،
ۋاقىتنى سەن غەنىمەت بىل،
ئۈگەنمەكنى ھېمىشەم سەن.
جىمى ئىشتىنمۇ قىممەت بىل.
بوياق بىلەن بوياپ سىرتىڭنى،
ئوزەڭنى چاغلىما بىر گۈل.

يۇراقسىز گۈلگە شەيدا بوپ،
جاھاندا سايرىماس بۇلبۇل.
ئەگەر سەن ياخشى بىر ئىنسان،
ئادا قىل ئەسلى بۇرچىڭنى.
ئۈگەنگىن ئىختىرا قىلغىن،
ئاۋات قىل ئانا يۇرتىڭنى.

گالستۇك

گۈلىستان قىز   (تولۇقسىز سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

بويىنۇمدىكى گالستۇك
قىپ-قىزىلدۇر ياپراقتەك.
يۈرىتىمدۇ بولۇمنى،
خۇددى مەشئەل چىراقتەك.
بويىنۇمدىكى گالستۇك،
مېنى ئالغا ئۈندەيدۇ.

«كومۇنىزىم قۇرۇشقا،
دائىم تەييار بول!» دەيدۇ.
بويىنۇمدىكى گالستۇك،
نۇر چاچىدۇ ھەممە چاغ.
پىئونېرلىق شەنىمگە،
يۇقتۇرمايمەن قىلچە داغ.

سىرلارنى ئېچىشقا

تۇرغۇن ئابدۇللا   (تولۇق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

كېلىڭ دوستلار بىرلىكتە،
تىرىشايلى ھەركۈنى.
پەننى سويۇپ يۈرەكتىن،
ئۈگىنەيلى ھەركۈنى.

ئۇرلەيلى بىز ئەڭ ئىگىز،
پەللەلەرگە چىقىشقا.
ئېچىلمىغان سىرلارنى،
ئىزلەپ تېپىپ ئېچىشقا.

بۇ شېئىرلار — خوتەن ۋىلايەتلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئىشلىگەن «غۇنچىلار» دېگەن توپلامدىن تاللىۋېلىندى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھاراقكەش

(ھېكايە)

ئەركىن مەتتۇرسۇن (ئوقۇغۇچى)

بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنى ئىچىپ تۈگەتكەن مەجىت دەلدەڭشىگەن پېتى ئىشىكتىن چىقتى.

ئۇنىڭ قىسىق كۆزلىرى تېخىمۇ قىسىلغان، ئاغزىدىن ئاققان شولگەي ئەترەك نىلوندىن تىكىلگەن كاستيۇمىنىڭ ئالدىنى ھۆل قىلىۋەتكەن، يەنە كېلىپ، قىزىلغا مايىل لىغ-لىغ رەختتىن كېيىۋالغان كەڭ پۇشقاقلىق شىمى شادا پاچاقلىرىغا ھەدېسە يۆگىشىپ ئاۋارە قىلغاچقا، قەدەمدە بىر يىقىلىپ، مۈدۈرەپ كېلىۋاتاتتى.

مەجىتنىڭ كۆزىگە ھەممە نەرسە كىچىكلەۋاتقاندەك، ئەكسىچە، ئۆزى بولسا ھەدەپ يوغىناپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇنداق بولمىسا، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنىڭ ئۇنى كۆرۈپلا ئۆزىنى چەتكە ئالىدۇ، قورقاۋاتامدۇ-يە؟ توغرا، ئادەملەرمۇ، دەل-دەرەخ، ئۆي-ئىمارەتلەرمۇ مەجىت يىقىلاشقان ھامان گويا ئىگىلىپ تازىم بىرىشىۋاتىدۇ، تىترەپ ئىگىلىۋاتىدۇ، ئارقىسىغا شوخشۇۋاتىدۇ...

— ۋاي سولتەك، ئا...كاڭ يا...شايدۇ!

مەجىت ئىملەرنىدۇ ۋاقىراپ، ئۇشتۇمتۇت ئىسىدگە كېلىپ قالغان ناخشىلارنى ئۇيەر-بۇيەردىن ئىڭىشىپ، قايچىلاشقان پۇتلىرىنى تەستە يۆتكەپ، گاھ يولنىڭ ئوچىدىن، گاھ بۇچىتىدىن مېڭىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ، ئۆزىگە قارشى كېلىۋاتقان ناتونۇش بىر يىگىتنى دولىسى بىلەن قېقىۋەتكەندىن كېيىن:

— ۋۇي، سەمەتمۇسەن، قاردىماي كېتىۋاتقىنىڭنى قارا، يورياشايمىز، — دېدى-دە، ئۇنىڭ دولىسىغا چاڭگال سالدى، ئەمما ئۆزىنى باشقۇرالماي يىقىلىپ چۈشتى.

مەس بىلەن تەڭ بولۇشنى خالىمىغان يىگىت: «ئەدەپنى ھاراقتا ئىگىلىشكەن بىچارە» — دەپ مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويغىنىچە يولىغا كېتىۋەردى.

لەلەڭشىپ ئورنىدىن تۇرغان مەجىت ھېلىقى «سەمەت»نى بىر دەم تىللىغانىدىن كېيىن، ئۇستىۋىشى توپا ھالدا غەلىتە مېڭىشىنى داۋام ئەتتى. مەجىت ئالدى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ۋېلسىپىتكە سوقۇلۇپ كېتەي دىگەندە ۋېلسىپىت ئىگىسى ئەپچىللىك بىلەن يانداپ ئۆتۈپ كەتتى.

— ئا...كاڭ...تومۇرتە...خەنىم—ۇھوركۇ...تەلەيدۇ!...، - دېدى مەجىت ئۆزىنىڭ ئىشىدىن مەغرۇرلىنىپ، شۇچاغدا، يېقىنلا يەردە كېلىۋاتقان ماشىنىنىڭ سىگنالى ئۇنى ئالدىغا قاراتتى.

— ھەممىسى مەندىن قېچىۋاتسا، ماۋۇنىڭ ئۇدۇل كېلىۋاتقىنىنى، توختا، سېنى بىر ھۈركىتىۋىتەي. ئۇ تېز كېلىۋاتقان ماشىنىنىڭ ئالدىغا قاراپ يۈگەردى؛ شوپۇر ئەپچىللىك قىلمىغان بولسا، مەجىت چاقىنىڭ ئاستىدا مىجىلىپ كەتكەنمۇ بولاتتى.

شوپۇر ماشىنىسىنى قاتتىق تورمۇزلاپ توختاتقاندىن كېيىن، كېپىنىكىدىن بېشىنى چىقىرىپ بىر نىمە دىمەكچى بولىۋىدى، ئاڭغىچە كوچا ساقچىلىرى يېتىپ كېلىپ، مەجىتنى يولنىڭ ياقىسىغا ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ قاتتىق مەسلىگىنى كۆرگەن شوپۇر يولىغا كېتىۋەردى. ساقچىلار مەسكە تەربىيە بېرىشنىڭ ھاجەتسىزلىگىنى ھېس قىلىپ، يولنىڭ سىرتىدىن مېڭىشنى تاپىلاپ ئۆي يىگە كەتكۈزۈۋەتتى. نەچچە يەردە يىقىلىپ، يىقىلغان يېرىدە ئۇخلاپ، يەنە

(ئاخىرى 95 - بەتتە)

سىرتماق

(ھىكايە)

غالىپجان راخمان (ئوقۇغۇچى)

جېنىمنىڭ قەستى شاپتۇلدا. — ئۇيغۇر خەلق تەمسىلى

ئۇ ئالدىراش كېتىۋاتاتتى، تۇيۇقسىز بىرسى چاقىردى:

— ئەيساجان!

ئەيساجان كەينىگە بۇرۇلۇپلا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان غۇلام مۇدىرنى كۆردى. ۋە كەتمەننى دولىسىدىن چۈشۈرمەيلا ئالدىغا باردى.

— ھويلىمىنىڭ سۇپىسىنىڭ ئوتتۇرىغا ئازراق توپا توشۇغۇزۇپ قويۇڭغا. ھازىرلا گۇڭشېدىن يىغىنغا چاقىرىپتىكەن، مەن بارداملىشالمايدىغان ئوخشايمەن — مۇدىرنىڭ چىرايىدا ئەيساجانغا نىسبەتەن ئىلتىماس قىلمىش، ئۆتۈنۈش ئالامەتلىرى ئەمەس، بەلكى، ئۆزىنىڭ ئۇنى ئىشلىتىشكە ھەققى باردەك ئالامەتلەر ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. مۇدىر ئەيساجاننىڭ خالاش-خالىماسلىقىغا قارىماي مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى، ئەيساجان:

— مۇدىر، سەل تۇرۇپ توشۇغۇزۇۋەتسەم، ھازىرلا بىزگە سۇ ئېچىش نۆۋىتى كەلگەن ئىدى، دەرھال بېرىپ سەيلەرنى سۇغۇرۇۋەتمەم، يەنە بىر سۇ كېلىپ بولغىچە سەيلەر......— دېدى. ئۇ «ئە-مسە شۇنداق بولسۇن» دەيدۇ. دېگەن ئىشەنچ بىلەن مۇدىرغا تىكىلگەن ئىدى.

ئەكسىچە، مۇدىرنىڭ چىرايى بىردىنلا قارىدىيىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ، ساڭگىلاپ تۇرغان ئېڭەك گۆشلىرى لىكىلداپ كەتتى. ئۇ شالىنى چېچىپ:

— چوڭ ئىشقا مېڭىپسىز، ئۇلۇغ ئىشقا! — دېگەندىن كېيىن بىرقانچە قەدەم مېڭىپ يەنە كەينىگە بۇرۇلدى — بىلىپ قويۇڭ، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا مۇدىرلا ئەمەس. ئاتىڭىزمەن! مۇشۇنداق چاغدا ئۆيىنىڭ ئىشىغا پۇت- قول بولالمىدىڭىز، قانداق قىلاتتىم ئايدەك قىزىمنى سىزگە بېرىدىم!؟ بېشىڭىزنى سىلىغاننى بىلمەيدىغان!..

ئەيساجاننىڭ كالپۇكلىرى قىمىرلاپ كەتتى، گەپ قىلالمىدى. ئۇ كۆزلىرىنى كۆچەپ ئېچىپ، مۇدىرنىڭ تۇمان باسقان قەلبىنى كۆرگەندەك بولدى. شۇ تاپتا ئۇ، مۇدىرنىڭ ئۆزىگە بەرگىنى ئۆمۈرلۈك ھەمراھ ئەمەس، بەلكى بوينىنى باغلاپ تۇرىدىغان سىرتماق ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلماقتا ئىدى....

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

داستىخان مەيدانىدىكى جەڭ

مۇقەددىمە: جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىق شېخىنى كەسلەپ قالايدىغان بىرزا مانىسىدىكى چالا-ماتام ئىچىگە چايلاشقان ئۇچاق مەملىكەتنى قازان ئۆلكىسىنىڭ قاسقان شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن مانتا خېنىمىنىڭ سىڭلىسى چوچۇرە بوۋۇم پۇتكۈل تائام پوخرالىرىنى يىغىپ، ئۇزئارا ئەھۋاللىشىش مەقسىتىدە، بۇنىڭدىن ئۇچكۈن ئىلگىرى قۇناق قوۋمىدىن بولغان مۇنەك توپېشىنى مېھمان چىللاشقا ئەۋەتكەن ئىدى. تەكلىپكە بىنائەن ئەك ئاۋۋال توخماقچى بازىرىدىكى مىسكەر شېيىخ ئاخۇنۇمنىڭ مۇبارەك قوللىرى تەككەن تۇچ ئاپتۇۋا مەخسۇم بوينىنى غازدەك سوزغان ھالدا چىللاپچاچىلىتىمىنى كوتەرگەن پېتى سوھبەت مەيدانىغا كىرىپ كەلدى-دە، مېھمانلار بىلەن بىر-بىرلەپ سەمىمىي كورۇشكەندىن كېيىن، ئەدەپ بىلەن قاپاق سۇپۇمنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى. ئارقىدىنلا مەرھۇم ئەمبەل پادىشانىڭ چوڭ

خوتۇنى- ئەززەتلىك داستىخان ئايىمەنلىك چوڭ قىزى لۈڭگىخان ھاجىم ھەرەمدىن كەلگىچە پالەچلىك كېسەللىگە گىرىپتار بولۇپ، ئېغىرھالسىزلانغانلىقىدىن، تېزماڭالماي ھاسىراپ- ھومىدەپ، ئاران دېگەندە سۆرۈلۈپ كىرىپ كەلدى-دە، قازان ئولگىسىنىڭ ئەتىۋالىق ئاھزادىسى چۈمۈچ پەھلىۋانىنىڭ، شۇنداقلا جانان چىنە ناھىيەسىدىكى داڭقى چىققان مىراپ- قۇشۇق ئەپلىگۈچىنىڭ كاييىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، چوڭ-كىچىك مېھمانلارنىڭ ھەممىسىدىن ئەپۇسورىغاندىن كېيىن، ئورنىغا قايتتى. شۇ پەيتتە يۇرتنىڭ كېلىشكەن يىگىتلىرىدىن تەركىپ تاپقان بىرتوپ پىيالە پەتنۇس تەختىراۋاندا قاتار ئولتۇرۇپ، جاراڭ-جۇرۇڭ قىلغان شوخ كۈلكە سادالىرى ئىچىدە كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ قۇچىقىدا سەمىنچاي مۇئەززىن ئاخۇنۇم شاماگۇللىرىنى چىنىسىگە قىسقان پېتى ھۇزۇرلۇنۇپ ئولتۇراتتى. ئۇلار كىرىپ قارىسا، داستىخاندا توقاچ تالىپلارمۇ ئاللىقاچان سەپراس بولۇپ تۇرۇشقان ئىكەن، دەل شۇ پەيتتە قاتلىما قازاخۇنۇم سەللىسى چۇۋۇلغان، كۆڭلى پەرىشان ھالدا كىرگەن پېتى توقاچ تالىپلارنى چەتكە قېقىپ تۇرىشىغا، خامان ۋاقتىدا توقاچ تالىپلار بىلەن تونۇشقان تاۋۇزجان قارىم بۇ ناھاقچىلىققا چىداپ تۇرالماي، مەيدانىغا ئېتىلىپ چىققىنىچە قىپ-قىزىل ئىچ-باغرىنى پارە-پارە قىلىپ، دانە-دانە ئۇرۇقلىرىنى چېچىپ، داستىخان يۈزىنى بىر ئالدى. قاتلىما قازاخۇنۇمنىڭ يېقىن ھەمسازلىرىدىن بىرى بولغان كوكچى موللام بۇ مالىمانچىلىقنى كۆرۈپ، غەزۋىگە پايلىماي مۇئەللەق ئەتكىنىچە مەيدانغا چۈشۈپ، ئۆزىگە ئون ئىككى يەردىن پىچاق سالدى-دە، مېھمانلارنىڭ ئالدىدا ئۆچەي-قارنىنى توكۈپ تاشلىدى. داستىخان مەيدانىدىكى گۈلدۈر-گۇلۇپ، ۋاراڭ-چۇرۇڭلاردىن خەۋەر تاپقان تونۇر يىگىتلىرىدىن سامسۇ ياپىلاقجان ۋە گوشگىردە قوپاللار ئىششىغان يۈزلىرىدە كۈلكە ئوينىغان پېتى كىرىپ كېلىشتى-دە، ئۇلارنىڭ تاماشاسىنى قىزىتىش ئۈچۈن بارىكاللا سېلىشقا باشلىدى. بۇ قالايمىقانچىلىقتىن خىجالەت بولۇپ تەڭلىكتە قالغان چۆچۈرە بوۋۇم قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، قوشۇق مىراپنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئېتىپ، مېھمانلاردىن ئەمدىلا ئەپۇ سوراپ تۇرۇشىغا، ھويلىدا يەنە بىرۋۇنىڭ «پوش-پوش!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. قارىسا، ئۇ ھەممىگە تونۇش بولغان، چاچىنىڭ قىلمىدەك يىسالغان، سىم چويلىدا تاسقالغان ئۇزۇن پاچاق لەغمەن تورەم گوش، ئاچچىقسۇ، قىزىلمۇچ، سامساق، پۇرچاق، بەسەي، تۇرۇپ قاتارلىق كاتتا خىزمەتچىلىرىنىڭ ھەمرالىقىدا ئاپقۇرچىنىگە ئولتۇرۇپ كىرىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن جىدەللەر پەسىيىپ، مېھمانلارنىڭ كۆڭلى ئەمدىلا ئارامىغا چۈشكەن پەيتتە، مېزىلىك بىرپۇراق بىلەن تەڭ ھەزرىتى شاھ سۇلتان پولوخان تورەم ئاق دەستىلىك بوز تامغۇنى قولغا ئېلىپ، جىدەل چىقارغۇچىلارغا چارە كۆرۈش ئۈچۈن سەۋزە ئوقىيالىرىنى بەتلەپ، لېگەن پەيتۇنىدا ئولتۇرغان پېتى كىرىپ كەلدى-دە، ئەتراپتىكى جامائەتلەرگە بىرقۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئامبال راۋىغى ئۈستىدىن ئورۇن ئالدى. شاھ سۇلتان پولوخان تورەمنىڭ سۇرلۇك قارىشىدىن ئەيمەنگەن باشقا تائاملار ئاستا چەتكە چىقىپ قول باغلاپ تۇرۇشتى. توبۇقسىز ئۆزگەرگەن بۆكە يېمىياتتىن چۈچۈغان چۆچۈرە بوۋۇم، ئۆزىنىڭمۇ مەيداندا ئولتۇرالماي قېلىشىغا كۆزى يېتىپ:

شۇنچىلىك ئەرزان ئىرۇركى ئالدىراپ ئەتكەن پولو،
سەۋزىنى تۇزدا قورۇپ ياغلارنى ئاز سەپكەن پولو.
داشقازانلارنىڭ تېگىدە ئىسلىشىپ كەتكەن پولو،
ئاشپەزى نائۇستا بولغاچ ھۇشىدىن كەتكەن پولو.
چوققىسىدىن چىمدىلىپ گالغا كىرىپ ياتقان پولو....

دىگەن ئەزمىلەر بىلەن پولوخان تۆرەمنى مەسخىرە قىلىپ، كۆلكە تۆپە يېلىدىن قورسىقىنىڭ يېرىلىپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالدى. دەرغەزەپ بولغان شاھ سۇلتان پولوخان تۆرەم نومۇسىغا چىدىماي، بارئاۋازى بىلەن مەيدانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، تۆۋەندىكى پەتتە ھوكۇمىنى جاكالىدى:

1- پۆتكۈل تائام پۇخرالىرى بىرلىشىپ، جىدەلخور چوچۇرە بۇۋۇمنى تائاملار بىرلەشمىسىدىن قوغلاپ چىقىرىپ، ئۇنى كورا قازىنىغا قاماش لازىم.

2. قاتلىما قازاخونۇمنى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا مومىن، سادىق تۇقاچ تالىپىنى قازىلىققا سايلاپ، شەرىپىگە 9 كۈن مەرىكە ئۆتكۈزۈلسۇن.

3. تاۋۇزجان قارىغا يۇمۇلاق شىرەمەھەللىسىدىن ئورۇن بېرىلىپ، بىردانە قىڭغىراق تەقدىم قىلىنسۇن.

4. كوكچى موللام ئۇزىگە پىچاق سېلىۋالغىنى ئۈچۈن، قانۇن بويىچە كاللىسى قايتىدىن ئېلىنىپ، ئۈچەي-قارنى سۇغۇرۇپ تاشلىنىپ، ئۇزى 15 پارچە قىلىنسۇن.

5. پۆتكۈل تائام پۇخرالىرى بىرلىشىپ، بىرلىكنى بۇزغان سامسۇ يالاقچان بىلەن گوشگىردە قوپاللارنى ئېغىز دەرۋازىسىدىن سولاپ، كاناي-سۇناي چېلىپ جىغىر يوللىرىدا قوغلاپ يۈرۈپ، ياغلىق ئۈچەي كوچىسى ئارقىلىق ئاشقازان شەھىرىگە پالاپ، شەھەر تۈرمىسىدە بىر كېچە قاماپ، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن لەختە-لەختە قىلىنغان جەسەت سۈپىتىدە، خالا يۇرتىنىڭ قاراڭغۇ زىندانىغا مەھكۇم قىلىنسۇن. بۇھەقتە ھەرقانداق كىشىنىڭ مۇراجىئە قىلىشىغا يول قويۇلمىسۇن.

6. قوساق مەملىكىتىدە زىيارەتتە بولۋاتقان باشقا تائام پۇخرالىرىنىڭ غالدۇر-غۇلدۇر، قاراس-قۇرۇس جېدەل چىقىرىشى قەتئىي مەنئى قىلىنسۇن.

7. بۇنىڭدىن كېيىن كىمكى ئىتتىپاقلىقنى بۇزسا، تىگىشلىك جازاغا تارتىلىدۇ. بۇنىڭغا سىنچاي مۇئەززىن ئاخۇنۇم قوشۇمچە مىرشەپلىك خىزمىتىگە تەيىنلەنگەچكە، قاتتىق مەسئۇل بولىشى كېرەك. گۇۋاھچىلار قىزىل مۇچ باۋجاڭ، جاڭيۇگە يىجاڭ، سامساق جەجاڭ، ئاچچىقسۇ كوجاڭ، بەسەي خۇيجاڭ، تۇرۇپ سوجاڭ، شوخلازەنجاڭچە يزەپە يىجاڭلاردىن ئىبارەت.

ھوكۇمنامىنى ئاڭلاپ، مەيداندىكىلەر جىم-جىتلىققا چۆمدى. ئەمما بۇ ھوكۇمنامىغا نارازى بولغان چوچۇرە بۇۋۇم پۇرچاق-پۇرچاق ياش تۆكۈپ، قولاقلىرىنى سالپايتقان ھالدا بىرسىلكىنىپ قوشۇق مىراپنىڭ تۆپىسىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، تاۋۇزجان قارىنىڭ چىچىلىپ ياتقان ئۇرۇقلىرى بىلەن مۇڭداشقاندىن كېيىن، يىگىدىن خىزمەتكە تەيىنلەنگەن تۇقاچ قاراخۇنۇمدىن رۇخسەت سوراپ مەلىكە پوشكال خېنىمنى كۆشكۈرتۈپ، كوكچى موللامنى ھەمرا قىلىپ، لەغمەن تۆرەمگە ئەرز ئېيتتى. ئەرزنى ئاڭلىغان لەغمەن تۆرەم ئۆزىنىڭ ئىش بېجىر گۈچىسى يۇپقانان خېنىمگە بۇ ئەرز-داتنى يوللاپ، داۋانى توغرا ھەل قىلىشنى بۇيرىدى. يۇپقانان خېنىم يارلىقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، شاھسۇلتان پولوخان تۆرەمنىڭ پۆتكۈل تائاملار بىرلەشمىسىدە يۇقۇرى ئەمەلگە ئېرىشىۋېلىپ، ناھاق ھوكۇم چىقارغانلىقىدىن نارازى بولۇپ، بۇغداي قوۋمىدىن تەركىپ تاپقان پۆتكۈل غىزا پۇخرالىرىگە كوزئەشارىسى قىلىش بىلەن ھەزرىتى بەدەن سوقتا پىرىمىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، شاھسۇلتان پولوخان تۆرەمنىڭ بىردانىسىنىمۇ قويماي، داستىخان مەيدانىدىن ھايداپ چىقىرىپ، تائاملار بىرلەشمىسىدىكى جاماھەتلەرنىڭ كوڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇشنى تەلەپ قىلدى. ئەرزنى ئاڭلىغان بەدەن سوقتا پىرىم تىزلىرىنى جۇپلىگەن ھالدا، قوشۇق مىراپنى ۋاقتىنچە خىزمەتتىن

توختۇتۇپ، «خوش-خوش» دېگەن تەكەللۇپ بىلەن تەڭ تىز ھەركەتلىنىپ، شاھسۇلتان پولوخان تۆرەمنىڭ تېگىشلىك ئەدۋىنى بېرىش ئۈچۈن ئەپچىللىك بىلەن ئەزا يېنى ئىشقا سېلىپ، بەش ئەسكەرگە يالاتقۇزۇپ، ئېغىز دەرۋازىسىدىن كىرگۈزۈپ، كاناي ئۈردىسى ئالدىغا ئېلىپ باردى.

لېكىن جاھىل پولوخان تۆرەم كاناي ئۈردىسىنىڭ كىكىرتەك ئىشخانىسى ئالدىغا كەلگەندە، ئىشخانىغا كىرگىلى ئۇنىماي، تاقارشىپ تۇرۋالدى. بۇنى كۆرگەن كىكىرتەك ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، دەرھال سىنچاي مۇئەززىن ئاخۇنۇمنى قىچقارتىپ كەلدى. سىنچاي مۇئەززىن ئاخۇنۇم چاي قىلىپ كەلگەن پېتى ئېغىز دەرۋازىسىغا سىزىكۇلۇپ ئۇتۇپ، «غورت» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ جاھىل پولوخان تۆرەمنىڭ گەجگىسىدىن ئىتتىرىپ، كىكىرتەك ئىشخانىسىدىنمۇ ئۆتكۈزۈپ، ئاشقازان شەھرىگە پالاپ كەلدى. لېكىن پولوخان تۆرەمنىڭ پۇت-قولى ئاشقازان شەھرىگە سىغماي، بىر پەستىن كېيىن تاراققۇ-تۇرۇققۇ، غالدۇر-غۇلدۇر قىلغان غەيرى ئاۋاز بىلەن غەۋغا قىلىشقا باشلىدى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان كاناي ئۈردىسى بۇ غەۋغانى پەسەيتىش ئۈچۈن قول ئاستىدىكى قوساق خىزمەتچىلىرىگە جاھىل پولوخان تۆرەمنى دەرھال ئاشقازان شەھرىدىن سۈر-توقاي قىلىپ ھەيدەپ چىقىرىۋېتىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇيرۇقنى ئاڭلىغان پۈتكۈل قوساق خىزمەتچىلىرى بەدەن ئايمىغىنىڭ مەدەت بىرىشى ئارقىسىدا كەسكىن جەڭ ئېلىپ بېرىپ، قايتا-قايتا ئىنجىق-تولغاق بىلەن قىستاپ يۈرۈپ، جېدەل خورنى ئاشقازان شەھرىدىن ھەيدەپ چىقىپ، تار ئۈچەي كوچىلىرىدا شىددەت بىلەن ئېچىنىشلىق سازايى قىلدۇردى.

بۇ بىر مەيداندا جەڭ تامام بولغاندىن كېيىن، كوزا ۋەيرانە بىگىمنىڭ نەۋرىسى يىغلاڭغۇ شىمشە قارىدىم ئوتتۇرىغا چىقىپ، جامائەتكە تۆۋەندىكىلەرنى ئىلتىجا قىلدى:

بۈگۈن مانتۇ خېنىمنىڭ ئەتىۋالىق سىڭىسى چۈچۈرە بىۋۇمنىڭ سوھبەتكە تەكلىپ قىلىشى بىلەن تائاملار بىرلەشمىسىدە تۈزۈلگەن قانۇن-نىزام بويىچە، بۇغداي قوۋمى ئاساس قىلىنغان. پولوخان تۆرەم ۋە باشقا قوۋملەرمۇ ۋەكىل سۈپىتىدە قاتناشقان ھالدا سورۇن تۈزۈلگەن ئىدى، مۇتىھەم سامسۇ يا پىلاقجان ۋە گوشكىردە قوپاللارنىڭ، شۇنداقلا تاۋۇزجان قارىدىم، كوكچى مولالارنىڭ ھايا-سىزلىق قىلىپ يولسىزلارچە جېدەل چىقىرىشى بىلەن مېھمانلارنىڭ كۆڭلى بىئارام قىلىندى. شۇڭا بۇزۇلغان بۇ كەيپىياتنى تۈزۈش ئۈچۈن، ئاخىرقى نۆۋەتتە كۈكۈلىنىڭ ھۆرمىتى، يۈرەكنىڭ غەيرىتى. ئۈچۈن ھەر قايسىلىرىغا ئۆزۈندىن بويان ساقلاپ كەلگەن، كېپى-ساپانىڭ قىممىتى بولغان، دوست بولۇشنىڭ ھىممىتى بولغان خۇشپۇراق زەمزەم شەربىتىمنى قانغۇچە ئىچىپ خوش كەيىپ بولۇشلىرىنى سورايمەن.

شىمشە قارىدىمنىڭ بۇ تەكلىۋى ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىگە ياقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مەمتاخۇننى سەي قورۇشقا، سەمەتاخۇننى مەي قويۇشقا، نۇراخۇننى گەپ سېتىشقا، ئىلاخۇننى ناخشا ئېيتىشقا، مەس بولغاننى جىم يېتىشقا قارار قىلىپ، سەمەتاخۇنغا يىلىم چوچگى شەكلىدىكى بىر جامنى تۇتقازغاندىن كېيىن، سورۇندا دۇتتار-غەجەك، گازىر-پوچەك، ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۆز لايىقىدا ئورۇنلىنىپ، ھەممە كىشى ئىشلىرىغا مۇئەككەل بولۇشتىلەر...

ئەسلەيمەن مەن سېنى شاڭخەيلىك يولداش

مەمەتجان

(ۋەتەن ئىچكىرىسىنى قوغداشتا شەرەپ بىلەن يارىلانغان مەجرۇھ تىلىدىن)

كۆئېنلۇن باغرىدا تۇرىمەن شۇ تاپ،
خۇاڭپۇجياڭ بويىدا خىيالىم ئويناپ.
ئەسلەيمەن مەن سېنى شاڭخەيلىك يولداش،
قولۇمدا سەن تۇتقان ماۋتەيجۇ شاراپ.

مېھرىڭگە تەشنا بوپ سېغىنىپ سېنى،
بارغاندا ئالدىڭغا يۇرتۇمدىن ئۇزاپ.
«مەرھابا كەل!» دېدىڭ شاڭخەيلىك يولداش،
كۆكسۈمگە باغىڭدىن خۇشبۇي گۈل تاقاپ.

يۈرۈكۈم ياشنىدى مېھرىڭگە قېنىپ،
كېسەلدىن ساقايدىم، (كەلگەنتىم ئاقساپ).

خوشاللىق ياشلىرىم تۆكۈلدى شۇنچە،
تەشەككۈر ئېيتىمەن بۇلبۇلدەك سايراپ.

ئۇزاتتىڭ قولۇڭنى سەمىمىي سۆيۈنۈپ،
مەن كەتتىم، سەن قالدىڭ كەينىمدىن قاراپ.
ئەسلەيمەن شاڭخەيلىك قەدىرداننى سېنى،
مېھرىڭنى ئۇنتۇماي بىر ئۆمۈر يادلاپ.

كۆئېنلۇن باغرىدا تۇرىمەن شۇ تاپ،
خۇاڭپۇجياڭ بويىدا خىيالىم ئويناپ.
ئەسلەيمەن مەن سېنى شاڭخەيلىك دوختۇر،
ئۇلۇغۋار دەۋردە بەختىيار ياشاپ.

(بېشى 90-بەتتە)

ئورنىدىن تۇرۇپ، مەخسەتسىز ھالدا، شەھەر كوچىلىرىنى ئالا قويماي دەسسەپ تۈگەتكەندە كەچ سائەت 10دىن ئاشقان ئىدى.

ئۇنىڭ، ئالدار كۆسىنىڭ ناخشىسىدەك ئايىغى چىقمايدىغان كۈيلىرى ئاخشامنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزاتتى...

— ئامەت!.. ئۇزۇن ئايىغى بىلەن كەلدى دېگەن شۇ!. مىجىتنىڭ كۆزى ئالدى تەرەپتىن كېلىۋاتقان زىلۋا بەدەن، قىزىل ياغلىق چېگىۋالغان «قىز»غا چۈشكەندە شۇنداق دەۋەتتى. «كۆز دېگەننى يىراقتىكىنى كۆرگىلى، چىرايلىقنى پەرق ئەتكىلى ياراتقاندە! سىياقىدىن قارىغاندا يۈزى ئالمىدەك، كۆزى بۇلاقتەك، ئاغزى ئويماقتەك...چوقۇم شۇنداق!» ئۇ شۇنداق خىياللار بىلەن ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا قىزىل ياغلىقلىق «قىز»غا ئۆزىنى ئاتتى.

— چىرايلىق خېنىم...

«جاق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، پىشانىسىدىن ئېتىلىپ چىققان قان مىجىتنىڭ كۆزىنى ئېتىۋالدى. «ھەججەپ قولى قاتتىق نېمىكەنا...». ئۇ پەقەت شۇنىلا دېيىشكە ئۈلگۈرەلىدى-دە، سۈيى سىڭىشىپ بولاي دېگەن پاتقاق ئېرىقتىكى قاتۇرغۇسىغا يىقىلدى.

چېكىسىنىڭ لوقۇلداپ ئاغرىشى سەل ھوشىغا كەلتۈردى بولغاي، — ئۇ... قوشما...لىق بولمىسۇن... ئۇرمىسىلا... مەن... مەن چاقچاق قىلىپ...، — دەپ پىچىرلىدى مىجىت ياتقان يېرىدە تىپىرلاپ.

مىجىت، يول ياقىسىدا تۇرغان، بەلگۈچىرىغى بار ئالا-بۇلىماچ ياغاچنى «قىز» دەپ ھېساپلىغان ئىدى. ئەمما، «قىز» ھېلىھەم ئەسلىدىكى يېرىدىن قىمىرمۇ قىلماي، مىجىتنى زاڭلىق قىلغاندەك تىك تۇراتتى...

ژورنىلىمىزنىڭ 1982-يىل 1-سانىغا مۇھىم تۈزىتىش

بەت	كالونكا	يۇقۇردىن	تۆۋەندىن	بېسىلغىنى	توغرىسى
15	2-	8-قۇر	—	تەشنا	ئاشنا
64			13-	بىناۋا	ھەمناۋا

ئۇيغۇر كىتاب تورى بىلىكى
www.uyghurkitap.com

ۋىلايىتىمىزدە مەدەنىي يادىكارلىقلار كۆرگەزمىسى داۋاملىق ئېچىلماقتا

خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى باشقۇرۇش ئورنى خوتەن يەرلىك پارتىيە كومىتېتى ۋە مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ قىزغىن قوللىشى ئاستىدا 1981-يىلى 5-ئۆكتەبىردىن باشلاپ مەدەنىي يادىكارلىقلار كۆرگەزمىسىنى ئاچتى.

بۇ كۆرگەزمىگە 300 خىلدىن ئارتۇق مەدەنىي يادىكارلىق بۇيۇملىرى قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسمى ئارخېئولوگىك تەكشۈرۈش ئارقىلىق تېپىلغان، بىر قىسمىنى ئامما تەقدىم قىلغان.

كۆرگەزمىگە قويۇلغان يادىكارلىقلار خەن سۇلالىسى (مىلادىدىن بۇرۇنقى يىللار) دىن چىڭ سۇلالىسى (1911-يىللار) غىچە بولغان تارىخىي دەۋرگە مەنسۇپ بولۇپ، تۈرى كۆپ، تارىخىي قىممىتى ۋە تەربىيىۋى ئەھمىيىتى خېلى يۇقىرى.

كۆرگەزمىگە قويۇلغان يادىكارلىقلار ئىچىدە: غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان جۇڭشەن بەگلىكىنىڭ جىڭۋاڭ بېگى ليۇشىڭنىڭ زەرباپ قاشتېشى كىيىمىنى مۇندىن 2 مىڭ نەچچە يۈز يىل ئىلگىرى خوتەننىڭ يېشىل قاشتېشىدىن تاراشلاپ ياسىغانلىقى توغرىسىدىكى تەتقىقات نەتىجىسىنىڭ فوتوسۈرىتى؛ قاشتېشىدىن ئىشلەنگەن ھەر خىل بۇيۇملار؛ خوتەن خەلقىنىڭ قەدىمكى زامانلاردا قوللانغان قارۇشتى ۋە بىراخما يېزىقىدا يېزىلغان تارشا پۈتۈك؛ خوتەننىڭ بۇددىزم، ئىسلامىيەت دەۋرىدە ئائىت بولغان مەدەنىي يادىكارلىقلىرى؛ ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردە خەجلەنگەن ھەر خىل پۇل نۇسخىلىرى؛ يىپەك، يۇڭ ۋە پاختىدىن توقۇلغان رەڭلىك رەختلەر، بۇندىن بىر مىڭ 700 يىل بۇرۇن ۋەيران بولغان نىيا قەدىمكى شەھىرى (نىران) دىن تېپىلغان پىلە غوزىسى، گىلەم نۇسخىلىرى، پەنجە؛ ئاقسىپىل قەدىمكى شەھىرىدىن تېپىلغان پىلە قۇرتىنىڭ ساپالدىن ياسالغان مودىلى، يوتقان قەدىمكى شەھىرىدىن تېپىلغان ئالتۇن ئۆدەكنىڭ سۈرىتى، خوتەندە ئۆتكەن كىلاسسىك يازغۇچى شائىرلاردىن نوبىتى ۋە ئەخمەتشا قارىقاشىنىڭ قولىيازما دىۋانلىرى، ئۇيغۇر كىلاسسىك مىللىي تېبابەتكە ئائىت قولىيازما قامۇسلىرى قاتارلىق تۇرمۇش، دېخانىچىلىق، قول ھۈنەر-سەنئەت، سودا-سېتىق، ئىچكىرى ئۆلكە ۋە چەتئەللەر بىلەن بولغان سودا، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ھەمدە پەن، مەدەنىيەت... قاتارلىقلارغا ئائىت يادىكارلىقلار بار. بۇلارنى باتۇر، ئەمگەكچان، مەرىپەتپەرۋەر، ئىجاتكار ئەجدادلىرىمىز مۇندىن ئۈچ، تۆت مىڭ يىللار بۇرۇن كەشىپ قىلغان.

كۆرگەزمە ئېچىلغاندىن تارتىپ 1982-يىلى 15-ئاپرېلغىچە ئېكسكۇرسىيە قىلغۇچىلارنىڭ سانى 16 مىڭ 580 نەپەر ئادەم قېتىمغا يەتتى. كۆرگەزمە ھازىرمۇ داۋاملىق ئېچىلماقتا. كۆرگەزمىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئارقىلىق كەڭ ئاممىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ئېڭى، تارىخىي ماتېرىيالىزملىق كۆز قارىشى ۋە مەدەنىي يادىكارلىقلارنى مۇھاپىزەت قىلىش ئاڭلىقلىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

مەدەنىي يادىكارلىقلار ۋە تارىخ

رەجەپ يۈسۈپ

ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ «گېزىت-ژۇرناللارغا بولغان رەھبەرلىكنى ھەقىقىي تۈردە كۈچەيتىش» توغرىسىدىكى يوليورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىي - مائارىپ باشقارمىسى «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىر ھەيئەتلىرىنى يېڭىۋاشتىن رەتكە سالدى ۋە تولۇقلىدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ژۇرنال تەھرىر ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى تۆۋەندىكىچە ئېلان قىلدۇق:

باش تەھرىر: باكىر ئىسمايىل

مۇئاۋىن باش تەھرىر: مەھەممەت توختى
ئابدۇرېھىم ئىلى

ھەيئەتلەر: ئىمىن راشىدىن
مامۇت زايىت
ئابدۇللا سۇلايمان
تۇنىياز يۈسۈپ
رەجەپ يۈسۈپ
سىدىق قاۋۇز
ئابدۇللا مەمتىمىن
ئەبەي مېتىۋۇللا
ئوبۇلقاسىم تۇرسۇن

كەسپىي تەھرىر: ئابدۇرېھىم ئىلى، رەزى ھايىت

مۇقاۋىنى-تۇردى قادىر نازىرى ئىشلىگەن.
قىستۇرما سۈرەت ۋە ھۆسنخەتلەرنى ئابدۇغېنى
مەتتوختىلار تەييارلىغان.

新玉文艺（维吾尔文季刊）

1982-يىل 2-سان (ئومۇمىي 12-سان) 4-يىل نەشرى.

تۈزگۈچى: «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى تەھرىر ھەيئىتى.
ئادرېسى: خوتەن، مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت-مائارىپ باشقارمىسى.
«خوتەن گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.
خوتەن ۋىلايەتلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ.
ئاپتونوم رايونى بويىچە ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتەرى
قوبۇل قىلىدۇ.

ژۇرنالنىڭ ۋاكالەت نومۇرى 26-58 باھاسى 30 فۇڭ